

Yuhanna

«Yuhanna bayan qilgan xush hewer» ••• Eysa Mesihning eyni salohiyati — «Xudaning Kalamida»¹ Muqaddemde «Kalam» bar idi; Kalam Xuda bilen bille idi hem Kalam Xuda idi. □ ■² U muqaddemde Xuda bilen bille idi. ■³ U arqiliq barliq mewjudatlar yaratildi we barliq yaratilganlarning héchbiri uningsiz yaratilgan emes. □ ■⁴ Uningda hayatliq bar idi we shu hayatliq insanalarga nur élip keldi. □ ■⁵ We nur qaranghuluqta parlaydu we

□ **1:1** «Muqaddemde» — bashqa bir ipadilinishi «hemmidin burun» («alem yaratilishtin burunla») Kalam (alliqachan) bar idi». «Kalam» — «söz», shundaqla «Xudaning sözi» dégen menide bolup, Eysaning bir namidur; körsitidighan menisi intayin chongqurdur. «qoshumche söz»imizni körüng. «Kalam Xuda bilen bille idi...» — Mushu yerdiki «bilen bille» dégen grék tilida yene «intayin yéqin munasiwette», «(Xudagha) qarap uni söyidighan» dégen meninimu puritidu. «hem Kalam Xuda idi» — bu muhim bayan kalamning Xudaliq tebiitini körsitidu. ■ **1:1** Pend. 8:22; Kol. 1:17; 1Yuh. 1:1, 2. ■ **1:2** Yuh. 17:5. □ **1:3** «U arqiliq barliq mewjudatlar yaratildi we barliq yaratilganlarning héchbiri uningsiz yaratilgan emes» — bu yerde közde tutulghini Kalam özi héch yaratilgan emes, belki ezeldin Xuda bilen bille mewjut ikenlikidur. «Yaratilgan» grék tilida, mushu yerde «barliqqa keltürülgen» «wujudqa keltürülgen» dégen söz bilen ipadilinishi. Shuningdek bashqa xil ipadilinishi: — «Hemme nerse uning wasitisi bilen boldi we bolghan nersilerdin héch biri uningsiz bolmidi». ■ **1:3** Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Ef. 3:9; Kol. 1:16; Ibr. 1:2. □ **1:4** «shu hayatliq insanalarga nur élip keldi» — yaki «shu hayatliq insanalarning nuri idi». ■ **1:4** Yuh. 5:26; 8:12; 9:5; 12:46; 1Yuh. 1:5; 2:8-11; 5:11.

qarangghuluq bolsa nurni héch bésip chüsheligen emes. □ ■

⁶ Bir adem Xudadin keldi. Uning ismi Yehya idi. □ ■ ⁷ U guwahliq bérish üçün, yeni hemme insan özi arqiliq ishendürölsun, dep nurgu guwahchi bolushqa kelgenidi. ⁸ *Yehyaning* özi shu nur emes, belki peqet shu nurgu guwahliq bérishke kelgenidi.

⁹ Heqiqiy nur, yeni pütkül insanni yorutquchi nur dunyagha kéliwatqanidi. □ ■ ¹⁰ U dunyada bolghan we dunya u arqiliq barliqqa keltürölgen bolsimu, lékin dunya uni tonumidi. ■ ¹¹ U öziningkilerge

□ **1:5** «qarangghuluq bolsa nurni héch bésip chüsheligen emes» — mushu söz ikki bisliq söz bolup, yeni «qarangghuluq bolsa nurni héch chüshen'gen emes» yaki «qarangghuluq bolsa nurni qobul qilghan emes» dégennimu bildüridu. ■ **1:5** Yuh. 3:19. □ **1:6** «Bir adem Xudadin keldi» — grék tilida «Bir adem Xudadin ewetildi». «Uning ismi Yehya idi» — Yehya peyghemberni körsitidu. «Yehya» dégen isim grék tilida hem ibraniy tilida «Yuhanna» — «Perwerdigarning méhir-shepqiti» dégen menini bildüridu. ■ **1:6** Mal. 3:1; Mat. 3:1; Mar. 1:2, 4; Luqa 3:3; 7:27; Yuh. 1:33. □ **1:9** «Heqiqiy nur, yeni pütkül insanni yorutquchi nur dunyagha kéliwatqanidi» — «kéliwatqanidi» dégenni qandaq yol bilen chüshen'gili bolidu? Bizningche, bu bir jeryanni körsitidu — yeni belkim awwal Meryemning baliyatqusigha peyda bolup, tughulup andin Yehya peyghemberning özige bolghan guwahliqi bilen özining xizmitike kirish jeryani arqiliq «kéliwatatti». Bashqa birxil terjimisi «Bu bolsa dunyagha kélidighan herbir insanni yorutidighan heqiqiy nurdur». ■ **1:9** Yuh. 8:12; 9:5; 12:46. ■ **1:10** Ibr. 1:2; 11:3.

kelgen bolsimu, biraq uni öz xelqi qobul qilmidi. □
 12 Shundaqtimu, u özini qobul qilganlar, yeni öz namigha étiqad qilganlarning hemmisige Xudaning perzenti bolush hoquqini ata qildi. ■ 13 Uni qobul qilghan mushular ya qandin, ya etlerdin, ya insan iradisidin emes, belki Xudadin törelgen bolidu. □

14 Kalam insan boldi hem arimizda makanlashti we biz uning shan-sheripige qariduq; u shan-sherep bolsa, Atining yénidin kelgen, méhir-sheppet

□ **1:11** «U öziningkilerge **kelgen bolsimu, biraq uni öz xelqi qobul qilmidi**» — «öziningkiler» dégenlik alem we uningda bar bolghan nersilerning hemmisini körsitidu. Hemmisi Mesihningkidur, chünki Xuda alemning hemmisini u arqiliq yaratqanidi, shundaqla uning bashqurushigha tapshurghanidi. «**öz xelqi**» — Israil xelqi, yeni Yehudiy xelqi, grék tilida «özidikiler» bilen ipadiliniidu. ■ **1:12** Yesh. 56:5; Rim. 8:15; Gal. 3:26; 2Pét. 1:4; 1Yuh. 3:1.

□ **1:13** «Uni **qobul qilghan mushular ya qandin, ya etlerdin, ya insan iradisidin emes, belki Xudadin törelgen bolidu**» — (1) «qandin ... törelgen emes» (grék tilida «qanlardin emes») — démek, melum bir millettin bolghanliqidin emes. Mesilen, bezi ademler: «Men Xuda alahide tallighan xelq bolghan Yehudiylardin (yaki «kahin ailisi» qatarliqlardin) bolghachqa Xudaning perzentimen» dep xata oylaydu («Ros.» 17:26ni körüng). (2) «etlerdin ... törelgen emes» — bizningche bu ibare insanning öz tirishish-tirishishlirini körsitidu. Mesilen köp ademler: «Men Xudaning Musa peyghemberge chüshürgen qanunigha emel qilishqa tiriship, Xudaning perzenti bolimen» dep xata oylaydu. «rimliqlargha»diki «kirish söz»imizdiki «etler» toghruluq izahatimizni körüng. (3) «insanning (grék tilida «erkek insan»ning) xahishidin ... törelgen emes» — démek, herqandaq bir insan (meyli peyghember, meyli kahin meyli jamaettiki birer erbab bolushidin qet'iynezer), bashqa bir insanni Xudaning perzenti qilalmaydu. Uningdin bashqa, héchkim «öz iradisi bilen» özini Xudaning perzenti qilalmaydu. (4) «Xudadin törilish», yeni «qayta tughulush» toghruluq 3:1-22-ayetni körüng.

we heqiqetke tolghan birdinbir yégane Oghliningkidur. □ ■ ¹⁵ (Yehya uninggha guwahliq bérip: — Mana, men *silerge*: «Mendin kéyin kelgüchi mendin üstündür, chünki u men dunyagha kélishtin burunla bolghanidi» déginim del mushu kishidur! — dep jar qildi) □ ■ ¹⁶ Chünki hemmimiz uningdiki tolup tashqanlardin iltipat üstige iltipat alduq. □ ■

¹⁷ Chünki Tewrat qanuni Musa *peyghember* arqiliq yetküzülgenidi; lékin méhir-shepget we heqiqet

□ **1:14** «Kalam **insan boldi**» — «insan» mushu yerde «et igisi» yaki «ten» bilen ipadiliniidu. «Kalam **insan boldi hem arimizda makanlashti**» — grék tilida «Kalam ten (et) boldi we arimizda chédir tikti». «Chédir» dégen söz mushu yerde shübhisizki, Eysaning insanlarning arisida hazir bolushi Musa peyghemberning dewride Xuda Özining «muqeddes chédir»ida turup, Öz xelqi arisida hazir bolghinigha oxshash ikenlikini körsitidu. «**biz uning shan-sheripige qariduc; u shan-sherep bolsa, Atining yénidin kelgen, méhir-shepget we heqiqetke tolghan birdinbir yégane oghliningkidur**» — «Ata» mushu yerde Xuda'Atini körsitidu, elwette. ■ **1:14** Yesh. 7:14; Mat. 1:16; 17:2; Luqa 1:31; 2:7; Kol. 1:19; 2:9; 2Pét. 1:17. □ **1:15** «Mendin **kéyin kelgüchi mendin üstündür, chünki u men dunyagha kélishtin burunla bolghanid**» — démisekmu, Yehya peyghember Eysa Mesihdin alte ay burun tughulghan («Luqa» 1:26-45ni körüng); lékin Mesih «uning bolghininidn ilgiri bolghan». ■ **1:15** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:26,30. □ **1:16** «hemmimiz **uningdiki tolup tashqanliridin iltipat üstige iltipat alduq**» — menisi belkim «uningdiki tolup tashqan méhir-shepget we heqiqettin iltipat üstige iltipat alduq» dégeniktur. 17-ayetni körüng. «iltipat üstige iltipat» dégen ibare Musaning «Mis.» 33:3de éytqan sözidin élin'ghan. ■ **1:16** Kol. 2:10.

Eysa Mesih arqiliq yetküzüldi. □ ■ 18 Xudani héchkim körüp baqqan emes; biraq Atining quchiqida turghuchi, yeni birdinbir Oghul Uni ayan qildi. □ ■

Yehya peyghemberning guwahliqi

Mat. 3:1-12; Mar. 1:2-8; Luqa 3:15-17

19 Yérusalémdiki Yehudiylar Yehyadin «Sen kimsen?» dep sürüshte qilishqa kahinlar bilen Lawiy-larni uning yénigha ewetkende, uning ulargha jawaben bergén guwahliqi mundaq idi: □ ■

□ **1:17** «**méhir-shepget we heqiqet Eysa Mesih arqiliq yetküzüldi**» — «Mesih» bolsa peyghemberlarning aldin éytishiche, Xuda teripidin ewetilgen, haman bir küni kélip menggü hökümraniq qilidighan Padishahni we Qutquzghuchi-Nijatkarni körsitidu. «Tebirler»ni körünglar. ■ **1:17** Mis. 20:1. □ **1:18** «**Atining quchiqida turghuchi, yeni birdinbir Oghul Uni ayan qildi**» — bezi kona köchürmilerde «Atining quchiqida turghuchi, yeni Özi birdinbir Xuda bolghuchi Uni ayan qildi» déyilidu. Bu ikki wariyantning emeliyette chong perqi yoq (1:1-4ni körüng. «Xudaning Oghli»da némila bolmisun xudaliq tebiiti bardur. ■ **1:18** Mis. 33:20; Qan. 4:12; Mat. 11:27; Yuh. 6:46; 1Tim. 6:16; 1Yuh. 4:12. □ **1:19** «**Yérusalémdiki Yehudiylar**» — belkim Yehudiylarning aqsaqalliri we mötiwerliri körsitidu. «**Sen kimsen?**» — bu soalning «Sen özüng toghruluq néme deysen? Peyghembermusen yaki Xuda ewetidighan Mesih-qutquzghuchimusen» dégendek ichki menisi bar idi. Lékin ular uning bergén jawabigha ishinishke teyyar emes idi. Mesilen, «Mat.» 21:25-27ni körüng. «**kahinlar bilen Lawiy-lar**» — «kahinlar» ibadetxanida qurbanliq xizmitini qilghuchilar idi; «Lawiy-lar» («Lawiy» qebilisidin bolghanlar) kahinlarga Yardemchi rolda idi. «Tebirler»ni körüng. ■ **1:19** Yuh. 5:33.

²⁰ U étirap qilib, héch ikkilenmey: — «Men Mesih emesmen» — dep éniq étirap qildi. □ ■

²¹ Ular uningdin:

— Undaқта özüng kim bolisen? Ilyas *peyghember* musen? — dep soridi.

— Yaq, men u emesmen, — dédi u.

— Emise, sen héliqi *peyghember* musen? — dep soridi ular.

U yene: — Yaq! — dédi. □

²² Shunga ular uningdin:

— Undaқта, sen zadi kim bolisen? Bizni ewetkenlerge jawab bérishimiz üçhün, *bizge éytqin*, özüng toghruluq néme deysen? — dep soridi.

²³ Yehya mundaq jawab berdi:

— Yeshaya *peyghember* burun éytqandek, chölde «Rebning yolini tüz qilinglar» dep towlaydighan awazdurmen! □ ■

²⁴⁻²⁵ Emdi *Yérusalémdin* ewetilgenler Perisiylerdin

□ **1:20** «U étirap qilib, héch ikkilenmey... dep éniq étirap qildi» — «héch ikkilenmey» grék tilida «inkar qilmay» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **1:20** Yuh. 3:28; Ros. 13:25. □ **1:21**

«sen héliqi *peyghember* musen?» — bu soal Musa *peyghember* aldin'ala éytqan, özining ornini basidighan, shundaqla özidin yuqiri turghan *peyghember*ni körsitidu («Qan.» 18:15-22). Emeliyette bolsa, Musaning «shu *peyghember*» toghruluq béshariti Mesihning özide emelge ashuruldi. □ **1:23** «Yeshaya *peyghember* burun éytqandek, chölde «Rebning yolini tüz qilinglar» dep towlaydighan awazdurmen!» — Yeshaya öz kitabidiki 40:3-ayette bayan qilghan «Perwerdigarning yoli» yaki «Rebning yoli» bolsa, Qutquzghuchi-Mesihning yolini körsitidu.

Démek, Yehyaning xizmiti Reb Eysa üçhün towa qilidighan xelqni teyyarlashtin ibaret idi. U hetta kemterlik bilen özi toghruluq «Men *peyghember*» démeydu, «Men nahayiti bir awazmen, xalas» deydu. ■ **1:23** Yesh. 40:3; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4.

idi. Ular yene Yehyadin:

— Sen ya Mesih, ya Ilyas yaki héliqi peyghember bolmisang, néme dep kishilerni sugha chömüldürisen? — dep soridi. □ ■

²⁶ Yehya ulargha mundaq dep jawab berdi:

— Men kishilerni sughila chömüldürimen, lékin aranglarda turghuchi siler tonumighan birsi bar; ■ ²⁷ u mendin kéyin kelgüchi bolup, men hetta uning keshining boghquchini yéshishkimu layiq emesmen!

²⁸ Bu ishlar Iordan deryasining sherqiy qétidiki Beyt-Aniya yézisida, yeni Yehya peyghember kishilerni *sugha* chömüldürüwatqan yerde yüz bergenidi.

Xudaning qozisi

²⁹ Etisi, Yehya Eysaning özige qarap kéliwatqanliqini körüp mundaq dédi:

□ **1:24-25** «Yérusalémdin ewetilgenler Perisiylerdin idi» — «Perisiylar» Yehudiy dinigha tewe bolghan, Tewrat tüzümlirige qattiq riaye qilishqa tirishidighan mezheptiki kishiler. «néme dep kishilerni sugha chömüldürisen?» — Yehudiy xelqining arisidiki «Rabbilar» (ustazlar) xéli burun mundaq bir adet békitkenki, eger bashqa milletler («yat eller»)din bolghanlar «Tewrat-Zébur étiqadi»ni qobul qilay dése, awwal xetne qilinishi, andin birxil «sugha chömüldürüsh» qobul qilishi kérek idi. Lékin hazir «sugha chömüldürüsh» qobul qilishi kérek bolghanlar butperes «yat eller» emes, belki özliri qobul qilishi kérek! Yehya peyghember yürgüzgen «sugha chömüldürüsh» kishilerning öz gunahlirigha bolghan iqrar-towisini, shundaqla Qutquzghuchi-Mesihning kélishige bolghan étiqadini ipadilesh yoli idi (mesilen, «Mat.» 3:2-12ni körüng). ■ **1:24-25** Qan. 18:18. ■ **1:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Ros. 1:5; 11:16; 19:4.

— Mana, pütkül dunyaning gunahlrini élip tashlaydighan Xudaning qozisi! □ ■ ³⁰ Mana, men *silerge*: «Mendin kéyin kelgüchi birsi bar, u mendin üstündür, chünki u men dunyada bolushtin burunla bolghanidi» déginim del mushu kishidur! □ ³¹ Men burun uni bilmisemmu, lékin uni Israilgha ayan bolsun dep, kishilerni sugha chömüldürgili keldim.

³² Yehya yene guwahliq bérip mundaq dédi:

— Men Rohning paxtek halitide asmandin chüshüp, uning üstige qon'ghanliqini kördüm. □ ■ ³³ Men eslide uni bilmigenidim; lékin méni kishilerni sugha chömüldürüshke Ewetküchi manga: «Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qon'ghanliqini körseng, u kishilerni Muqeddes

□ **1:29** «**pütkül dunyaning gunahlrini élip tashlaydighan...**» — grék tilida «pütkül dunyaning gunahini élip tashlaydighan ...». «**pütkül dunyaning gunahlrini élip tashlaydighan Xudaning qozisi!**» — Tewrattiki qurbanliqlar Mesih bilen axirlishidu, chünki u eng axirqi «qurbanliq qoza»dur. Bu toghruluq «Yar.» 22:7-8, «Mis.» 12:1-3, «Yesh.» 53:7 we Tewrattiki bashqa yerlerde bésharet bérilgen. ■ **1:29** Yesh. 53:5, 7; Yuh. 1:36. □ **1:30** «Mendin kéyin kelgüchi birsi bar, u mendin üstündür, chünki u men dunyada bolushtin burunla bolghanidi» — démisekmu, Yehya peyghember Eysa Mesihdin alte ay burun tughulghan («Luqa» 1:26-45ni körüng); lékin Mesih «uning bolghinidin ilgiri bolghan». □ **1:32** «Men Rohning paxtek halitide asmandin chüshüp, uning üstige qon'ghanliqini kördüm» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. ■ **1:32** Mat. 3:16; Mar. 1:10; Luqa 3:22.

Rohqa chömlüdürgüchi bolidu!» dégenidi. □
 34 Men derweqe shu ishni kördüm, shunga uning heqiqeten Xudaning Oghli ikenlikige guwahliq berdim!□

Eysaning deslepki muxlisliri

35 Etisi, Yehya ikki muxlisi bilan yene shu yerde turatti. 36 U *u yerdin* méngip kétiwatqan Eysani körüp:

— Qaranglar! Xudaning qozisi! — dédi.■ 37 Uning bu sözini anglighan ikki muxlis Eysaning keynidin méngishti. 38 Eysa keynige burulup, ularning egi-ship kéliwatqinini körüp ulardin:

— Néme izdeysiler? — dep soridi.

Ular:

— Rabbi (bu *ibraniyche* söz *bolup*, «ustaz» dégen menide), qeyerde turisen? — dédi.

39 — Bérip körünglar, — dédi u. Shuning bilen, ular bérip uning qeyerde turidighanliqini kördi we u

□ **1:33 méni kishilerni sugha chömlüdürushke Ewetküchi** — «Yehyani sugha chömlüdürushke Ewetküchi» — Xudadur. «**Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qon'ghanliqini körseng,...**» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. «**Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qon'ghanliqini körseng, u kishilerni Muqeddes Rohqa chömlüdürgüchi bolidu!**» — Yehyaning mushu guwahliqi Mesihni körstidu; chünki Mesih Muqeddes Rohini töküshi bilen nijat élip kélidighan «yéngi ehde»ni tüzgüchidir («Yer.» 31:31-34, «Ez.» 36:25-27, «Yesh.» 32:15-20 we bashqilar). □ **1:34 «Xudaning Oghli»** — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisidiki jismaniy jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildüridu. «Tebirler»nimu körüng. «Xudaning Oghli» bezi kona köchürülmilerde «Xudaning tallighini» déyilidu. ■ **1:36** Yesh. 53:7; Yuh. 1:29; Ros. 8:32

küni uning bilen bille turdi (bu waqit shu künning oninchi saiti idi).□

⁴⁰ Yehya *peyghemberning* yuqiriqi sözini anglap, Eysaning keynidin mangghan ikkiylenning biri Simon Pétrusning inisi Andriyas idi. ⁴¹ Andriyas awwal öz akisi Simonni tépip, uninggha:

— Biz «Mesih»ni taptuq! — dédi («Mesih» ibraniyche söz bolup, grék tilida «Xristos» dep terjime qilinidu) □ ⁴² we akisini Eysaning aldigha élip bardı. Eysa uninggha qarap:

Sen Yunusning oghli Simon; buningdin kéyin «Kifas» dep atilisen, — dédi (menisi «tash»tur).□ ■

Filip we Nataniyelning chaqirtilishi

⁴³ Etisi, Eysa Galiliye ölkisige yol almaqchi idi. U Filipni tépip, uninggha:

— Manga egiship mang! — dédi ⁴⁴ (Filip Beyt-Saidaliq bolup, Andriyas bilen Pétrusning yurtdishi idi). ■ ⁴⁵ Filip Nataniyelni tépip, uninggha:

□ **1:39 «oninchi saet»** — Yuhanna bayanida «Rim waqti»ni ish-litidu (buninggha ispat bar). Shunga bu waqit etigen saet on bolsa kérek. □ **1:41 ««Mesih» ibraniyche söz bolup, grék tilida «xristos» dep terjime qilinidu»** — «Xristos» derweqe grék tilida «mesih qilin'ghan», «may sürülgen» dégen menide. Kéyin, dunyawı étiqadchi jamaetning bezliri Eysani «Eysa Mesih», bashqa beziliri (grék tilidiki teleppuzgha egiship) «Yeysus Xristos» deydu.

Yehudiy étiqadichlar: «Yeshua Méshiyah» deydu. □ **1:42 «Sen Yunusning oghli Simon»** — «Yunus» grék tilida «Yonah». Bezi kona köchürmilerde «Yuhanna» sheklide körülıdu. **«kéyin «Kifas» dep atilisen»** — «Kifas» ibraniyche söz bolup, grék tilida «Pétrus» dep terjime qilinidu; lékin «Kifas» ibraniy tilida her túrlük tashni bildürıdu, «Pétros» grék tilida herxil kichik tashni bildürıdu.

■ **1:42** Mat. 16:18. ■ **1:44** Yuh. 12:21.

— Musa peyghember Tewratta we bashqa peyghemberlerrnu *yazmilirida* bésharet qilip yazghan zatni taptuq. U bolsa Yüsüpning oghli Nasaretlik Eysa iken! — dédi. □ ■

46 Biraq Nataniyel:

— Nasaret dégen jaydin yaxshi birnéme chiqamdu?! — dédi.

Kélip körüp baq! — dédi Filip.

47 Eysa Nataniyelning özining aldigha kéliwatqanliqini körüp, u toghruluq:

— Mana, ichide qilche hiyle-mikrisi yoq heqiqiy bir Israilliq! — dédi.

48 Nataniyel: — Méni qeyérimdin bilding? — dep soridi.

Eysa uninggha jawab béríp: — Filip séni chaqirishtin awwal, séning enjür derixining tüwide olturghanliqingni körgenidim, — dédi.

49 Nataniyel jawaben: — Ustaz, sen Xudaning Oghli, Israilning Padishahisen! — dédi. □

50 Eysa uninggha jawaben:

— Séni enjür derixining tüwide körgenlikimni éytqanliqim üçün ishiniwatamsen? Buningdinmu chong ishlarni körisen! — dédi ⁵¹ we yene:

— Berheq, berheq silerge éytip qoyayki, siler asmanlar échilip, Xudaning perishtilirining Insan’oghlining üstidin chiqip-chüşüp

□ **1:45** «Filip Nataniyelni tépip,...» — «Nataniyel» Injildiki bashqa bayanlarda «Bartolomay» (Tolmayning oghli) dep élinidu. ■ **1:45** Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:18; 2Sam. 7:12; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10, 11; 53:1-12; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; Dan. 9:24; Zek. 6:12; 9:9. □ **1:49** «Ustaz» — grék tilida «rabbi».

yüridighanliqini körisiler! — dédi. □ ■

2

Kana yézisidiki toy ziyapiti

¹ Üchinchi küni, Galiliyediki Kana yézisida bir toy boldi. Eysaning anisi *Meryem* u yerde idi

² hem Eysa we uning muxlisirimu toygha teklipl qilin'ghanidi.

³ Toyda sharab tügep qalghanda, Eysaning anisi uninggha:

— Ularning sharabliri tügep qaptu, — dédi. □

□ **1:51** «**Insan'oghli**» — Muqeddes yazmilarda (Tewratta) «Insan'oghli» dégen ibare aldind éytilghan, dunyani qutquzuzqa kélidighan «Mesih»ni körsetkenidi (mesilen, «Dan.» 7:13-14). Tewrat-Zebur boyiche, bu Ewetilgüchining Xudaning küch-quдрiti we shan-sheripi bilen ershtin chüshüp, pütkül insanlarni menggü bashquridighanliqi aldind éytilghan. Uningdin muhimi, bizningche, Eysa Mesihning bu namni özi heqqide köp ishlitishi özining toluq insan ikenlikini, insaniyet bilen bir ikenlikini tekitlesh üçün idi. Chünki ersh teripidin éytqanda ajayib ish shuki, gerche u ezeldin «Xudaning Oghli» bolghan bolsimu, u hazir yene «insanning oghli»mu idi. «Tebirler»ni körüng. «**siler asmanlar échilip, Xudaning perishtilirining Insan'oghlining üstidin chiqip-chüshüp yüridighanliqini körisiler!**» — mushu yerde bizningche Mesih «Yar.» 28:12ni közde tutidu. Hezriti Yaqup alametlik bir chüshni körgen. Chüshte u yer üstide turup asman'gha yétidighan bir pelempeyni körgen, perishtiler uning üstidin «chiqip-chüshüp turatti». Démek, Eysa Mesih özi del shu «asman'gha yétidighan pelempey»dur. ■ **1:51** Yar. 28:12. □ **2:3** «**Ularning sharabliri tügep qaptu**» — mushundaq ish toy igisini chongqur xijaletke qoyupla qalmay, gahi ehwallarda qiz tereptikiler yigit tereptikilerning üstidin dewa qilishi mumkin idi.

⁴Eysa uninggha: — Xanim, méning sen bilen néme karim? Méning waqti-saitim téxi kelmidi, — dédi. □

⁵Anisi chakarlarga:

— U silerge néme qil dése, shuni qilinglar, — dédi.

⁶Emdi shu yerde Yehudiylarning taharet aditi boyiche ishlitilidighan, herbirige ikki-üch tungdin su sighidighan alte tash küp qoyulghanidi. □

⁷Eysa chakarlarga:

— Küplerge su toldurunglar, — dédi.

Ular küplerni aghzighiche toldurushti. ⁸Andin u ulargha yene:

— Emdi buningdin usup toy bashqurghuchigha béringlar, — dédi.

Ular uni apirip berdi.

□ **2:4** «Xanim, méning sen bilen néme karim?» — Mesihning bu sözi bizni heyran qaldurushi mumkin. Némishqa Eysa öz anisigha shundaq gep qilidu? Meryem öz oghlining Mesih ikenlikini biletti. Lékin u belkim: «Bu méning oghlum, men uning anisi, choqum méning telipimni orunlishi kérek» dep oylishi mumkin idi. Lékin Xudaning padishahliqi ichide bizning Xudaning melum adimi bilen bolghan birer «jismaniy munasiwet»ning héchqandaq inawiti yoqtur; peqet Xudaning Mesihde bolghan méhri-shepquitige iman-ishench baghlisaq, andin uningdin birer nerse telep qilishqa bolidu. Meryemning xapa bolmasliqi we 5-ayettiki imanliq sözlerni éytishi uning bu muhim nuqtini obdan chüshinip yetkenlikini ispatlaydu. «**Méning waqti-saitim téxi kelmidi**» — «méning waqti-saitim» dégen ibare adette Mesihning ölümü, tirilishi we asman'gha kôtürülüşini körsitidu. Közde tutulghini Eysaning bu ishlar arqiliq «ulughlandurulushi»dur — 12:23, 27, 28, 31ni körüng. Shunga mushu yerde belkim «men ashkare qilinidighan waqit téxi kelmidi» dégendek menide bolushi mumkin. «Yh.» 4:21, 23, 5:25, 28, 29, 7:30, 8:20, 12:23, 27, 28, 31, 13:31, 16:26, 17:1ni körüng. □ **2:6** «**ikki-üch tung**» — grék tilida «ikki-üch «métrét»». Herbir küpke 80-100 litr su sighidu, jemi 480-720 litr su bar idi.

⁹ Toy bashqurghuchi sharabqa aylandurulghan sudin tétip körgende (u uning qeyerdin keltürülgenlikini bilmidi, emma buni su toshughan chakarlar biletti) toy bashqurghuchi toyi boluwatqan yigitni chaqirip, ¹⁰ uninggha:

— Herbir *toy qilghuchi* yaxshi sharabni toyn-
ing béshida quyidu, andin méhmanlar qan'ghuche
ichkendin kéyin, nachirini quyidu. Ejeba, sen
yaxshi sharabni mushu chaghqiche saqlapsen! —
dédi.

¹¹ Bu bolsa, Eysa körsetken möjizilik alametlarning
deslepkisi bolup, Galiliyening Kana yézisida
körsitilgenidi. Buning bilen u özining shan-
sheripini ayan qildi, we uning muxlisleri
uninggha étiqad qildi. □ ¹² Bu ishtin kéyin u, anisi,
iniliri we muxlisleri bilen Kepernahum shehirige
chühüp, u yerde birnechche kün turdi.

*Soda-sétiq qilghuchilarning ibadetxanidin qogh-
linishi*

Mat. 21:12-13; Mar. 11:15-17; Luqa 19:45-46

¹³ Yehudiylarning «ötüp kétish héyti»gha yéqin

□ **2:11** «Bu **bolsa, Eysa körsetken möjizilik alametlarning deslepkisi bolup,...**» — «Yuhanna»da alahide xatirilen'gen «møjizilik alamet» yaki «møjizilik belge»ler jemi yette bolup, herbiri Eysa Mesihning heqiqiy salahiyitidin bir teripini körsitidighan möjizidur. «Buning **bilen u özining shan-sheripini ayan qildi, we uning muxlisleri uninggha étiqad qildi**» — «uning muxlisleri uninggha étiqad qildi» déyilgini bilen, kéyinki nurgun ishlar muxlislarning bu étiqadining muqim emes, belki intayin nazuk ikenlikini ispatlaydu, elwette.

qalghanda, Eysa Yérusalémgha bardi. □ 14 U ibadetxana *hoylilirida* kala, qoy we kepter-paxtek satquchilarni hem u yerde olturghan pul tégishkúchilerni kórdi. □ ■ 15 U tanidin qamcha yasap, ularning hemmisini qoy-kaliliri bilen qoshup ibadetxanidin heydep chiqardi. Pul tégishkúchilerning pullirini chéchip, shirelirini örúwetti 16 we paxtek-kepter satquchilargha:

— Bu nersilerni bu yerdin élip kétish! Atamning öyini soda-sétiq öyi qilishiwalma! — dédi.□

17 Buni kórgen muxlisliri *Zeburda* mundaq pütülginini ésigé élishti:

«Séning *muqeddes* öyüngge bolghan otluq muhebbitim özümni chulghiwaldi!» □ ■

□ 2:13 «ötüp kétish héyti» — («pasxa» héyti) — bu Yehudiylarning Musa peyghemberning yéteklishi arqiliq özlirining Misirdiki qulluq hayatidin qutulghan künini xatirilesh héyti bolup, eyni waqitta Yehudiy erlarning hemmisi Yérusalémgha béríp, ibadetxanida qurbanliqlirini soyup, héytini shu yerde ötküzüshi kérek idi. «Mis.» 12-babni kórüng. □ 2:14 «ibadetxana» — peqet Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanini kórsitidu. Bu ibadetxanini Sulayman padishah birinchi bolup miladiyedin ilgiriki 950-yili qurghanidi; andin Yehudiylar Pars impériyesi teripidin sürgün bolushidin qaytip kelgende, yeni miladiyedin ilgiriki 520-yili qayta qurghanidi. Bu ibadetxanini Hérod padishah burunqidinmu heywetlik qilip qurup chiqqanidi. Xudaning emri boyiche, peqet Yérusalémdiki bu ibadetxanidila qurbanliq qilishqa bolatti. «kala, qoy we kepter-paxtek» — bularni qurbanliqlar üçün satatti.

■ 2:14 Mat. 21:12; Mar. 11:15; Luqa 19:45. □ 2:16 «Atamning öyini soda-sétiq öyi qilishiwalma!» — «Zek.» 14:20-21ni kórüng. □ 2:17 «séning muqeddes öyüngge bolghan otluq muhebbitim özümni chulghiwaldi!» — «Zeb.» 69:9ni kórüng. ■ 2:17 Zeb. 69:9

18 Shuning bilan Yehudiylar u ishlarga inkas bildürüp uningdin:

— Bundaq ishlarni qilghanikensen, qéni, bizge néme möjizilik alametni körsitip bérisen?! — dep soridi.■

19 Eysa ulargha jawab béríp:

— Ushbu ibadetxanini chuwuwetsenglar, men üç kün ichide uni yéngiwashtin qurup chiqimen, — dédi.□ ■

20 Shuning bilen bu Yehudiylar yene uninggha:

— Bu ibadetxanini yasawatqili hazirghiche qiriq alte yil bolghan tursa, sen uni qandaqsige üç kündila qurup chiqalaysen?! — dédi.

21 Halbuki, uning «ibadetxana» déginini uning öz ténini körsetkenidi. 22 Shunga, u ölümdin tirilgendin kéyin, muxlisliri uning bu déginini ésige aldi we shundaqla muqeddes yazmilardiki bu heqtiki bésharetke hemde Eysaning éytqan sözige ishendi.■

23 Ötüp kétish héytida, nurghun kishiler uning Yérusalémda körsetken möjizilik alametlerni körgen bolup, uning namigha étiqad qilishti. 24 Lékin Eysa pütkül insanlarning *qelbining* qandaq ikenlikini

■ 2:18 Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; Yuh. 6:30.

□ 2:19 «Ushbu **ibadetxanini chuwuwetsenglar, men üç kün ichide uni yéngiwashtin qurup chiqimen**» — Eysa éytqan bu alamet u kéyin éytqan «Yunus peyghemberde körülgen alamet-karamet»ke oxshash bolup, özining ölümi we tirilishini körsitidu (mesilen, «Mat.» 12:39ni körüng). ■ 2:19 Mat. 26:61; 27:40; Mar. 14:58; 15:29. ■ 2:22 Luqa 24:8.

bilgechke, özini ulargha tapshurmaytti. □ ²⁵ Insan toghruluq héchkimning uninggha guwahliq bérishining hajiti yoq idi; chünki u insanlarning qelbide néme bar ikenlikini özi biletti. ■

3

Qaytidin törilish

¹ Yehudiylar *kéngeshmisining* Perisiylerdin bolghan Nikodim isimlik bir yolbashchisi bar idi. ² Bu adem bir kéchisi Eysaning aldigha kélip:

— Ustaz, séning Xudadin kelgen telim bergüchi ikenlikingni bilimiz. Chünki Xuda uning bilen bille bolmisa, héchkimning sen körsetken bu möjizilik alametlerni körsitishi qet'iy mumkin emes, — dédi. □ ■

³ Eysa uninggha jawaben:

□ **2:24** «Lékin Eysa pütkül insanlarning qelbining qandaq ikenlikini bilgechke, özini ulargha tapshurmaytti» — bu bayandin «xush xewer»diki axirqi meqsetni körgili bolidu. Eysa Mesih insanlarga bext-beriket emes, belki özini ata qilishni yaki «tapshurush»ni xalaydu. Lékin insan özi tüptin özgertilmise, téxi kona gunahiy tebiyette bolsa, «özini tapshurush» qet'iy mumkin bolmaytti. Herbir insan rohta «qayta tughulushi» kérek — bu 3-babning chong témisidir. ■ **2:25** 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zeb. 7:9; 103:14; Yer. 11:20; 17:10; 20:12; Yuh. 6:64. □ **3:2** «Ustaz» — Ibraniy tilida «Rabbi», «ustaz» dégen menide. ■ **3:2** Yuh. 7:50; 9:16, 33; 19:39; Ros. 10:38.

— Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, héchkim yuqiridin tughulmighiche, Xudaning padishahliqini körelmes! — dédi.□

⁴Nikodim:

— Adem qérighinida qandaqmu qaytidin tughulsun? Anisining qorsiqigha qayta kirip tughulushi mumkinmu?! — dep soridi.

⁵Eysa mundaq jawab berdi:

— Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, hem sudin, hem Rohtin tughulmighiche, héchkim Xudaning padishahliqigha kirelmes!■ ⁶ Ettin tughulghan bolsa ettur; rohtin tughulghan bolsa rohtur.■ ⁷ Sanga: «Yuqiridin tughulushunglar kérek» déginimge heyran qalma. ⁸ Shamal xalighan terepke soqidu, sen uning awazini anglaysen, lékin qeyerdin kélip, qeyerge baridighinini bilmeysen. Rohtin tughulghan herbirimu shundaqtur.□

⁹Nikodim yene jawaben Eysagha:

— Bu ishlar qandaqmu mumkin bolar? — dédi.

¹⁰Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:

— «Sen Israilning ölimasi turup, bunimu

□ **3:3** «héchkim yuqiridin tughulmighiche, Xudaning padishahliqini körelmes!» — «yuqiridin» dégen söz grék tilida yene «qaytidin» dégennimu bildüridu we shühhisizki, mushu yerde **bu ikki menini öz ichige alidu.** ■ **3:5** Tit. 3:5. ■ **3:6** Rim. 8:5. □ **3:8** «Shamal xalighan terepke soqidu, sen uning awazini anglaysen, lékin qeyerdin kélip, qeyerge baridighinini bilmeysen. Rohtin tughulghan herbirimu shundaqtur» — grék tilida «shamal» we «roh» birla söz bilen ipadilinidu. Eysaning bu ayettiki küchlük sözlirini «qoshumche söz»imizde bir-birlep sherhleyimiz.

bilmemsen? □ **11** Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, biz bilginimizni éytimiz we körginimizge guwahliq bérimiz, lékin siler bizning guwahliqimizni qobul qilmaysiler. □ ■ **12** Silerge zémindiki ishlarni éytsam ishenmigen yerde, ershtiki ishlarni éytsam qandaqmu ishinisiler? **13** Özi ershte bolup, ershtin chüshküchidin, yeni Insan’oghlidin bashqa héchkim ershke chiqmidi. □ ■ **14** Musa chölde *tuch* yilanni kötürgendek, Insan’oghlimu oxshashla shundaq

□ **3:10** «Sen **Israilning** ölimasi» — bu söz belkim Nikodimning Israil ichide sewiyisi eng yuqiri Tewrat ustazi ikenlikini körsitishi mumkin. □ **3:11** «biz **bilginimizni éytimiz we körginimizge guwahliq bérimiz, lékin siler bizning guwahliqimizni qobul qilmaysiler**» — némishqa Eysa Nikodimgha shunche éghir tenbih béridu? Uning bu bayanidin ikki muhim soal chiqidu: «biz» kim?, «siler» kim? Bular toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **3:11** Yuh. 3:32; 7:16; 8:28; 12:49; 14:24. □ **3:13** «**Özi ershte bolup, ershtin chüshküchidin, yeni Insan’oghlidin bashqa héchkim ershke chiqmidi**» — bezi kona köchürmilerde «özi ershte bolup» dégen söz tépilmaydu. ■ **3:13** Yuh. 6:62; Ef. 4:9.

égiz kötürülüşhi kérek. □ ■ 15 Shundaq bolghanda, uninggha étiqad qilghanlarning hemmisi halak bolmay, menggülik hayatqa érisheleydu». □ ■

16 Chünki Xuda dunyadiki insanlarni shu qeder söyiduki, Özining birdinbir yégane Oghlini pida bolushqa berdi. Meqsiti, uninggha étiqad qilghan herbirining halak bolmay, menggülik hayatqa érishishi üçündür. □ ■ 17 Xuda Oghlini dunyadiki insanlarni gunahqa békitish üçün emes, belki ularning u arqiliq qutquzulushi üçün dunyagha ewetti. ■ 18 Kimki uninggha étiqad qilghuchi bolsa, gunahqa békitilmeydu; lékin étiqad qilmighuchi bolsa alliqachan gunahqa békitilgendur; chünki u

□ 3:14 «Musa chölde **tuch** yilanni kötürgendek, Insan'oghlimu oxshashla shundaq égiz kötürülüşhi kérek» — oqurmenler tilgha élin'ghan bu weqening tepsilatirini «Chöl.» 21:4-9de tapalaydu. Israillar gunah sadir qilghanda, Xuda ulargha terbiye bérish üçün arisigha yilanlarni ewetken. Yilanlar nurhun ademlerni chaqqan, Musa Xudaning yolyoruqi bilen tuchtin bir yilan yasap, uni hasigha békitip, hasini égiz kötürüp Israilning bargahini aylinip mangghan. Yilanlarning zehiridin öley dep qalghanlar eger iman bilen shu tuch yilan'gha qarisa saqayghan. Bu weqe Eysaning kréstte kötürülüşige bésharet bolidu. Gunahidin öley dégenler Eysagha iman bilen qarisa (Eysa biz üqün gunahning özi qilin'ghan, 2Kor:5:21) gunahtin saqaytilidu — démek, menggülik hayatqa erishidu. ■ 3:14 Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 8:28; 12:32.

□ 3:15 «shundaq **bolghanda, uninggha étiqad qilghanlarning hemmisi halak bolmay, menggülik hayatqa érisheleydu**» — Bu kimning sözi? Mesihning sözliri belkim 15-ayette toxtaydu. 16-21-ayetlerni rosul Yuhanna Muqeddes Rohning türkte-yolyoruqi bilen yazghan, dep ishinimiz. ■ 3:15 Yuh. 3:15. □ 3:16 «shu **qeder söyiduki,...**» — grék tilida yene «shu yol bilen söyiduki,...» dégen meninimu bildüridu. ■ 3:16 Yuh. 3:36; Luqa 19:10; Rim. 5:8; 8:31; 1Yuh. 4:9; 5:10. ■ 3:17 Luqa 9:56; Yuh. 9:39; 12:47; 1Yuh. 4:14.

Xudaning yekke-yégane Oghlining namigha étiqad qilmighan. ■ ¹⁹ We gunahqa békitish sewebi mana shuki, nur dunyagha kelgen bolsimu, insanlar nurni emes, belki qarangghuluqni yaxshi kördi; chünki ularning emelliri rezil idi. ■ ²⁰ Chünki rezillik qilghuchi herbiri nurni yaman körüp we özining qilghan-etkenlirining ashkara qilmasliqi üçün nurgha kelmeydu; ²¹ lékin heqiqetni yürgüzgüchi bolsa, emellirini Xudagha tayinip qilghanliqi ayan bolsun dep, nurgha kélidu. □ ■

Yehya peyghember yene guwahliq béridu

²² Bu ishlardin kéyin, Eysa muxlisiri bilen Yehudiye zéminigha bardı; u u yerde ular bilen bille turup, kishilerni chömüldürdi. ■

²³ Shu chaghda Yehya *peyghembermu* Salim yézésining yénidiki Aynon dégen yerde kishilerni chömüldürüwatatti. Chünki u yerning süyi mol idi. Kishiler uning aldigha kélishop, chömüldürüşni qobul qilishatti ■ ²⁴ (chünki shu chaghda Yehya téxi zindan'gha tashlanmighanidi). ■

²⁵ *shu waqitlarda* Yehyaning muxlisiri bir Yehudiy kishi bilen taharet qaidiliri toghrisida bes-munazire qiliship qaldi. ²⁶ Andin muxlislar Yehyaning yénigha kélip:

— Ustaz, Iordan deryasining u qétida sen bilen birge bolghan, özüng *teriplep* guwahliq bergen héliqi kishi mana hazir özi kishilerni

■ **3:18** Yuh. 5:24; 6:40,47; 20:31. ■ **3:19** Yuh. 1:5. □ **3:21** «Xudagha **tayinip qilghanliqi**» — grék tilida «Xudada qilghanliqi» dégen söz bilen ipadilinidu. ■ **3:21** Ef. 5:8,13. ■ **3:22** Yuh. 4:1. ■ **3:23** Mat. 3:6; Mar. 1:5; Luqa 3:7. ■ **3:24** Mat. 14:3.

chömlüdüwatidu, we hemme adem uning yénigha kétishiwatidu, — dédi. □ ■

²⁷ Yehya mundaq jawab berdi:

— Eger uninggha ershtin ata qilinmighan bolsa, insan héchnersige ige bolalmaydu. ²⁸ Méning silerge: «Men Mesih emes, peqet uning aldida ewetilgenmen» déginimge özünglar guwahchisiler.

■ ²⁹ Kélinchekni emrige alghuchi yigittur; qoldishi yigitning awazini kütidu; qoldash uning awazini anglap, qelbide tolimu xursen bolidu. Shuninggha oxshash, mendimu xursenlik tolup tashidu.

□ ³⁰ Uning yüksilishi, méning ajizlishishim muqer-

□ **3:26** «Ustaz» — Grék tilida «rabbi». «... **özüng teriplep guwahliq bergen héliqi kishi mana hazir özi kishilerni chömlüdüwatidu, we hemme adem uning yénigha kétishiwatidu**» — némishqa Yehyaning muxlisleri shu Yehudiy kishi bilen bes-munazire qilip (25-ayet) bu soalni tughdurghan? Yehya bolsa Tewrat dewridiki eng axirqi, shundaqla eng ulugh peyghember hésablinidu. Yehya shu salahiyitide Tewrat («kona ehde») tiki taharet ishlirini téxiche saqlap kelgenidi. Lékin Mesih «ichki taziliq»ni tekitleydighan telimi bilen «yéngi ehde»ni tonushturuwatqanidi. Shuning bilen shu bes-munaziride Yehyaning telimliri we Eysaning telimliri otturisdiki perqler tügishi mumkin idi. Yehyaning muxlislirining «xelq «Sendin waz kéchip, bu «yéngi adem»ning qéshigha baridu» déyishning meqsiti Yehyaning inawet-abruyini qoghdash idi, elwette. Lékin Yehyaning (27-31-ayettiki) jawabi «Bundaq oylap kétishning hajiti yoq, eksiche xushal bolushimiz lazim» idi. ■ **3:26** Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:15, 26, 34. ■ **3:28** Mal. 3:1; Mat. 11:10; Mar. 1:2; Luqa 1:17; 7:27; Yuh. 1:20, 21, 23. □ **3:29** «**Kélinchekni emrige alghuchi yigittur; qoldishi yigitning awazini kütidu; qoldash uning awazini anglap, qelbide tolimu xursen bolidu. Shuninggha oxshash, mendimu xursenlik tolup tashidu**» — mushu sözler bilen Yehya pöyghember Eysa Mesihni toy yigitige oxshitidu we: Özüm bolsam peqet toy yigitining qoldishimen, xalas, deydu.

rerdur.□

³¹ Üstündin kelgüchi hemmidin üstündür. Zémindin kelgüchi zémin'gha tewe bolup zémindiki ishlarni sözleydu. Ershtin kelgüchi hemmidin üstündür; ■

³² Özining *ershte* körgegen we anglighanliri bolsa, u bular toghruluq guwahliq béridu; biraq héchkim uning guwahliqini qobul qilmaydu. ■ ³³ *Halbuki*, kimki uning guwahliqini qobul qilghan bolsa, Xudaning heq ikenligimu möhürini basqan bolidu . □ ■ ³⁴ Chünki Xuda ewetkini Xudaning sözlirini sözleydu; chünki Xuda Rohni *uninggha* ölchem bilen kemlep bermes. □ ■ ³⁵ Ata Oghulni söyidu we

□ **3:30** «Uning **yüksilishi**, **méning ajizlishishim muqerrerdur**» — Yehyaning sözliri mushu yerde tügeydu, 31-36-ayetlerni rosul Yuhanna Muqeddes Rohning türkte-yolyoruqi bilen yazghan, dégen pikirge mayilmiz. Bezi alimlar 32-34- yaki 32-36-ayetlernimu Yehya peyghemberning sözliri, dep qaraydu. ■ **3:31** Yuh. 8:23. ■ **3:32** Yuh. 5:30; 8:26; 12:49; 14:10; 1Yuh. 5:10. □ **3:33** «Kimki **uning guwahliqini qobul qilghan bolsa, Xudaning heq ikenligimu möhürini basqan bolidu**» — «Xuda heq» dégen sözde közde tutulghini néme? Shübhisizki, Xudaning eslide Qutquzghuchi-Mesih ewetimen, dep bergen nurghun wediliri hazir Eysada toluq emelge ashurulghan, dégenlik bolidu. «Möhürini basqan» — birinchidin, bashqilargha «Xuda heqtur» dep éniq guwahliq béridighan we ikkinchidin, Xudaning guwahliqini qobul qilghuchi öz hayatida shu guwahliqni testiqlaydighan Xudaning Rohining ispatini köridu, shunga «Xuda heq» dep téximu küchlük guwahchi bolidu. ■ **3:33** Rim. 3:4. □ **3:34** «...chünki **Xuda Rohni uninggha ölchem bilen kemlep bermes**» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. Démek, Xuda peyghemberlirige Öz Rohidin «ölchem bilen kemlep» ata qilghini bilen, Mesihge bolsa ölchimey bermekte. Bashqa birxil terjimisi: «Xuda Rohni ölchem bilen kemlep bermes» — démek, Injil dewride Xuda Mesih arqiliq Muqeddes Rohini hemme étiqadchigha ölchimey ata qilidu. ■ **3:34** Ef. 4:7.

hemme ishlarni uning qoligha tapshurghandur. □ ■ ³⁶ Oghulgha étiqad qilghuchi menggülik hay-atqa igidir. Lékin Oghulgha itaet qilmighuchi hayatni héch körmeydu, belki Xudaning ghezipi shundaqlarning üstide turidu. ■

4

Eysa bilen Samariyelik ayal

¹ Emdi Perisiylerning «Eysaning muxlis qilip chömüldürgenliri Yehyaningkidin köp iken» dégen xewerni anglighinini Reb uqqandin kéyin ■ ² (emeliyette Eysa özi emes, muxlisliri chömüldüretti) ³ u Yehudiye ölkisidin chiqip yene Galiliyege ketti. ⁴ Emdi u yol üstide Samariye ölkisidin ötüshi kérek idi. □ ⁵ Shuning bilen u Yaqup öz oghli Yüsüpke bergen yerge yéqin bolghan Samariyening Sixar dégen bir shehirige keldi. ■ ⁶ Shu yerde «Yaqupning quduqi» bar idi. Eysa sepiride charchighinidin quduqning

□ **3:35** «Ata Oghulni söyidu we hemme ishlarni uning qoligha tapshurghandur» — «Ata» mushu yerde Xudani körsitidu; «Oghul» bolsa — Xudaning Öz Oghli, elwette. «Yuhanna»da «Oghul» köp ishilitidü; chünki Xudaning Oghli birdinbirdur. ■ **3:35** Mat. 11:27; 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 5:22; 17:2; Ibr. 2:8. ■ **3:36** Yuh. 3:36; 6:47; 1Yuh. 5:10. ■ **4:1** Yuh. 3:26. □ **4:4** «u yol üstide Samariye ölkisidin ötüshi kérek idi» — Yehudiy-lar Samariyeliklerge öch bolghachqa, ular Yehudiyedin Galiliyege mangghanda, Samariyedin emes, daim Iordan deryasini boylap mangatti. Shunga «Samariye ölkisidin ötüshi kérek» dégen söz mushu yerde Eysaning bu yol bilen méngishi Xudaning iradisi ikenlikini bilgenlikini ayan qilidu. ■ **4:5** Yar. 33:19; 48:22; Ye. 24:32.

qéshigha kélip olturdi. Bu texminen altinchi saet idi. □ 7-8 Eysaning muxlisliri yémeklik sétiwélissh için sheherge kirip ketkenidi. Shu chaghda, Samariyelik bir ayal su alghili keldi. Eysa uninggha:

— Manga ichkili su bergin, — dédi.

⁹ Ayal uningdin:

— Özingiz Yehudiy tursingiz, mendek Samariyelik bir ayaldin qandaqlarche ichkili su telep qilip qaldingiz? — dep soridi (chünki Yehudiylar Samariyelikler bilen héchqandaq bardikeldi qilmaytti). □ ■

¹⁰ Eysa uninggha jawaben:

— Eger sen Xudaning sowghitining némiliki we sendin su sorighuchining kim ikenlikini bilsengidi, undaqta sen uningdin tileytting we u sanga hayatliq süyini béretti.

¹¹ Ayal uningdin:

— Teqsir, su tartqudek héchnersingiz bolmisa, uning üstige quduq chongqur tursa, hayatliq süyini nedin alisiz? ■ ¹² Ejeba, bu quduqni bizge *mi-*

□ **4:6** «Yaqupning quduqi» — grék tilida «Yaqupning buliqi». U yer astidiki bulaq bolghachqa, «quduq» idi. «**Bu texminen altinchi saet idi**» — yaki etigende saet altide yaki chüshtin kéyin altinchi saette (5:4diki izahatni körüng). □ **4:9** «...chünki **Yehudiylar Samariyelikler bilen héchqandaq bardikeldi qilmaytti**» — Yehudiylar Samariyeliklerni kapir dep, hetta ularning chine-qachilirimu ishletmeytti. Yehudiy xelqi en'eniliri boyichimu «Shu kapirlargha qerzdar bolushqa qet'iy bolmaydu» dep Samariyeliklerdin héchnéme sorimatti. Uning üstige Yehudiy erkekler sirtlarda bolghanda héchqachan natonush bir ayal bilen (hetta bezide tonush ayallar bilenmu) sözleshmeytti. 27-ayetni körüng. ■ **4:9** Luqa 9:52, 53; Yuh. 8:48. ■ **4:11** Yer. 2:13.

ras qaldurghan atimiz Yaquptin ulughmusiz? Bu quduqtin özi, oghulliri we mal-waranlirimu su ichken — dédi.□

¹³ Eysa uninggha jawaben:

— Bu suni ichken herkim yene ussaydu. ¹⁴ Emma men béridighan suni ichküchi herkim menggüge ussimaydighan bolidu we belki men uninggha béridighan su uning ichide uni menggülük hay-atliqqa élip baridighan, urghup chiqidighan bir bulaq bolidu, — dédi.■

¹⁵ Ayal: — Teqsir, manga bu sudin bergeysizki, men yene ussimaydighan we mushu yerge su tartqili ikkinchi kelgüchi bolmaydighan bolay! — dédi.□

¹⁶ Eysa:

— Bérip éringni bu yerge chaqirip kelgin, — dédi.

¹⁷ — Érim yoq, — dep jawab berdi ayal.

— Érim yoq dep, rast éytting. ¹⁸ Chünki besh erge tegding we hazir sende bolghini séning éring emes. Buni toghra éytting! — dédi Eysa.

□ **4:12** «Ejeba, **bu quduqni bizge miras qaldurghan atimiz Yaquptin ulughmusiz? Bu quduqtin özi, oghulliri we mal-waranlirimu su ichken**» — ayalning bu sözining ichki menisi belkim «Quduq kolap su tépish asan emes. Peqet nahayiti bilimlik ademler shundaq qilalaydu. Uning üstige hetta ulugh Yaqup özimu mushu sudin ichken, uningdin yaxshi su tapalmighan. Siz uningdin ulughsiz, Yaqup ichken sudin ewzel süyüng barmu?!» dégenlik bolsa kérek. ■ **4:14** Yuh. 3:16; 6:27, 35, 54; 7:38. □ **4:15** «Teqsir, **manga bu sudin bergeysizki, men yene ussimaydighan we mushu yerge su tartqili ikkinchi kelgüchi bolmaydighan bolay!**» — Ayalning teleppuzi belkim kinayilikrek yaki gumanliqraq bolsa kérek. Bizningche peqet Eysa ayalning öz erliri toghruluq bésharetlik söz qilghanda (18-ayet), andin ayal uning heqiqiy Mesih ikenlikini bilip yétidu.

19 Ayal uninggha: — Teqsir, emdi kördümki, siz eslide peyghember ikensiz! ■ 20 Ata-bowilirimiz bu taghda ibadet qilip kelgen, lékin siler *Yehudiylar* «ibadetni Yérusalémda qilish kérek!» dewalilerghu? — dédi. □ ■

21 Eysa uninggha mundaq dédi:

— Xanim, manga ishen'gin, shundaq bir waqtisaiti kéliduki, silerning Atigha ibadet qilishinglar üçhün ne bu taghda yaki ne Yérusalémda bolushunglarning hajiti qalmaydu. 22 Siler ibadet qilghininglarni bilmeysiler; biraq biz kimgé ibadet qilghinimizni bilimiz. Chünki nijat-qutquzulush Yehudiylar arqiliq bolidu. □ ■

23 Lékin shundaq bir waqit kélidu — we shundaqla hazir keldiki, heqiqiy ibadet qilghuchilar Atigha roh we heqiqet bilen ibadet qilidu. Ata Özige ene shundaq heqiqiy ibadet qilghuchilarni izdimekte.

□ 24 Xuda rohtur we uninggha ibadet qilghuchilar

■ 4:19 Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 6:14. □ 4:20 «Ata-bowilirimiz bu taghda ibadet qilip kelgen» — «bu tagh» Gerizim téghidur. Samariyelikler shu yerde öz ibadetxanisini qurghanidi. «lékin siler Yehudiylar «ibadetni Yérusalémda qilish kérek!» dewalilerghu?» — démisekmü, ayalning bu sözi emeliy bir soaldur, yeni: — Némishqa shundaq? Bu toghrimu? — dégendek. ■ 4:20 Qan. 12:5,11; 1Pad. 9:3; 2Tar. 7:12. □ 4:22 «nijat-qutquzulush Yehudiylar arqiliq bolidu» — chünki (1) Xuda heqiqiy söz-kalamini eslide Yehudiy xelqige alahide tapshurghan; (2) hemidin muhimi, Xudaning wedilirige asasen Mesih Yehudiydardin chiqidu. ■ 4:22 Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 2Pad. 17:29; Ibr. 7:14. □ 4:23 «...roh we heqiqet bilen ibadet qilidu» — démek, (1) Xudaning Muqeddes Rohi arqiliq; (2) herbir ibadet qilghuchi insan özining pütkül rohi bilen; (3) Xuda insanlarga tapshurghan heqiqet (Öz söz-kalami) boyiche; (4) herqandaq yalghanchiligni tashlighan halda ibadet qilishtur.

roh we heqiqet bilen Uninggha ibadet qilishi kérektur.■

²⁵ Ayal uninggha:

— Mesihning, yeni «Xristos» dégenning kélidighanliqini bilimen. U kelgende, bizge hemme ishlarni éytip béridu — dédi.□

²⁶ Eysa uninggha: — Sen bilen sözlshiwatquchi men del shudurmen! — dédi.■

²⁷ Shu chaghda uning muxlisleri qaytip keldi. Ular uning bir ayal bilen sözlshiwatqanliqigha hangtang qélishiti; lékin héchqaysisi uningdin: «Uningdin néme izdeysen?» yaki «Némishqa uning bilen sözlshisen?» depmu sorimidi.

²⁸ Shuning bilen ayal kozisini tashlap qoyup, sheherge qaytip bérip, kishilerge:

²⁹ — Yürünglar, hayatimda qilghanlirimning hemmisini manga éytip bergen bir kishini körüp kélinglar. Ejeba, Mesih shumidu? — dédi.

³⁰ Buning bilen xalayıq sheherdin chiqip, Eysaning aldigha kélishti.

³¹ Shu ariliqta muxlisleri uninggha:

— Ustaz, bir nerse yewalsangchu? — dep ötüñshti.

³² Lékin u ulargha:

— Méning siler bilmeydighan bir yémeklikim bar, — dédi.

³³ Muxlislar bir-birige:

— Ejeba, birsi uninggha yégili bir nerse ekélip bergenmidu? — déyishti.

■ 4:24 2Kor. 3:17.

□ 4:25 «Mesihning, yeni «Xristos»

dégen...» — «Xristos» grék tilidiki söz bolup, «Mesih», yeni «Mesih qilin'ghan (zat)» dégenni bildüridu. ■ 4:26 Yuh. 9:37.

34 Eysa ulargha mundaq dédi: — Méning yémeklikim — méni Ewetküchining iradisini emelge ashurush we uning *manga tapshurghan* xizmitini tamamlashtur.

35 — Siler: «Hosul yéghishqa yene töt ay qaldi» dewatmamsiler? Mana, silerge éytayki, béshinglarni kôtürüp étizlarga qaranglar, ziraetler sarghiyip orushqa teyyar boldi! □ ■ 36 We ormichi ish heqqini alidu we menggülük hayatqa toplan'ghan hosulni yighidu, shuning bilen térighuchi bilen ormichi teng shadlinidu. □

37 Chünki bu ishta «biri tériydu, yene biri yighidu» dégen söz emelge ashurulidu. 38 Men silerni özünglar emgek singdürmigen hosulni yighishqa ewettim; bashqilar emgek qildi we siler ularning

□ 4:35 «Siler: «**hosul yéghishqa yene töt ay qaldi**» dewatmamsiler?» — shu waqit belkim oninchi yaki onbirinchi ay idi. «Mana, silerge éytayki, **béshinglarni kôtürüp étizlarga qaranglar, ziraetler sarghiyip orushqa teyyar boldi!**» — shübhisizki, Eysa mushu yerde teswirlen'gen «hosul» hazir sheherdin chiqip özining yénigha kéliwatqanlarni, shundaqla özige étiqad qilmaqchi bolghanlarni közde tutidu — «xuddi ziraetler sarghiyip orushqa teyyar bolghandek, bu kishilermu étiqad qilishqa teyyar boldi» dégendek.

■ 4:35 Mat. 9:37; Luqa 10:2. □ 4:36 «ormichi ish heqqini alidu we menggülük hayatqa toplan'ghan hosulni yighidu» — «ormichi»lar Xudaning kishilerni öz xush xewerige ishendürüshtiki axirqi wasitisi bolghanlarni körsitidu. Xush xewerni qobul qilghanlar menggülük hayatqa érishidu. Mushular bolsa del Xuda Öz Kalami bolghan Eysa Mesihning qurbanliqidin kütken hosuldur (mesilen, «Rim.» 8:29-30, «1Kor.» 3:5-9, «Ibr.» 2:10ni körüng). «shuning bilen térighuchi bilen ormichi teng shadlinidu» — «térighuchi» Xudaning söz-kalamini kishilerge birinchi bolup yetküzgüchi bolidu.

emgikining méwisini élishqa nésip boldunglar.□

³⁹ Shu sheherdiki nurgun Samariyelikler héliqi ayalning: «U hayatimda qilganlirimning hemmisini manga éytip berdi» dégen guwahliq sözini anglap, Eysagha étiqad qildi. ⁴⁰ Shunga, ular uning aldigha kélip, uning ózliri bilen bille turushini ótünüşkili turdi; shuning bilen u u yerde ikki kün turdi.

⁴¹ Uning söz-kalami arqiliq téximu köp adem uninggha étiqad qildi. ⁴² Ular ayalgha:

— Bizning étiqad qilishimiz emdi séning sözliring sewebidin emes, chünki özimiz uni angliduq we bilduqki, dunyaning Qutquzghuchisi del shu kishidir! — déyishti.

Bir emeldarning oghlining saqaytilishi

Mat. 8:5-13; Luqa 7:1-10

⁴³ Bu ikki kündin kéyin u shu yerdin chiqip Galiliyege qarap mangdi ⁴⁴ (chünki Eysa özi: «Hécbir peyghemberning öz yurtida izziti yoqtur» dep guwahliq bergenidi). ■ ⁴⁵ Shuning bilen u Galiliyege kelginide, Galiliyelikler

□ **4:38** «bashqilar emgek qildi we siler ularning emgikining méwisini élishqa nésip boldunglar» — kim «emgek qilip» térighan? Bizningche ular: (1) Tewrat dewridiki Xudaning muqeddes bendiliri, bolupmu peyghemberler; (2) peyghemberlarning bésharetliniri etiwarlap ularni Israillargha (shundaqla Samariyeliklerge) ógetken, Xudagha sadıq bolghan Tewrat ustazliri; (3) Yehya peyghember we muxlisliri. Bu üç türkümlük kishiler xelqge Xudaning söz-kalamini qaldurup, ularni Mesihning kélishige, shundaqla uninggha étiqad qilishqa teyyarlighanidi. (4) Mesihning özi «téřighan». «Qoshumche söz»imizde yene buning üstide toxtilimiz.

■ **4:44** Mat. 13:57; Mar. 6:4; Luqa 4:24.

uning *ötüp kétish* héytida Yérusalémda qilghan emellirining hemmisini körgechke, uni qarshi élishti (chünki ularmu héytqa chiqqanidi). □

⁴⁶ Emdi Eysa bu qétim Galiliyediki Kana yézisigha yene bardı (u del shu yerde suni sharabqa aylandurghanıdı). *Shu künlerde*, Kepernahum shehiride oghli késel bolup yatqan bir orda emeldari bar idi. ■ ⁴⁷ U Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgenlikini anglap, uning aldigha bardı we:

— *Öyümge* chüshüp, sekratta yatqan oghlumni saqaytip bergeyla! — dep toxtimay iltija qildi. □

⁴⁸ Shuning bilen, Eysa uninggha:

— Siler *Galiliyelikler* möjizilik alametler we karametlerni körmigüche, héch étiqad qilmaysiler! — dédi. ■

⁴⁹ Orda emeldari Eysagha:

— Teqsir, balam ölmeste chüshkeyla! — dédi.

⁵⁰ Eysa uninggha: — Barghin, oghlung hayat qaldi! — dédi.

Héliqi adem Eysaning éytqan sözige ishinip, öyige qarap mangdı. ⁵¹ Yolda kétip barghinida, uning qulliri aldigha chiqip, baliliri hayat, dep uqturdi.

□ **4:45** «Galiliyelikler uning ötüp kétish héytida Yérusalémda qilghan emellirining hemmisini körgechke,...» — 2:23ni körüng. «Galiliyelikler... uni qarshi élishti» — mushu sözler -44-ayet bilen körünüshte sel zitrek bolghini bilen, 48-ayette Galiliyedikilerning emeliy ehwali körsitilidu. Ular emeliyette axir bérip (6-babta) uning sözlirini ret qilip uningdin ayrilip kétidu. Shunga ular uning heqiqiy hörmitini qilmidi. ■ **4:46** Yuh. 2:1,11. □ **4:47** «... Öyümge chüshüp, sekratta yatqan oghlumni saqaytip bergeyla!» — Kepernahumdin Kanagha baridighan yolning 33 kilométri dawan'gha chiqidighan yol. ■ **4:48** 1Kor. 1:22.

⁵² Emeldar ulardin oghlining qaysi saettin boshlap yaxshilinishqa yuzlen'genlikini soriwidi, ular: — Tünügün yettinchi saette qizitmisi yandi, — déyishti.

⁵³ Balining atisi buning del Eysaning özige: «Oghlung hayat qaldi!» dégen saet ikenlikini bilip yetti. Shuning bilen özi pütkül ailisidikiler bilen bille étiqad qilishti. ⁵⁴ Bu Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgendin kéyinki körsetken ikkinchi möjizilik alamiti idi. □

5

Kölchek boyidiki palechning saqaytilishi

¹ Bu ishlardin kéyin, Yehudiylarning bir héyti yétip keldi we Eysa Yérusalémgha chiqti. ■ ² Yérusalémdiki «Qoy derwazisi»ning yénida ibraniy tilida «Beyt-Esda» dep atilidighan bir kölchek bolup, uning etrapida besh péshaywan bar idi. ³ Bu péshaywanlar astida bir top bimarlar, yeni qarighu, tokur we palechler yétishatti. Ular u yerde yétip kölchekning süyining chayqilishini kütetti. □ ⁴ Chünki bir perishte melum waqitlarda kölchekke chüshüp suni urghutidiken; su urghughanda kölchekke birinchi bolup chüshken kishi özini basqan herqandaq

□ **4:54** «Bu Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgendin kéyinki körsetken ikkinchi möjizilik alamiti idi» — oqurmenler shuni köreleyduki, bu Eysaning «yaratqan ikkinchi möjizisi» emes, belki peqet uning «Yehudiyedin Galiliyege kelgendin kéyinki» yaratqan **alamiti** idi. «Alamet» bolsa, Mesihning salahiyitining bir teripini éniq we alahide halda körsetken bir möjizidir. ■ **5:1** Law. 23:2; Qan. 16:1. □ **5:3** «palechler» — yaki «yigligenler».

késeldin saqiyidiken. □ ⁵ Emdi u yerde ottuz sekkiz yildin béri aghriq azabi tartqan bir bimar bar idi.

⁶ Eysa bu ademning shu yerde yatqinini kórdi we uning uzundin shu halette ikenlikini bilip, uningdin:

— Saqiyishni xalamsen? — dep soridi.

⁷ Bimar uninggha jawaben:

— Teqsir, su chayqalghanda méni sugha chüshüridighan adimim yoq. Men chüshey dégüche, bashqilar méning aldimda chüshüwalidu, — dédi.

⁸ Eysa uninggha:

— Ornungdin tur, orun-körpengni yighishturup mangghin! — dédi. ■

⁹ Héliqi adem shuan saqiyip, orun-körpisini yighishturup kütürüp mangdi. Shu küni shabat küni idi. □ ■ ¹⁰ Shunga *bezi* Yehudiylar saqayghan kishige:

— Bügün shabat küni tursa, orun-körpengni kütürüş *Tewratta* sanga men'i qilin'ghan! — dédi. ■

¹¹ Lékin u ulargha jawaben:

□ **5:4** «chünki bir perishte melum waqitlarda kölchekke chüshüp suni urghutidiken; su urghughanda kölchekke birinchi bolup chüshken kishi özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken» — 3-ayettiki «ular yétip... 4-ayettiki «...özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken» dégen sözlergiche bezi köna köchürmilerde tépilmaydu. Emma bizningche, bu sözler 7-ayettiki sözlerni chüshendürgenliki üçün bu sözlerni choqum eslidiki tékistning bir qismi dep qaraymiz. ■ **5:8** Mat. 9:6; Mar. 2:11; Luqa 5:24. □ **5:9** «shabat küni» — Yehudiylarning ibadet qilidighan, dem alidighan muqeddes künini körsitidu. U küni ishlesh qet'iy men'i qilin'ghan. «Tebirler»nimu köring. ■ **5:9** Yuh. 9:14. ■ **5:10** Mis. 20:10; Qan. 5:13; Yer. 17:21; Mat. 12:2; Mar. 2:24; Luqa 6:2.

— Méni saqaytqan kishi özi manga: «Orun-körpengni yighishturup mangghin» dégenidi! — dédi.

¹² Ular uningdin: — Emdi sanga: «Orun-körpengni yighishturup mangghin» dégen kishi kim iken? — dep sorashti.

¹³ Biraq saqayghan adem uning kim ikenlikini bilmeytti. Chünki u yerde adem köp bolghanliqtin, Eysa özini daldigha élip, astighina kétip qaldi. ¹⁴ Bu ishlardin kéyin Eysa héliqi ademni ibadetxanida tépip uningha:

— Mana, saqayding. Emdi qayta gunah sadir qilma, béshinggha téximu éghir külpet chüshüp qalmisun! — dédi.■

¹⁵ Héliqi adem Yehudiylarning qéshigha bérip, özini saqaytqan Eysa ikenlikini uqturdi. ¹⁶ Eysa bu ishlarni shabat küni qilghanliqi üçün, Yehudiy-lar uninggha ziyankeshlik qilishqa bashlidi. □

¹⁷ Lékin Eysa ulargha:

— Atam ta hazirghiche toxtimastin ish qilip

■ **5:14** Mat. 12:45; Yuh. 8:11. □ **5:16** «Yehudiylar uninggha ziyankeshlik qilishqa bashlidi» — «Yehudiylar» mushu yerde belkim Yehudiy chonglar; hökümdarlarni körsitishi mumkin. Bezi kona köchürmilerde «we uni öltürüşni qestleshke bashlidi» dep qoshulidu.

kelmekte, menmu ishleymen! — dédi. □ ■

¹⁸ Shu sewebtin Yehudiylar uni öltürüşhke téximu urunatti; chünki u shabat künining qaidisini buzupla qalmastin, yene Xudani «Atam» dep chaqirip, özini Xudagha barawer qilghanidi. ■

Eysaning hoquqi

¹⁹ Shunga Eysa ulargha jawaben mundaq dédi: — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, Oghul özlükidin héchnéme qilalmaydu, belki peqet Atining néme qiliwatqanliqini körüp, andin shu ishni qilidu. Ata néme ish qilsa, Oghulmu shu ishni oxshashla qilidu. ■ ²⁰ Chünki Ata Oghulni söyidu we Özining qilidighan barliq ishlerini uninggha ayan qilidu hem silerni heyran qaldurushqa bulardin téximu zor we ulugh

□ **5:17** «Atam ta hazirghiche toxtimastin ish qilip kelmekte, menmu ishleymen!» — «Atam» — Xuda, elwette. Eysa Yehudiy hökumdarlarning «Néme üçün shabat küni ish qilisen» dégen soa- ligha bergen jawab qisqa bolghini bilen bu Yehudiy ölimalirigha töwendikidek menini bildüridu: — «Xuda Özi herdaim, jümlidin shabat künide ishlimeydu? U daim Öz qanuniyetliri boyiche pütkül alemni öz-özige tutasturup, hemme mewjudatlarni bir-birige baghlanturup turmamdu? U shabat künidimu bezi insanlarning jénini élip, bezilirini saqaytip, bezilorige hayat bermemdu? U méning Atam bolghaniken, men uninggha hemkarlashmisam bolmaydu!». Yehudiylar uning bu jawabidin uning Xuda bilen ata-oghulluq zich munasiwette déginini toghra chüshen'gini bilen, lékin bu sözini «kupurluq» dep qaridi (18-ayet). ■ **5:17** Yuh. 14:10.

■ **5:18** Yuh. 7:19. ■ **5:19** Yesh. 54:5; Yuh. 3:30; 8:38; 9:4; 10:30; 14:9; 17:5.

ishlarni uningga ayan qilidu. □ ■ 21 Chünki ölgenlarni Ata qandaq tirildürüp, ulargha hayatliq ata qilghan bolsa, Oghulmu shuningga oxshash özi xalighan kishilerge hayatliq ata qilidu.

□ 22 Shuningdek, Ata Özi héchkimning üstidin höküm chiqarmaydu, belki barliq höküm ishlini Oghulgha tapshurghan. ■ 23 Buningdin meqset, — insanlarning hemmisi Atigha hörmét qilghandek, Oghulghimu oxshashla hörmét qilishi üçündür. Kimki Oghulni hörmétlimise, uni ewetküchi Atinimu hörmétlimigenlerdin bolidu. ■ 24 — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, sözümnü anglap, méni Ewetküchige ishen'gen herkim menggülük hayatqa érishken bolidu; u adem soraqqa tartilmaydu, belki ölümün hayatliqqa ötken bolidu.■

25 — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, ölüklerning Xudaning Oghlining awazini anglaydighan waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki, anglighanlar hayatliqqa

□ 5:20 «...hem silerni heyran qaldurushqa bulardin téximu zor we ulugh ishlarni uningga ayan qilidu» — shübhisizki, «téximu zor we ulugh ishlar» Oghulgha ayan qilinidu we shundaqla uning arqiliq bashqilarghimu ayan qilinidu. Bu «ulugh we zor (grék tilida birla söz bilen ipadilinidu) ishlar» 21-22-ayetlerde bayan qilinidu; u Oghul süpitide bolghachqa, xalisa bu ishlarni (Xuda Özi qilidighandek) shabat künidimu qilish hoquqi bar. ■ 5:20 Yuh. 1:2; 3:35; 7:16; 8:28; 14:24.

□ 5:21 «Chünki ölgenlarni ata qandaq tirildürüp, ulargha hayatliq ata qilghan bolsa, Oghulmu shuningga oxshash özi xalighan kishilerge hayatliq ata qilidu» — shübhisizki, bu sözler hem jismaniy hem rohiy menide éytilidu. ■ 5:22 Mat. 11:27; Yuh. 3:35. ■ 5:23 Yuh. 2:23. ■ 5:24 Luqa 23:43; Yuh. 3:18; 6:40, 47; 8:51.

ige bolidu. □ ■ 26 Chünki Ata Özide qandaq hayatliqqa ige bolsa, Oghulghimu özide shundaq hayatliqqa ige bolushni ata qildi □ 27 we yene uninggha soraq qilish hoquqinimu berdi, chünki u Insan'oghlidir. 28 Buninggha teejjüp qilmanglar; chünki barliq görde yatqanlar uning awazini anglaydighan waqit kélidu ■ 29 we ular shuan yerlikliridin chiqishidu, yaxshiliq qilghanlar hayatqa tirilidu, yamanliq qilghanlar soraqqa tartilishqa tirilidu. ■ 30 Men özlükümdin héchnéme qilalmaymen, peqet *Atamdin* anglighinim boyiche höküm qilimen; we méning hökümüm heqqaniydur, chünki méning izdiginim özümning iradisi emes, belki méni ewetküchining iradisini emelge ashurushtur.■

Eysaning Xuda ewetkini bolghinigha töt guwahliq

31 — Eger özüm üçün özüm guwahliq bersem

□ 5:25 «... ölüklerning Xudaning Oghlining awazini anglaydighan waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki, anglighanlar hayatliqqa ige bolidu» — bu sözler, shübhisiki, bolupmu rohiy jehettiki ölüklerni körsitidu («waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki,...»). Chünki 28-ayette jismany ölükler ayrim körsitilidu. ■ 5:25 Ef. 2:1, 5; 1Tim. 5:6.

□ 5:26 «Chünki Ata Özide qandaq hayatliqqa ige bolsa, Oghulghimu özide shundaq hayatliqqa ige bolushni ata qildi» — bashqa birxil yaxshi terjimisi «Chünki Ata Özi qandaq hayatliq menbesi bolsa, Oghulnimu shundaq hayatliq menbesi qildi...». ■ 5:28 1Tés. 4:16. ■ 5:29 Dan. 12:2; Mat. 25:34,46. ■ 5:30 Yuh. 6:38.

guwahliqim heqiqet h sablanmaydu. □ ■ 32 L kin men  ch n guwahliq b ridighan bashqa birsi bar. Uning manga b ridighan guwahliqining rastliqini bilimen. □ ■ 33 Siler Yehyagha elchi ewetkinglarda, u heqiqetke guwahliq bergen ■ 34 (*emeliyette*, manga insanning guwahliqini qobul qilishimning k riki yoq; m ning *Yehya toghruluq* shundaq  ytiwaqinim peqetla silerning qutquzulushunglar  ch ndur). □ ■ 35 *Yehya* bolsa k y p nur ch chip turghan bir chiragh idi we siler uning yoruqida bir mezigil shadlinishqa razi boldunglar. 36 L kin Yehyaning men  ch n bergen guwahliqidinmu ulugh bir guwahliq bar. U bolsimu, ata manga ada qilishqa tapshurghan emeller, yeni men qiliwatqan emeller, bular m ning toghramda Atining m ni ewetkinige

□ 5:31 «Eger  z m  ch n  z m guwahliq bersem guwahliqim heqiqet h sablanmaydu» — «heqiqet h sablanmaydu» gr k tilida «heqiqet emes». ■ 5:31 Yuh. 8:14. □ 5:32 «L kin men  ch n guwahliq b ridighan bashqa birsi bar. Uning manga b ridighan guwahliqining rastliqini bilimen» — Eysa  ytqan bu muhim «guwahliq b ridighan bashqa birsi» Yehya peyghember emes, belki Xuda'Atisi  zidir. 34-ayetni körüng («manga insanning guwahliqini qobul qilishimning k riki yoq»). ■ 5:32 Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5. ■ 5:33 Yuh. 1:15, 19, 27. □ 5:34 «emeliyette, manga insanning guwahliqini qobul qilishimning k riki yoq» — Gr k tilida « z m toghruluq insnlarning guwaqliqini qobul qilmaymen» «m ning *Yehya toghruluq shundaq  ytiwaqinim peqetla silerning qutquzulushunglar  ch ndu*» — d mek, siler Periysiler Yehya peyghemberning  z m toghruluq («mana Mesih-Qutquzghuchi!» d gen) guwahliqini qobul qilsanglar, nijat tapalaysiler.

guwahliq béridu. □ ■ 37 We méni ewetken Ata Özimu men üçün guwahliq bergendur. Siler héchqachan uning awazini anglimidinglar, qiyapitini körmidinglar ■ 38 we uning söz-kalami silerning ichinglardin orun almidi; chünki Uning ewetkini bolsa, uninggha ishenmeysiler.

39 Muqeddes yazmilarni qétirgénip oqup olturisiler; chünki ulardin menggülük hayatqa ige bolduq, dep qaraysiler. Del bu yazmilar men üçün guwahliq bergüchidur. ■ 40 Shundaqtimu siler yenila hayatliqqa érishish üçün méning yéninggha kélisni xalimaysiler.

41 Men insanlarning maxtishini qobul qilmaymen; 42 lékin men silerni bilimenki, ichinglarda Xudaning muhebbiti yoq. □ 43 Men Atamning nami bilen kelgenmen, emma siler méni qobul qilmaysiler. Halbuki, bashqa birsi öz nami bilen kelse, siler uni qobul qilisiler.

□ 5:36 «men qiliwatqan emeller, bular méning toghramda Atining méni ewetkinige guwahliq béridu» — «men qiliwatqan emeller» — Eysa yaritiwatqan köp möjizilerdin ibaret. ■ 5:36 Yuh. 10:25; 1Yuh. 5:9. ■ 5:37 Mis. 33:20; Qan. 4:12; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 6:27; 8:18; 1Tim. 6:16; 2Pét. 1:17; 1Yuh. 4:12. ■ 5:39 Qan. 18:18; Yesh. 34:16; Luqa 16:29; 24:27; Yuh. 1:46; Ros. 17:11. □ 5:42 «ichinglarda Xudaning muhebbiti yoq» — yaki «Xudagha bolghan muhebbitinglar yoq».

□ 44 Siler bir-biringlardin izzet-shöhret qobul qilisiler-yu, yégane Xudadin kelgen izzet-shöhretke intilmisengler, unda qta siler qandaqmu étiqad qilalaysiler?!■

45 Biraq méni üstimizdin Atigha shikayet qilidu, dep oylimanglar. Üstünglardin shikayet qilghuchi men emes, belki siler ümid baghligghan Musa *peyghemberdur*. 46 Chünki eger siler rasttin Musa *peyghemberge* ishen'gen bolsanglar, mangimu ishen'gen bolattinglar. Chünki u *muqeddes yazmilarda* men toghruluq pütkendur. ■ 47 Lékin uning pütkenlirige ishenmisenglar, méning sözlirimge qandaqmu ishinisiler?!

6

Besh ming ademning toydurulushi

Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Luqa 9:10-17

¹ Bu ishlardin kéyin, Eysa Galiliye déngizi (Tibériyas déngizi depmu atilidu)ning u qétigha ötti.□ ² Zor bir top xalayıq u késellerni saqaytqan möjizilik

□ 5:43 «Halbuki, **bashqa birsi öz nami bilen kelse, siler uni qobul qilisiler**» — «bashqa birsi» — shühbisizki, bu söz köp «saxta Mesih»lerni, bolupmu axirqi zamanda peyda bolghan dejjalni körsitidu. Buningdin bir misal, miladiye 135-yili özini «Mesih bolimen» dégen, «Bar-Qoqba» isimlik dejjaldek bir shexs Pelestinde peyda bolghan we nurghun Yehudiy xelqi uning teripidin aldan'ghan. Ular uninggha egiship, Rim impériyesi bilen qarshilishishqa chiqip, axir bérip Rimning qoshunliri teripidin yoqitilghan. ■ 5:44 Yuh. 12:43. ■ 5:46 Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 28:14; Qan. 18:18. □ 6:1 «Galiliye déngizi» — Israiliyening shimal teripidiki chong bir köl. Xeritilerni körüng.

alamatlirini kördi we uning keynidin egiship mangdi. ³ Eysa taghqa chiqip, u yerde muxlisliri bilen bille olturdi. ⁴ U chaghda Yehudiylarning héyti, yeni «ötüp kétish héyti»gha az qalghan waqit idi. ■ ⁵ Eysa béshini kötürüp, zor bir top xalayıqning özining aldigha kéliwatqanliqini körüp, Filiptin:

— Bulargha yeydighan'gha nanni nedin alimiz?
— dep soridi ■ ⁶ (lékin u bu sözni Filipni sinash üçün éytqanidi. Chünki u özining néme qilidighanliqini biletti).

⁷ Filip jawaben:

— Ikki yüz dinargha nan alsaqmu, herbirige kichikine bir chishlemdin yéyishkimu yetmeydu! □

⁸ Muxlislardin biri, yeni Simon Pétrusning inisi Andriyas Eysagha: ⁹ — Bu yerde kichik bir oghul bala bar, uningda besh arpa nan bilen ikki kichik béliq bar. Lékin shunche köp xelqge bu néme bolidu?! — dédi.

¹⁰ Eysa: — Köpchilikni olturghuzunglar, — dédi (u yerde ot-chöp mol öskenedi). Shuning bilen er kishiler olturdi; ularning sani besh mingche bar idi. ¹¹ Eysa nanlarni qoligha élip, *Xudagha* teshekkür éytqandin kéyin, olturghanlarga üleshtürüp berdi. Béliqlarnimu shundaq qildi; köpchilik xalighanche yédi. ■ ¹² Hemmeylen yep toyun'ghanda, u muxlislirigha:

■ **6:4** Mis. 12:18; Law. 23:5, 7; Chöl. 28:16; Qan. 16:1. ■ **6:5** Mat. 14:14; Mar. 6:34; Luqa 9:13. □ **6:7** «Ikki yüz dinargha nan alsaqmu...» — bir dinar yaki «dinarus» bolsa adette bir ishchining bir künlük heqqige toghra kéletti. 200 dinar bolsa, addiy ishchining yérim yilliq kirimidin artuqraq bolidu. ■ **6:11** 1Sam. 9:13.

— Ashqan parchilarni yighinglar, héch nerse zaye bolmison, — dédi.

13 Shuning bilen ular besh arpa nénidin yep ashqan parchilirini on ikki séwetke toldurup yigihwaldi. □ 14 Emdi xalayıq Eysaning körsetken bu möjizilik alamitini körüp: «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!» déyishti. □ ■ 15 Shuning bilen Eysa ularning kélip özini padishah bolushqa zorlimaqchi bolghanliqini bilip, ulardin ayrilip, qaytidin taghqa yalghuz chiqip ketti.

Eysaning su üstide méngishi

Mat. 14:22-27; Mar. 6:45-52

16 Kechqurun, Eysaning muxlisleri déngiz boyigha chüshüshti. ■ 17 Ular bir kémige olturup, déngizning u qétidiki Kepernahum shehirige qarap yol élishi (qarangghu chüshüp ketkenidi we Eysa téxiche ularning yénigha kelmigenidi). 18 Qattiq boran chiqip, déngiz dolqunlap kötürülüwatatti. 19 Muxlislar palaq urup on-on bir chaqirimche mangghanda, Eysaning déngizning üstide méngip kémige yéqinlihiwatqanliqini körüp, qorqushup

□ **6:13** «séwet» — grék tilida «qol séwet», belkim ikki qollap kötüridighan séwetni körsitidu. □ **6:14** «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!» — Musa peyghemberning bu peyghember toghruluq aldın éytqan béshariti

«Chöl.» 18:15de tépilidu. ■ **6:14** Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 4:19.

■ **6:16** Mat. 14:23; Mar. 6:47.

ketti. □ ²⁰ Lékin u ulargha:
— Bu men, qorqmanglar! — dédi.

²¹ Shuni anglap ular uni kémige chiqiriwalghusi keldi; u kémige chiqipla, kéme derhal ular baridighan yerge yétip bardı. □ ■

Eysa — heqiqiy rohiy ozuqtur

²² Etisi déngizning u teripide qalghan xalayıq *aldinqi küni* u yerde Eysaning muxlisliri chiqqan kémidin bashqa kémining yoqluqini, Eysaning muxlisliri shu kémige chiqqanda, Eysaning ular bille chiqmighanliqini, belki muxlislirining özlirila ketkenlikini körgenidi. ²³ Halbuki, birnechche kéme-qolwaq Tibériyas shehiridin Reb teshekkür éytqandin kéyin xelq nan yégen yerge yéqin kélip toxtidi. ²⁴ Shuning bilen xalayıq Eysaning we muxlislirining u yerde yoqluqini körüpla, kémilerge olturup, Eysani izdigili Kepernahum shehirige mangdi. ²⁵ Ular uni déngizning u teripide tépip uninggha:
— Ustaz, bu yerge qachan kelding? — dep so-rashti. □

²⁶ Eysa ulargha jawaben:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoy-ayki, siler méni möjizilik alametlerni körgenlikinglar

□ **6:19** «on-on **bir chaqirimche mangghanda...**» — grék tilida «yigirme besh yaki ottuz «stadiyon»che mangghanda...». Bir stadiyon 185 métr, shunga ular qirghaqtin 6-5 kilométr mangghanidi (bir chaqirim 500 métr etrapidu). Déngizning uzunluqi 20 kilométr, kengliki 12 kilométr bolup, ular déngiz otturisigha yetken bolsa kérek. □ **6:21** «u kémige **chiqipla, kéme derhal ular**

baridighan yerge yétip bardı» — «Zeb.» 107:23-31ni körüng.

■ **6:21** Zeb. 107:29-30 □ **6:25** «Ustaz» — grék tilida «rabbi».

üchün emes, belki nanlardin yep toyun'ghininglar üchün izdeysiler. ²⁷ Buzulup kétédighan paniy ozuqluqqa emes, belki menggü hayatliqqa baqiy qalidighan ozuqluqqa intilip ishlenglar; buni In-san'oghli silerge béridu; chünki uni Ata, yeni Xuda Özi möhürlep testiqlighan, — dédi. ■

²⁸ Shuning bilen ular uningdin:

— Némige intilip ishlisek andin Xudaning ish-xizmitide ishligen bolimiz? — dep sorashti.

²⁹ Eysa ulargha jawab bérip: — Xudaning ish-xizmiti del shuki, U ewetkinige étiqad qilishinglardur, — dédi. ■

³⁰ Shuning bilen ular yene:

— Undaq bolsa sen bizni körüp özüngge ishendürgüdek qandaq möjjizilik alamet yaritisen? Zadi néme ish qilip bérisen? ■ ³¹ Ata-bowilirimiz chölde yürgende, *Zeburda*: «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» dep pütülgendek, «manna»ni yégen — déyishti. □ ■

■ **6:27** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 3:16; 4:14; 5:37; 6:40, 54; 8:18; 2Pét. 1:17. ■ **6:29**

1Yuh. 3:23.

■ **6:30** Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 1Kor. 1:22. □ **6:31**

«U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» — «Zeb.» 78:24. «Ata-bowilirimiz chölde yürgende, *Zeburda*: «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» dep pütülgendek, «manna»ni yégen — déyishti» — Ularning buni Eysagha déginide közde tutqini: «Sen Musa peyghemberge oxshash «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan» shu peyghember yaki Mesih bolsang, emdi Musagha oxshash asmandin nan («manna») chüshürüshüngge toghra kelmemdu?» dégendek mene idi. Eysa ulargha «Bu nan bergüchi Musa emes, Xudadur» dep xataliqni tüzetkendin kéyin (32-ayet) Özining «asmandin chüshken heqiqiy nan» ikenlikini chüshendüridu. ■ **6:31** Mis. 16:4, 14; Chöl. 11:7; Neh. 9:15; Zeb. 78:24, 25; 1Kor. 10:3.

³² Eysa ulargha mundaq dédi:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, silerge asmandin chüshken nanni bergüchi Musa emes, belki méning Atamdur; U *hazirmu* silerge asmandin chüshken heqiqiy nanni bériwatidu. ³³ Chünki Xudaning néni bolsa pütkül dunyagha hayatliq ata qilidighan, ershtin chüshküchidur.

³⁴ — Teqsir, hemishe bizge shu nanni bérip turghaysen! — déyishti ular.

³⁵ Eysa ulargha mundaq dédi:

— Hayatliq néni özümdurmen! Méning yénimgha kelgen herkim héchqachan ach qalmaydu, manga étiqad qilghan herkim héchqachan ussimaydu. ■

³⁶ Lékin silerge éytqinimdek, siler méni körgen bolsanglarmu, étiqad qilmaywatisiler.

³⁷ Ata manga tapshurghanlarning herbiri yénimgha kélidu we méning yénimgha kelgenlerdin héchqaysisini hergiz tashliwetmeymen. ³⁸ Chünki öz irademni emes, belki méni Ewetküchining iradisini emelge ashurush üçün ershtin chüshtüm. ■ ³⁹ Méni Ewetküchining iradisi bolsa del shuki, uning manga tapshurghanliridin héchbirini yittürmey, belki axirqi küni ularning hemmisini tirildürüşümdin ibaret. □ ■ ⁴⁰ Chünki méning Atamning iradisi shuki, Oghulgha köz tikip qarap, uninggha étiqad qilghanlarning herbirini menggülük hayatqa érishtürüshtur; we men axirqi

■ **6:35** Yesh. 55:1; Yuh. 4:14; 7:37. ■ **6:38** Mat. 26:39; Mar. 14:36; Luqa 22:42; Yuh. 5:30. □ **6:39** «Méni Ewetküchining iradisi... axirqi küni ularning hemmisini tirildürüşümdin ibaret» — «axirqi küni» qiyamet küni. ■ **6:39** Yuh. 10:28; 17:12; 18:9.

küni ularni tirildürimen.■

⁴¹ Emdi Yehudiylar Eysaning: «Ershtin chüshken nan özümdurmen!» dégini üçhün uninggha narazi bolup ghotuldishishqa bashlidi:

⁴² — «Bu Yüsüpning oghli Eysa emesmu? Atisinimu, anisinimu tonuydighan tursaq, yene qandaqlarche: — «Ershtin chüshtüm!» désun?» — déyishetti ular.■

⁴³ Eysa jawaben ulargha mundaq dédi: — *Méning toghramda* özara ghotuldashmanglar.

⁴⁴ Méni ewetken Ata Özi kishilerning qelbini tartquzmisa, héchkim méning yénimgha kélelmeydu; méning yénimgha kelgen herbirini axirqi küni tirildürimen. ■ ⁴⁵ Peyghemberlerning yazmilirida: «Ularning hemmisige Xuda teripidin ögitilidu» dep pütülgendur. Shunga, Atining sözini tingshigghan we uningdin ögen'gen herbiri méning yénimgha kélidu. ■ ⁴⁶ Biraq bu birerkim Atini körgen dégenlik emes; peqet Xudaning yénidin kelgüchi bolsa, u Atini körgendur.□ ■

⁴⁷ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, manga étiqad qilghuchi menggülük hayatqa igidur. ■ ⁴⁸ Hayatliq néni özümdurmen. ⁴⁹ Atabowiliringlar chöllerde «manna» yéginu bilen ye-

■ **6:40** Yuh. 3:16; 4:14; 6:27,54. ■ **6:42** Mat. 13:55; Mar. 6:3. ■ **6:44** Küy. 1:4; Yuh. 6:65. ■ **6:45** Yesh. 54:13; Yer. 31:33; Ibr. 8:10; 10:16. □

□ **6:46** «Biraq **bu birerkim Atini körgen dégenlik emes; peqet Xudaning yénidin kelgüchi bolsa, u Atini körgendur**» — bezi alimlar bu ayettiki sözlerni Eysa emes, belki rosul Yuhanna chüshendürüş yolida qoshup yazghan, dep qaraydu. Biz uning üçhün anche ispat körmigeche, yenila Eysaning öz sözi, dep oylaymiz. ■ **6:46** Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 1:18; 7:29; 8:19. ■ **6:47** Yuh. 3:16,36.

nila öldi. ■ ⁵⁰ Lékin mana, ershtin chüshken nan del shundaqki, birsi uningdin yégen bolsa ölmeydu. □ ⁵¹ Ershtin chüshken hayatliq néni özümdurmen; kimdekim bu nandin yése, ebedil'ebedgiche yashaydu. Men béridighan shu nan bolsa méning et-ténimdur, pütkül dunyadikiler hayatqa ige bolsun dep, men uni atimaqchimen. ■

⁵² Bu söz bilen Yehudiylar özara talash-tartish qilishiqa bashlap:

— Bu adem bizning yéyishimizge özining et-ténini qandaq bérelisun?! — déyishetti. ■

⁵³ Shunga Eysa ulargha mundaq dédi:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler Insan'oghlining et-ténini yémigüche we qénini ichmigüche, silerde hayatliq bolmaydu.

⁵⁴ Et-ténimni yégüchi we qénimni ichküchi menggülük hayatqa érishken bolidu we men uni axirqi küni tirildürimen. □ ■ ⁵⁵ Chünki et-ténim heqiqiy ozuqluq, qénim bolsa heqiqiy ichimliktur. ⁵⁶ Et-ténimni yégüchi we qénimni ichküchi mende yashaydu we menmu uningda yashaymen. □ ⁵⁷ Hayat Ata méni ewetken we men Atining bolghanliqidin yashawatqinimdek, méni yégüchi kishi hem méning wasitem bilen yashaydu. ⁵⁸ Mana bu ershtin chüshken nandur.

■ **6:49** Mis. 16:4; Chöl. 11:7; Zeb. 78:24. □ **6:50** «Lékin mana, ershtin chüshken nan del shundaqki, birsi uningdin yégen bolsa ölmeydu» — yaki «lékin mana, birsi uningdin yégen bolsa ölmeydighan, ershtin chüshken nan mushu yerdidur». ■ **6:51** Yuh. 11:26; Ibr. 10:5, 10. ■ **6:52** Yuh. 3:9. □ **6:54** «et-ténimni yégüchi» — yaki «et-ténimni istémal qilghuchi». ■ **6:54** Yuh. 3:16; 4:14; 6:27,40. □ **6:56** «et-ténimni yégüchi» — yaki «et-ténimni istémal qilghuchi».

Bu nan ata-bowiliringlar yégen «*manna*»dek emes; chünki ular «*manna*»ni yéyishi bilen öldi; biraq bu nanni istémal qilghuchi bolsa menggü yashaydu!■

⁵⁹ Bu sözlerni u Kepernahumdiki sinagogda telim berginide éytqanidi. ⁶⁰ Shuning bilen uning muxlisiridin nurghunliri buni anglighanda:

— Bu telim bek éghir iken! Buni kim anglap kötürelisun? — déyishti.

⁶¹ Biraq öz ichide muxlisirining bu toghrisida ghotuldashqinini bilgen Eysa ulargha:

— Bu sözüm silerni taydurdimu? ⁶² Emdi mubada Insan’oghlining esli kelgen jaygha kötürülüwatqinini körsenglar, qandaq bolar?! ■

⁶³ *Insan’gha* hayatliq bergüchi — Rohtur. Insanning etliri bolsa héchqandaq payda bermeydu. Men silerge éytqan sözlirim bolsa hem rohtur we hem hayatliqtur. □ ■ ⁶⁴ Lékin aranglardin étiqad qilmighan beziler bar, — dédi (chünki Eysa étiqad qilmighanlarning we özige satqunluq qilidighanning kim ikenlikini bashtila biletti).■

⁶⁵ Shuning bilen u mundaq dédi: — Men shu sewebtin silerge shuni éyttimki, Atamdin ata qilin-

■ **6:58** Yuh. 3:13. ■ **6:62** Mar. 16:19; Luqa 24:50; Yuh. 3:13; Ros. 1:9; Ef. 4:8. □ **6:63** «*Insan’gha hayatliq bergüchi — Rohtur*» — mushu yerde «Roh», shübhisizki, Xudaning Rohini körsitidu.

«*Insanning etliri bolsa héchqandaq payda bermeydu*» — «insanning etliri» — Xudagha tayanmaydighan insanlarni körsitidu. «Rimliqlargha»diki kirish sözimizde «et/etler» toghruluq bolghan izahatimizni körüng. «*Men silerge éytqan sözlirim bolsa hem rohtur we hem hayatliqtur*» — démek, rohiy menide, ademning rohigga hayat kirgüzidighan, menggülük hayat yetküzidighan. ■ **6:63** 2Kor. 3:6. ■ **6:64** Yuh. 2:25; 13:11.

misa, héchkim méning yénimgha kélelmeydu!■

⁶⁶ Shu waqittin tartip muxlisiridin xéli köpi chékinip chiqip, uning bilen yene mangmaydighan boldi. ⁶⁷ Shunga Eysa on ikkiylendin:

— Silermu, hem *mendin* kétishni xalamsiler? — dep soridi.

⁶⁸ Simon Pétrus uninggha jawab qilip:

— I Reb, biz kimning yénigha kétettuq? Menggü hayatliq sözliri sendilidur! ■ ⁶⁹ We shuninggha ishenduq we shuni bilip yettuqki, sen Xudaning Muqeddes Bolghuchisidursen! — dédi.■

⁷⁰ Eysa ulargha jawaben:

— Men siler on ikkinglarni tallidim emesmu, biraq aranglarda birsi Iblistur! — dédi □ ■ ⁷¹ (uning bu dégini Ishqariyotluq Simonning oghli Yehudani körsetkenidi, chünki Yehuda on ikkiyenning biri bolghini bilen, kéyin özige satqunluq qilidu).□

7

Eysaning inilirining uninggha qarshi turushi

¹ Bu ishlardin kéyin, Eysa Galiliyede aylinip yürdi. U Yehudiyede aylinip yürüşni xalimaytti, chünki *shu yerdiki* Yehudiylar uninggha qest qilmaqchi idi. ² Bu chaghda, Yehudiylarning «kepiler

■ **6:65** Yuh. 6:44. ■ **6:68** Ros. 5:20. ■ **6:69** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luqa 9:20; Yuh. 11:27. □ **6:70** «biraq aranglarda birsi **Iblistur!**» — yaki «biraq aranglarda birsi düşmendur!». «Iblis» dégen sözning öz menisi «düşmen, yaw». ■ **6:70** Luqa 6:13.

□ **6:71** «Ishqariyotluq **Simonning oghli Yehuda...**» — yaki «Simonning oghli Yehuda Ishqariyotni...».

héyti»gha az qalghanidi.■ 3 Shunga Eysaning iniliri uninggha:

— Mushu yerdin ayrilip Yehudiyeye barghin, shuning bilen muxlisliringmu *karamet* emelliringni köreleydu!□ 4 Chünki özini xelq-alemge tonutmaqchi bolghan héchkim yoshurun jayda ish qilmaydu. Bu emellerni qiliwatqanikensen, özüngni dunyagha körset! — déyishti. 5 Chünki uning inilirimu uninggha étiqad qilmighanidi.■

6 Shunga Eysa ulargha:

— Méning waqit-saitim téxi kelmidi. Lékin silerge nisbeten herwaqit munasiptur.□ 7 Bu dunyadiki kishiler silerge hergiz öch bolmaydu; lékin méni öch köridu. Chünki men ularning qilmishlirini

■ 7:2 Law. 23:34.

□ 7:3 «Mushu yerdin ayrilip

Yehudiyeye barghin, shuning bilen muxlisliringmu karamet

emelliringni köreleydu!» — Eysaning inilirining bu sözining ichki

menisi belkim: «Muhim mötiwer kishilerning köpi Galiliye dégen

mushu namrat, pinhan jaydin emes, belki paytext Yérusalémidur;

sen shu yerde özüngni körsitishing kérek; shuning bilen heqiqiy

nam-inawiting we heywiting bolidu» dégendek bolsa kérek. Sel ghe-

lite ish shuki, ular uninggha ishenmigini bilen (5-ayetni körüng):

«Israilning padishahi bolay déseng, karamet emelliringni ochuq

meydanida körsitishing kérek» dégen gumaniy nesihetni bergen

(4-ayetni körüng). ■ 7:5 Mar. 3:21. □ 7:6 «si-

lerge **nisbeten herwaqit munasiptur**» — bu sözning ichki menisi

belkim intayin addiydur. Xudaning iradisige köngül bölidighan

adem Xudaning yétekchilikini we bashpanahliqini izdep yüridu;

lékin peqet öz iradisige qaraydighan kishi Xudaning yétekchilikining

we bashpanahliqining kériki yoq dep yüridu we shundaqla, bu

dunyadikilerdin héchqandaq qarshiliqqa yaki öchmenlikke uchri-

maydu, xalighan yerge bériwéridu. Lékin Xudaning iradisini izdi-

gen kishi tebiyy halda bu dunyadikilerning qilmishlirini ashkare

qilghachqa, ularning nepritige uchraydu (7-ayetni körüng).

rezil dep guwahliq bériwatimen. ■ 8 Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa barmaymen, chünki méning waqit-saitim téxi yétip kelmidi, — dédi. □ ■ 9 Eysa bu sözlerni qilip, Galiliyede qaldi.

Kepiler héytida

10 Eysaning iniliri héytqa chiqqandin kéyin, u özimu uninggha bardı. Emma ashkara emes, yoshurun bardı. 11 Héytta Yehudiylar uni izdep: «U qeyerdidur?» dep sorawatatti. ■

12 Kishiler arisida uning toghrisida köp ghulghula boldı. Beziler uni: «Yaxshi adem!» dése, yene beziler: «Yaq, u xalayıqni azduruwatidu!» déyishti. ■ 13 Biraq Yehudiy *chongliridin* qorqup, héchkim ochuq-ashkare uning gépini qilmaytti. □ ■

14 Héytning yérimi ötkende, Eysa ibadetxana hoylilirigha kirip xelqge telim bérishke bashlıdı. □

15 Yehudiylar:

■ 7:7 Yuh. 3:19; 14:17; 15:18. □ 7:8 «Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa barmaymen» — köp kona köchürmilerde «Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa téxi barmaymen» yaki «Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa hazirche barmaymen» déyilidu. «Téxi» yaki «hazirche» sözler eslide bolsun, bolmisun, beribir ayetning menisi asasen oxshashtur; chünki Eysa iniliri héytqa chiqqandin kéyin astirtin bardı (10-ayet). Beziler «hazirche» dégenni chüshendürüş yolida kirgüzidu. ■ 7:8 Yuh. 8:20. ■ 7:11 Yuh. 11:56. ■ 7:12 Mat. 21:46; Luqa 7:16; Yuh. 6:14; 9:16; 10:19. □ 7:13 «Yehudiy *chongliridin* qorqup...» — grék tilida «Yehudiylardin qorqup» déyilidu. Mushu yerde «Yehudiylar» choqum ularning chonglirini körsitidu. ■ 7:13 Yuh. 9:22; 12:42; 19:38. □ 7:14 «...kirip» — grék tilida «...chiqip»

— Bu adem héchqandaq telim almighan turuqluq, uning qandaqmu munché köp bilimi bolsun? — dep hang-tang qélishiti.□

¹⁶ Eysa ulargha:

— Bu telimler méning emes, belki méni Ewetküchiningkidur. ■ ¹⁷ Uning iradisige emel qilishqa öz iradisini baghlighan herkim bu telim toghruluq — uning Xudadin kelgenlikini yaki özlükümdin éytiwatqanliqimni bilidu. ¹⁸ Öz aldigha sözligen kishi öz shan-sheripini izdeydu, lékin özini ewetküchining shan-sheripini izdeydighan kishi heq-sadiqtur, uningda heqqaniysizliq yoqtur. ¹⁹ Musa *peyghember* silerge Tewrat qanunini tapshurghan emesmu? Lékin héchqaysinglar bu qanun'gha emel qilmaywatisiler! Némishqa méni öltürmekchi bolisiler? — dédi.□ ■

²⁰ Köpchilik:

— Sanga jin chaplishiptu! Séni öltürmekchi bolghan kim iken? — déyishti.□ ■

²¹ Eysa ulargha mundaq jawab berdi: — Men bir karametni yaritishim bilen hemminglar

□ **7:15** «Yehudiyalar» — belkim Yehudiy chonglar. ■ **7:16** Yuh. 3:11; 8:28; 12:49; 14:10, 24. □ **7:19** «némishqa méni öltürmekchi bolisiler?» — yaki «némishqa méni öltürgili izdeysiler?». ■ **7:19** Mis. 20:1; 24:3; Mat. 12:14; Mar. 3:6; Yuh. 5:18; 10:39; 11:53; Ros. 7:53. □ **7:20** «Séni öltürmekchi bolghan kim iken?» — yaki «Séni öltürgili izdeydighan kim?». ■ **7:20** Yuh. 8:48,52; 10:20.

hang-tang qélishtinglar. □ 22 — Emdi Musa *peyghember* silerge xetne qilish toghruluq emr qaldurghan (emeliyette bolsa xetne qilish Musa peyghemberdin emes, ata-bowilardin qalghan), shunga siler shabat künige *toghra kélip qalsimu* shu künide ademning xetnisini qiliwérisiler. □ ■ 23 Emdi Tewrat qanunigha xilapliq qilinmisun dep shabat künide adem xetne qilin'ghan yerde, men shabat künide bir ademni sellimaza saqaytsam, siler néme dep manga achchiqlinisiler? 24 Sirtqi qiyapetke qarap höküm qilmanglar, belki heqqaniy höküm qilinglar!■

□ 7:21 «Men bir karametni yaritishim bilen hemminglar hang-tang qélishtinglar» — bu «bir karamet», shübhisizki, u aldinqi qétim Yérusalémدا bolghanda shabat künide palech ademni saqaytqanliqini körsitidu (23-ayet we 5-babni körüng). Eysaning söziqe qarighanda, gerche bu möjize birneche ay ilgiri körsitilgen bolsimu, ularning éside téxiche bar idi. Shu wejedin ular Eysani öltürüwetmekchi bolidu. 22-24-ayetlerde Eysa «shabat künide ademni saqaytish Tewrat qanunigha xilap», dégen xiyalgha qattiq reddiye béridu. Bizningche u eslide ularni bu mesile toghruluq oylandurush üçün bu möjizini qesten shabat künide yaratqanidi. □ 7:22 «emeliyette bolsa xetne qilish Musa peyghemberdin emes, ata-bowilardin qalghan» — «xetne qilish»ni Xuda eslide Ibrahim peyghemberge (Musa peyghemberdin ilgiri, elwette) Özining Ibrahim we ewladliri bilen bolghan ehding simwoli bolsun dep tapshurghanidi («Yar.» 17-bab). «shunga siler shabat künige toghra kélip qalsimu shu künide ademning xetnisini qiliwérisiler» — emr bolsa «Bala tughulup sekkizinchi küni xetnisini qilish kérek» («Yar.» 17:13). Shuning bilen «sekkizinchi kün» shabat künige toghra kélip qalsimu (we shabat küni «ishlesh»ke bolmaydu) balini sünnet qiliwérisish kérek. Bolmisa Tewrat qanunigha xilapliq bolidu. ■ 7:22 Law. 12:3; Yar. 17:10.

■ 7:24 Qan. 1:16,17; Pend. 24:23; Yaq. 2:1.

Eysa Qutquzghuchi-Mesihmidu?

²⁵ U waqitta Yérusalémiqlarning beziliri:

— *Chonglar* öltürmekchi bolghan kishi bu emesmidi? ²⁶ Ashkara sözlewatsimu, uninggha qarshi héch nerse démidighu! Derweqe, aqsaqallarning uning Mesih ikenlikini bilip yetkenmu? ²⁷ Halbuki, bu ademning qeyerdin kelgenlikini biz éniq bilimiz. Lékin Mesih kelgende, uning qeyerdin kelgenlikini héchkim bilmestighu, — déyishti. □ ■

²⁸ Shunga Eysa ibadetxana hoylisida telim bériwétip, yuqiri awaz bilen mundaq dédi:

— Siler méni tonuymiz hemde méning qeyerdin kelgenlikimnimu bilimiz, *dewatisiler*?! Biraq men özlükümdin emes, men méni Ewetküchidin *keldim*, U heqtur; biraq siler Uni tonumaysiler. □ ■ ²⁹ Men Uni tonuymen. Chünki men Uning yénidin keldim,

□ **7:27** «bu **ademning qeyerdin kelgenlikini biz éniq bilimiz**» — ular uni Galiliyelik dep biletti. Emeliyette u Beyt-Le-hemde tughulghan, elwette. «**Lékin Mesih kelgende, uning qeyerdin kelgenlikini héchkim bilmestighu, — déyishti.**» — xalayiqning bu sözliri anche toghra emes idi; bu kishiler peyghem-berlerning Mesih toghruluq bésharetlik yazmilirini toluq bilmi-gen bolsa kérek. Belkim ularning közde tutqini peqet Mesih-ning tuyuqsiz namayan bolidighanliqini körsetken bésharetlerla idi. ■ **7:27** Mat. 13:55; Mar. 6:3; Luqa 4:22. □ **7:28**

«**siler méni tonuymiz hemde méning qeyerdin kelgenlikimnimu bilimiz, dewatisiler?! Biraq men özlükümdin emes, men méni Ewetküchidin keldim, U heqtur; biraq siler Uni tonumaysiler**» — Bu söz Eysaning ularning «Bu ademning... qeyerdin kelgenlikini éniq bilimiz» déginige reddiye qilghan jawabi idi. Eger ular Xudani tonughan bolsa Eysaning qeyerdin kelgenlikini bilgen bolatti, lékin ular Xudani tonimaytti (ayettiki axirqi sözge qarang).

■ **7:28** Yuh. 5:43; 8:26, 42; Rim. 3:4.

méni U ewetti.■

³⁰ Shunga ular uni tutush yolini izdeytti, lékin héchkim uninggha qol salmidi; chünki uning waqit-saiti téxi yétip kelmigenidi. □ ■ ³¹ Lékin xalayıq arisidiki nurghun kishiler uninggha étiqad qildi. Ular: «Mesih kelgende bu kishi körsetken möjizilik alametlerdin artuq *möjize* yaritalarmu?!» déyishti.■

Eysani tutush üçün qarawullarning ewetilishi

³² Perisiyeler xalayıqning u toghruluq ghulghula boluwatqan bu gep-sözlirini anglidi; shuning bilen Perisiyeler bilen bash kahinlar uni tutush üçün birnechche qarawullarni ewetti. □ ³³ Shuning bilen Eysa:

— Yene bir’az waqit siler bilen bille bolimen, andin méni Ewetküchining yénigha kétimen. ■

³⁴ Méni izdeysiler, lékin tapalmaysiler. Men baridighan yerge baralmaysiler, — dédi.■

³⁵ Buning bilen, Yehudiylar bir-birige:

— U biz tapalmighudek qeyerlerge barar? Grékler arisidiki tarqaq Yehudiy muhajirlarning yénigha

■ **7:29** Yuh. 10:15. □ **7:30** «Shunga ular uni tutush yolini izdeytti...» — «ular» belkim yenila chonglarni körsitidu. ■ **7:30** Mar. 11:18; Luqa 19:47; 20:19; Yuh. 7:19; 8:20, 37. ■ **7:31** Yuh. 8:30. □ **7:32** «qarawullarni ewetti» — yaki «ibadetxana qarawullirini ewetti». Lékin bizningche 30- we -44-ayetler (Lawiy-lardin bolghan) mushu kishilerni ayrim körsitidu. ■ **7:33** Yuh. 16:16. ■ **7:34** Yuh. 8:21; 13:33.

bérip, gréklargha telim béremdighandu? □ 36 «Méni izdeysiler, lékin tapalmaysiler. Men baridighan yerge baralmaysiler» dégini némisidu? — déyishti.

Hayatliq süyi

³⁷ Héytning axirqi hem eng katta küni, Eysa ornidin turup, yuqiri awaz bilen: —

Kimdekim ussisa, méning yénimgha kélip ichsun!
 □ ■ 38 Manga étiqad qilghuchi kishining xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek, ich-baghridin hayatliq süyining deryaliri éqip chiqidu! — dep jakarlidi □ ■ 39 (u bu sözni özige étiqad qilghanlarga ata qilnidighan Muqeddes Rohqa qarita éytqanidi. *Xudaning Rohi téxi héchkimge ata qilinmighanmidi, chünki Eysa téxi shan-sheripige kirmigenidi*).■

□ 7:35 «U biz tapalmighudek qeyerlerge barar? Gréklar arisidiki tarqaq Yehudiy muhajirlarning yénimgha bérip, gréklargha telim béremdighandu?» — bu ayettiki «grékler» Qanaanning (Pelestinning) sirtida turghan barliq yat elliklerge wekillik qilidu. □ 7:37 «Héytning axirqi hem eng katta küni, Eysa ornidin turup, yuqiri awaz bilen: — Kimdekim ussisa, méning yénimgha kélip ichsun!» — Eysa bu sözlerni héytning axirqi küni, yeni del Xudaning Israil xelqi chöldiki waqtida Musa peyghember arqiliq ularni su bilen teminligen möjize yaratqan xatire künide éytqan. ■ 7:37 Law. 23:36; Yesh. 55:1; Yuh. 6:35; Weh. 22:17. □ 7:38 «Manga étiqad qilghuchi kishining xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek, ich-baghridin hayatliq süyining deryaliri éqip chiqidu!» — «muqeddes yazmilarda éytilghandek» — «Yesh.» 58:11 we «Ez.» 47:1-12ni körüng. «Zeb.» 78:15-16, «Pend.» 4:23, «Yesh.» 44:3, 55:1, «Ez.» 47:1-12, «Yo.» 3:18, «Zek.» 13:1, 14:8mu belkim «Muqeddes Rohning tökülüshi» bilen munasiwetliktur. ■ 7:38 Yesh. 12:3. ■ 7:39 Yesh. 44:3; Yo. 2:27-29; Ros. 2:17.

Xelqning bölünüp kétishi

⁴⁰ Xalayıq ichide beziler bu sözni anglap:

— *Kélishi muqerrer bolghan* peyghember heqiqeten mushu iken!! — déyishti. □ ■

⁴¹ Beziler: «Bu Mesih iken!» déyishetti. Yene beziler bolsa: «Yaq, Mesih Galiliyedın kélettimu? ■

⁴² Muqeddes yazmilarda, Mesih *padishah* Dawutning neslidin hem Dawutning yurti Beyt-Lehem yézisidin kélidu, déyilmigenmidi?» — déyishti. ■

⁴³ Buning bilen, xalayıq uning wejidin ikkige bölünüp ketti. ⁴⁴ Beziliri uni tutayli dégen bolsimu, lékin héchkim uninggha qol salmidi.

Yehudiy aqsaqallirining étiqadsizliqi

⁴⁵ Qarawullar *ibadetxanidin* bash kahinlar bilen Perisiylerning yénigha qaytip kelgende, ular qarawullargha:

— Néme üçün uni tutup kelmidinglar? — dep sorashti.

⁴⁶ Qarawullar:

— Héchkim héchqachan bu ademdek sözligen emes! — dep jawab bérishetti.

⁴⁷ Perisiyeler ulargha jawaben:

— Silermu azduruldunglarmu? ⁴⁸ Aqsaqallardin yaki Perisiyelerdin uninggha étiqad qilghanlar bolghanmu?! ■ ⁴⁹ Lékin Tewrat qanunini

□ **7:40** «*Kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!*» — Musa peyghemberning bu peyghember toghru-luq aldın éytqan béshariti «Qan.» 18:15de tépılıdu. ■ **7:40** Mat. 21:46; Luqa 7:16; Yuh. 6:14. ■ **7:41** Yuh. 1:47; 4:42. ■ **7:42** Zeb. 132:11; Mik. 5:1; Mat. 2:6. ■ **7:48** Yesh. 33:18; Yuh. 12:42; 1Kor. 1:20; 2:8.

bilmeydighan bu chüprendiler lenetke qalidu! — déyishti.□

⁵⁰ Ularning arisidin biri, yeni burun axshamda Eysaning aldigha kelgen Nikodim ulargha:■

⁵¹ — Tewrat qanunimiz awwal kishining néme qilghinini özidin anglap bilmey turup, uninggha höküm chiqiramdu!■

⁵² Ular jawab qilip: — Senmu Galiliyedinmu? *Muqeddes yazmilarni* kör, qétirqinip oqup baq, Galiliyedin héchqandaq peyghember chiqmaydu! — dédi.□

⁵³ Shuning bilen *ularning* herbiri öz öyige ketti.□

8

Zina üstide tutulghan ayal

¹ Eysa bolsa Zeytun téghigha chiqip ketti. ² Etisi seherde, u yene ibadetxana hoylilirigha kirdi we xalayıqning hemmisi uning yénigha kélishkenidi. U

□ **7:49** «Tewrat **qanunini bilmeydighan bu chüprendiler lenetke qalidu!**» — «chüprendiler» addiy xelqni körsitidu. Aqsaqallar we Perisiyler ularni intayin kemsitetti. ■ **7:50** Yuh. 3:2; 19:39. ■ **7:51** Mis. 23:1; Law. 19:15; Qan. 1:17; 17:8; 19:15.

□ **7:52** «**Muqeddes yazmilarni kör, qétirqinip oqup baq, Galiliyedin héchqandaq peyghember chiqmaydu!**» — ularning bu sözide Galiliyelik bolghan Yunus peyghembarni qesten untughanidi. Chünki Tewratning «Yunus peyghember» dégen qismida, Xudaning **Yəhudiy əməslərgə** nijat pürsitini yetküzgeniliki éniq xatirilinidu. Ular yene «Yesh.» 8:12diki bésharet, yeni Mesihning öz xizmitini Galiliyede bashlaydighanliqi toghruluq bésharetni qesten untughan oxshaydu. □ **7:53** «**shuning bilen ularning herbiri öz öyige ketti**» — «herbiri öz öyige ketti» dégenlik belkim Nikodimning soali ularning wijdanigha sanjilghan bolsa kérek.

olturup, ulargha telim bérishke bashlidi. ³ *Shu chaghda*, Tewrat ustazliri bilen Perisiyler zina qilip tutulup qalghan bir ayalni uning aldigha élip kélishti. Ular ayalni otturigha chiqirip, ⁴ uningdin:

— Ustaz, bu ayal del zina üstide tutuwélindi. □

⁵ Musa *peyghember* Tewrat qanunida bizge mushundaq ayallarni chalma-késeq qilip öltürüşni emr qilghan. Emdi senche, uni qandaq qilish kérek? — dep sorashti. □ ■ ⁶ Emdi ularning bundaq déyishtiki niyiti, uni tuzaqqa chüshürüp, uning üstidin erz qilghudek birer bahane izdesh idi. Emma Eysa éngiship, barmiqi bilen yerge bir némilerni yazghili turdi. □ ⁷ Ular shu soalni toxtimay sorawatatti, u ruslinip ulargha:

— Aranglardiki kim gunahsiz bolsa, *bu ayalgha* birinchi tashni atsun! — dédi. ■

⁸ Andin u yene éngiship, yerge yézishni

□ **8:4** «Ustaz, **bu ayal del zina üstide tutuwélindi**» — «zina qilip tutulup qalghan» ayal bar idi, lékin erkeq qéni? □ **8:5** «Musa **peyghember Tewrat qanunida bizge mushundaq ayallarni chalma-késeq qilip öltürüşni emr qilghan**» — qiziq yéri shuki, ular peqet «ayallar»ni tilgha alidu. Emeliyette Tewrat qanuni boyiche zina qilghan erkeklernimu ölümge mehkum qilish kérek idi. ■ **8:5** Law. 20:10; Qan. 22:22. □ **8:6** «Emdi **ularning bundaq déyishtiki niyiti, uni tuzaqqa chüshürüp, uning üstidin erz qilghudek birer bahane izdesh idi**» — Eger Eysa «Bu ayalgha rehim qilish kérek» dése, ular derhal «Sen Musa peyghemberge chüshürülgen qanun'gha xilapliq qilishni ündeysen, deytti. Bashqa bir tereptin, shu chaghda Yehudiy xelqi Rim impériyesining qanuni astida turghachqa, Yehudiyler özliri héchkimgé ölüm jazasını beja keltürüş hoquqi yoq idi. Shunga eger Eysa «Chalma-késeq qilinsun» dése, u chaghda ular rimliqlargha «mushu kishi Rim impériyesige qarshi chiqtil» dégendek shikayet qilatti. ■ **8:7** Qan. 17:7.

dawamlashturdi. ■ ⁹ Ular bu sözni anglap, aldi bilen yashan'ghanliri, andin qalghanliri bir-birlep *hemmisi* u yerdin chiqip kétishti. Axirida Eysa otturida öre turghan héliqi ayal bilen yalghuz qaldi. □ ¹⁰ Eysa ruslinip turup, shu ayaldin bashqa héchkimni körmigen bolup, uningdin:

Xanim, sanga héliqi shikayet qilghanlar qéni? Séni gunahqa békitidighan héchkim chiqmidimu? — dep soriwidi, ¹¹ — Hezretliri, héchkim chiqmidi, — dédi ayal.

Eysa:

— Menmu séni gunahqa békitmeymen. Barghin, buningdin kéyin yene gunah qilmighin! — dédi. □ ■

Eysa dunyaning nuridur

¹² Shunga Eysa yene köpchilikke söz qilip:

— Dunyaning nuri özümdurmen. Manga egeshkenler qarangghuluqta mangmaydu, eksiche hay-atliq nurigha érishidu, — dédi. ■

¹³ Perisiyler:

■ **8:8** Yer. 17:13 □ **8:9** «ular bu sözni anglap, aldi bilen yashan'ghanliri, andin qalghanliri bir-birlep hemmisi u yerdin chiqip kétishti» — bezi kona köchürmilerde: «Ular bu sözni anglap, wijdanining eyiblishi bilen aldi bilen yashan'ghanliri, andin qalghanliri bir-birlep hemmisi u yerdin chiqip kétishti» déyilidu. □ **8:11** «Menmu séni gunahqa békitmeymen. Barghin, buningdin kéyin yene gunah qilmighin!» — 7:53-8:11-ayetler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. Bizningche, buning sewebi, bu «zina gunahining kechürüm qilinishi» toghrisidiki ayetler bezi köchürgüchilerning zitigha qattiq tegken bolsa kérek. ■ **8:11** Yuh. 5:14. ■ **8:12** Yesh. 42:16; Yuh. 1:9; 9:5; 12:35,36.

— Sen özüngge özüng guwahliq bériwatisen. Shunga séning guwahliqing rast hésablanmaydu, — déyishti.

¹⁴Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

— Hetta men özümge guwahliq bersemmu, guwahliqim heqtur, chünki men özümning qeyerdin kelgenlikimni we qeyerge baridighanliqimni bilimen. Lékin siler qeyerdin kelgenlikimni we qeyerge baridighanliqimni bilmeysiler. ■ ¹⁵Siler et igilirining ölçimi boyiche höküm qilisiler. Biraq men héchkimning üstige höküm qilmaymen. □ ¹⁶Men höküm qilsammu, hökümüm heqiqiydur; chünki men yalghuz emes, belki méni ewetken Ata *bu ishta* men bilen billidur. □ ¹⁷Silerge tewe bolghan Tewrat qanunida: «Ikki ademning guwahliqi bolsa rast

■ **8:14** Yuh. 5:31. □ **8:15** «Siler et igilirining ölçimi boyiche höküm qilisiler» — «et igilirining ölçimi boyiche» — oqurmenlarning éside bolsunki, Injilda «et» yaki «etler» köp yerlerde insanlarning Xudagha tayanmay özlükidin ish qilghanliqini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»nimu körüng. □ **8:16** «Biraq men héchkimning üstige höküm qilmaymen. Men höküm qilsammu, hökümüm heqiqiydur» — Eysa Mesih bu dunyada turghanda **kishilarning üstige höküm qilmaytti** (soraqqa tartmaytti), belki **ularning ish-heriketlirining üstige**, toghra, toghra emes, dep höküm qilatti. Peqet axiretke kelgende andin u barliq kishilerni soraqqa tartip, ularning üstidin höküm chiqiridu, elwette. Perisiyler bolsa özlirini soraqchi, Mesihni soraqqa tartish hoquqimiz bar dep qaraytti. «**méni ewetken Ata bu ishta men bilen billidur**» — «bu ishta» dégen sözler eyni tékiste bolmisimu, menisi del «Méning höküm qilghinim peqet özümdin emes, buningda Ata men bilen billidur» dégendektur.

hésablinidu» dep pütülgendur. □ ■ 18 Rast, men özüm toghramda özüm guwahliq bérimen, we méni ewetken Atimu méning toghramda guwahliq béridu.■

19 Ular uningdin: — Atang qeyerde? — dep so-rashti.

Eysa ulargha jawab béríp: — Siler ya méni tonumaysiler; ya Atamni tonumaysiler; méni tonughan bolsanglar, Atamnimu tonuyttunglar, — dédi.■

20 Eysa bu sözlerni ibadetxanida telim berginide, sediqe sanduqining aldida turup éytqanidi. Biraq héchkim uni tutmidi, chünki uning waqit-saiti téxi yétip kelmigenidi.□ ■

Eysaning étiqadsizlarga agah bérishliri

21 Shuning bilen u ulargha yene:

Men bu yerdin kétimen; siler méni izdeysiler, lékin öz gunahinglar ichide ölisiler. Men kétidighan yerge siler baralmaysiler, — dédi.■

22 Buning bilen Yehudiylar:

□ **8:17** «Silerge tewe bolghan Tewrat qanunida...» — grék tilida «silerning Tewrat qanuninglarda» déyilidu. Bu hejwi, kinayilik geptur. Periysiler daim: «Tewrat qanunini tiriship-tirmiship, heqiqiy menisi bilen özleshtürgüchiler peqet bizlermiz» dep halini chong qilip yürüshetti. Emeliyette «Tewrat qanuni» Xudaning barliq xelqige tewe idi, elwette. 10:34 we 15:25nimu körüng. «**ikki ademning guwahliqi bolsa rast hésablinidu**» — «Qan.» 17:6.

■ **8:17** Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28. ■ **8:18** Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 5:37; 6:27. ■ **8:19** Yuh. 14:9; 16:3. □ **8:20** «sediqe sanduqining aldida» — yaki «xezinide».

■ **8:20** Yuh. 7:30. ■ **8:21** Yuh. 7:34; 13:33.

— U: «Men kétédighan yerge siler baralmaysiler» deydu. Bu uning özini öltürüwalimen déginimidu? — déyishti.

²³ Eysa ulargha:

— Siler töwendindursiler, men yuqiridindurmen. Siler bu dunyadindursiler, men bu dunyadin emesmen. ■ ²⁴ Shuning üçün silerge: «Gunahliringlar ichide ölisiler» dédim. Chünki siler méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler, — dédi. □ ■

²⁵ Sen zadi kim? — dep sorashti ular.

Eysa ulargha: — Bashta silerge néme dégen bolsam, men shu. ²⁶ Özümning silerning toghranglarda we üstünglardin höküm qilidighan nurghun sözlirim bar; lékin méni Ewetküchi heqtur we men Uningdin némini anglighan bolsa, bularnila dunyadikilerge uqturup éytimen, —

■ **8:23** Yuh. 3:31. □ **8:24** «Chünki siler méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler» — yaki «Chünki siler méning «Men Bolimen» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler». «Ezeldin Bar Bolghuchi» yaki ««Men Bolimen» — Bu Xudaning Musa peyghemberge ashkarilighan nami bolup («Mis.» 3:14), Eysamu bu namni özige qollan'ghan. Bashqa bir terjimisi: «Méning U (yeni, Mesih) ikenlikimge...». Lékin «Yuhanna»da oxshash shu ibare tépidighan köp bashqa ayetler bilen sélishturghanda (mesilen, 28-, 58-ayet) bu terjimimiz toghra bolushi kérek. ■ **8:24** Yuh. 8:21.

dédi. □ ■

²⁷ Ular uning özlirige éytqanlirining Ata toghruluq ikenlikini chüshinelmidi. □ ²⁸ Shunga Eysa mundaq dédi:

Siler Insan’oghlini kötürgendin kéyin, méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimni bilisiler we shundaqla héch ishni özlükümdin qilmighanliqimni, peqet Atining manga ögetkininila sözligenlikimnimu bilisiler. □ ■ ²⁹ Méni Ewetküchi men bilen billidur; U méni esla yalghuz qoymidi, chünki men hemishe Uni xursen qilidighan ishlarni qilimen. ■

³⁰ Eysa bu sözlerni qiliwatqan chaghning özide, nurghun kishiler uninggha étiqad qildi. ■

□ **8:26** «Özümnig silernig toghranglarda we üstünglardin höküm qilidighan nurghun sözlirim bar; Lékin méni Ewetküchi heqtur we men Uningdin némini anglighan bolsa, bularnila dunyadikilerge uqturup éytimen» — Mesihning Perisiylerge éytqan bashqa köp sözlirige oxshash, bu sözi intayin ixchamdur. Bizningche omumiy menisi: «Siler toghruluq nurghun eyibley-dighan sözlirim bar. Bu sözlirimni qobul qilmasliqinglar mumkin. Lékin méning bu sözlirim emeliyette özümdin emes, belki méni ewetken Atamdingur; shunga ishinishinglar kérek; chünki némini Uningdin anglisam, shuni dunyagha éytimen» dégendek bolsa kérek.

■ **8:26** Yuh. 7:28; 15:15; Rim. 3:4. □ **8:27** «ular unig özlirige éytqanlirining ata toghruluq ikenlikini chüshinelmidi» — «Ata» öz Atisi Xuda, elwette. Démisekmü, Mesihning némishqa bezide peqet «Ata» we bashqa yerlerde «Atam» déyishini tetqiq qilish bek paydiliq ishtur. □ **8:28** «Siler Insan’oghlini kötürgendin kéyin...» — «Insan’oghlining kötürülüshi» awwal Eysaning kréstlinishi, andin asman’gha kötürülüp Xudaning ong teripide olturushinmu körsitidu. 12:32-34nimu körüng. «méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimni bilisiler» — 24-ayettiki izahatni körüng. ■ **8:28** Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 3:11, 14; 7:16; 12:32, 49; 14:10. ■ **8:29** Yuh. 14:10; 16:32. ■ **8:30** Yuh. 7:31.

Heqiqiy erkinlik toghruluq

³¹ Eysa özige étiqad qilghan Yehudiylargha:

— Eger méning söz-kalamimdin chiqmay tursanglar, méning heqiqiy muxlisirim bolghan bolisiler, ³² we heqiqetni bilisiler we heqiqet silerni azadliqqa érishtüridu, — dédi. ■

³³ Ular jawaben: — Biz Ibrahimning neslimiz, — héchqachan héchkimning qulluqida bolmiduq. Sen qandaqsige: Azadliqqa érishsiler, deysen? — dédi. ■

³⁴ Eysa ulargha jawab bérip: — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, gunah sadir qilghan kishi gunahning qulidur. ■ ³⁵ Qul ailide menggü turmaydu, lékin oghul menggü turidu. □ ³⁶ Shuning üçün Oghul silerni azad qilsa, heqiqiy azad bolisiler. □ ■ ³⁷ Silerning Ibrahimning nesli ikenlikinglarni bilimen. Bi-raq méni öltürmekchi boluwatisiler, chünki méning

■ **8:32** Rim. 6:18; Gal. 5:1; 1Pét. 2:16.

■ **8:33** Mat.

3:9.

■ **8:34** Rim. 6:20; 2Pét. 2:1.

□ **8:35** «Qul ailide

menggü turmaydu, lékin oghul menggü turidu» — démek, birsi «qul» bolsa (mushu yerde «gunahning quli») herqandaq öy igisi bilen menggülük munasiwette bolmaydu, uning aile ezasi bolalmaydu; peqet öy igisining öz ailisidikiler bilenla menggülük munasiwiti bolidu; öy igisining oghli öy igisining hoquqigha ige bolidu, elwette. Emdi «öy igisi» Xuda bolsa, uning Oghlimu toluq hoquqluq bolidu, elwette. Bu ish 36-ayettiki heqiqet bilen zich baghlinidu.

□ **8:36** «Shuning üçün Oghul silerni azad qilsa, heqiqiy azad bolisiler» — yuqiriqi izahatnimu körüng. «Qul» «qul»ni azad qilmaydu, «qul»ni azad qilalaydighan peqet özi azad bolghan kishi, elwette. Emdi bu dunyada kim gunahdin azadtur? Mesihdin bashqa herbir kishi gunahning qulidur, heqiqiy azad bolghan kishi peqet «Oghul», yeni Mesihdur; shuning bilen u bashqilarni (ularda étiqad bolsa) gunahning küchidin azad qilalaydu. ■ **8:36** Rim. 8:2.

sözüm ichinglardin orun almidi. ³⁸ Men Atamning yénida körgenlirimni éytiwatimen; siler bolsanglar öz atanglardin körgenliringlarni qiliwatisiler! □ ■

³⁹ Ular jawab bérip: — Bizning atimiz Ibrahimdur, — dédi.

Eysa ulargha: — Eger Ibrahimning perzentliri bolsanglar, Ibrahimning emellirini qilghan bolattinglar! ■ ⁴⁰ Biraq hazir eksiche méni, yeni Xudadin anglighan heqiqetni silerge yetküzgen ademni öltürüşke qestleysiler. Ibrahim undaq ishni qilmighan. ■ ⁴¹ Siler öz atanglarning qilghinini qiliwatisiler! — dédi.

— Biz haramdin bolghan emesimiz! Bizning peqet birla atimiz bar, U bolsa Xudadur! — déyishti ular. □

⁴² Eysa ulargha: — Atanglar Xuda bolghan bolsa, méni söygen bolattinglar; chünki men Xudaning baghridin chiqip, bu yerge keldim. Men özlükümdin kelgen emesmen, belki Uning teripidin ewetilgenmen. □ ■ ⁴³ Sözlirimni némishqa chüshenmeysiler? Éniqki, méning sözkalamim quliqinglarga kirmeywatidu! ⁴⁴ Siler

□ **8:38** «siler **bolsanglar öz atanglardin körgenliringlarni qiliwatisiler!**» — yaki «siler bolsanglar öz atanglardin anglighanliringlarni qiliwatisiler!». ■ **8:38** Yuh. 3:11; 7:16; 12:49; 14:10, 24. ■ **8:39** Rim. 2:28; 9:7. ■ **8:40** Yuh. 17:17.

□ **8:41** «Siler **öz atanglarning qilghinini qiliwatisiler!**» — «öz atanglar» — Iblisni körsitidu, elwette. 44-ayetni körüng. «Biz **haramdin bolghan emesimiz!**» — bu daritma gep. Ular Eysaning Meryemdin tughulushini «bir atining wasitisi bilen emes», belki «haramdin bolghan» dep puritip, uningdin éwen tapmaqchi idi.

□ **8:42** «men **Xudaning baghridin chiqip...**» — grék tilida «men Xudaning ichidin chiqip...». ■ **8:42** Yuh. 5:43; 7:29.

atanglar Iblistin bolghansiler we uning arzu-heweslirige emel qilishni xalaysiler. U alem apiride bolghandin tartip qatil idi we uningda heqiqet bolmighachqa, heqiqette turmighan. U yalghan sözligende, öz tebiitidin sözleydu, chünki u yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning atisidur. □ ■ ⁴⁵ Lékin men heqiqetni sözliginim üçün, manga ishenmeysiler. ⁴⁶ Qaysinglar méni gunahi bar dep delilliyeleysiler, qéni? Heqiqetni sözlisem, néme üçün manga ishenmeysiler? ⁴⁷ Xudadin bolghan kishi Xudaning sözlirini anglaydu; siler ularni anglimaysiler, chünki siler Xudadin bolghan emessiler!■

⁴⁸ Yehudiylar uninggha jawaben:

— Ejeba, bizning séni: «Samariyelik hem jin chaplashqan adem»sen déginimiz toghra emesmu? — déyishti.□ ■

⁴⁹ Eysa jawaben: — Manga jin chaplashqini yoq, belki men Atamni hörmét qilimen; lékin siler manga hörmetsizlik qiliwatisiler. ■ ⁵⁰ Men öz shan-sheripimni izdimeymen; lékin buni izdigüchi hem *uning üstidin* höküm qilghuchi Birsi bar. ⁵¹ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, méning söz-kalamimni tutidighan kishi ebedil'ebed ölüm

□ **8:44** «... *Iblis* yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning atisidur» — yaki «... u (Iblis) yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning piridur». ■ **8:44** Yar. 3:1; 2Kor. 11:3; 1Yuh. 3:8.

■ **8:47** Yuh. 6:37; 10:26,27; 1Yuh. 4:6. □ **8:48** ««Samariyelik hem jin chaplashqan adem»sen» — «Samariyelikler» Yehudiylar közge ilmaydighan bir xelq bolup, ularning közqarishiche Samariyelikler Xudaning sözini burmilighan kapirlar we jin tegkenlerdur.

■ **8:48** Yuh. 7:20; 10:20. ■ **8:49** Yuh. 7:18.

körmeydu.■

⁵² Shuning bilen Yehudiylar uninggha:

— Sanga derweqe jin chaplashqanliqini emdi bilduq! Hetta *hezriti* Ibrahim we peyghemberlermu ölgen tursa, sen qandaqsige: «Méning söz-kalamimni tutidighan kishi ebedil'ebed ölüm tétimaydu» deysen? ⁵³ Ejeba, sen atimiz Ibrahimdin ulugh-musen? U öldi, peyghemberler hem öldi!? Sen özüngni kim qilmaqchisen?■

⁵⁴ Eysa jawaben mundaq dédi:

— Eger men özümni ulughlisam, undaqta ulughluqum héchnerse hésablanmaytti. Biraq méni ulughlighuchi — siler «U bizning Xudayimiz» dep ataydighan Atamning Özidur. ⁵⁵ Siler Uni tonumid-inglar, lékin men Uni tonuymen. Uni tonumaymen désem, silerdek yalghanchi bolattim; biraq men Uni tonuymen we Uning söz-kalamini tutimen. ⁵⁶ Atanglar Ibrahim méning künümni köridighanliqidin yayrap-yashnidi hem derweqe uni aldin'ala körüp shadlandi.□ ■

⁵⁷ — Sen téxi ellik yashqa kirmey turup, Ibrahimni kördüngmu? — déyishti ular.

⁵⁸ Eysa ulargha:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip

■ **8:51** Yuh. 5:24; 11:25. ■ **8:53** Ibr. 11:13. □ **8:56** «Atanglar

Ibrahim méning künümni köridighanliqidin yayrap-yashnidi — Eysaning «méning künüm» dégini némini körsitidu? Bizningche bu ibare: (1) uning dunyagha kélishini körsitidu; (2) uning shan-sherep ichide qaytip kélidighan küninimu körsitidu. Ibrahim qachan aldin'ala buni körgen? Yehudiy «Rabbilar»ning köpinchisi «Ibrahim Ishaqni qurbanliq qilishqa sun'ghan waqitta baqiy alem uninggha ayan qilin'ghan» dep qaraytti we bizmu bu pikirge mayilmiz.

■ **8:56** Yar. 17:17; Luqa 10:24; Ibr. 11:13.

qoyayki, Ibrahim tughulmastila, men Bar Bolghuchidurmen! — dédi.□

⁵⁹ Buning bilen ular uni chalma-késesek qilghili qollirigha yerdin tash aldi; lékin Eysa ulargha körünmey, ularning otturisdin ötüp ibadetxanidin chiqip ketti.□ ■

9

Eysaning tughma qarighuni saqaytishi

¹ We u yolda kétiwétip, tughma qarighu bir ademni kördi. ² Muxlisleri uningdin:

— Ustaz, kim gunah qilip uning qarighu tughulghinigha seweb bolghan? U Özimu ya ata-anisimu? — dep sorashti.□

³ Eysa mundaq jawab berdi:

— Özi yaki ata-anisining gunah sadir qilghanliqidin emes, belki Xudaning Öz emelliri

□ **8:58** «Ibrahim tughulmastila, men Bar Bolghuchidurmen!» — «men Bar Bolghuchidurmen» dégini yenila «Mis.» 3:14de, Musa peyghemberge wehiy qilin'ghan, Xudaning «Men Özümdurmen», yaki bolmisa «Men Ezeldin Bar Bolghuchidurmen» dégen ulugh namini körsitidu. Eysaning bu namni özige alghini uning Xudaliq tebiitini körsitidu. Yehudiylar uning bu gépini toghra chüshinidu, lékin qet'iy ishenmeydu (59-ayetni körüng). □ **8:59** «Buning bilen ular uni chalma-késesek qilghili qollirigha yerdin tash aldi» — Yehudiy xelqi uning sözining menisini toghra chüshinetti, lékin ishenmey «kupurluq qilghuchi!» dep uni öltürmekchi idi. «lékin Eysa ulargha körünmey, ularning otturisdin ötüp ibadetxanidin chiqip ketti» — bezi köna köchürmilerdePeqet «lékin Eysa özini daldigha élip, ibadetxanidin chiqip ketti» déyilidu. ■ **8:59** Luqa 4:29; Yuh. 10:31,39; 11:8. □ **9:2** «Ustaz» — Grék tilida «Rabbi».

uningda ayan qilinsun dep shundaq bolghan.
⁴Künning yoruqida, méni Ewetküchining emellirini ada qilishim kérek. Kech kirse, shu chaghda héchkim ish qilalmaydu. □ ⁵Men dunyada turghan waqtimda, dunyaning nuri özümdurmen. ■

⁶Bu sözlerni qilghandin kéyin, u yerge tükürüp, tükürüktin lay qilip, layni héliqi ademning közlidirige sürüp qoydi ■ ⁷we uninggha: «Siloam kölchiki»ge bérip yuyuwetkin» dédi («Siloam» *ibranıyche* söz *bolup*, «ewetilgen» dégen menini bildürıdu). Shuning bilen héliqi adem bérip yuyuwıdı, közi köridighan bolup qaytip keldi. □ ⁸Qoshniliri we u ilgiri tilemchilik qilghinida uni körgenler:

— Bu olturup tilemchilik qilidighan héliqi adem emesmu? — déyiship ketti. ■

⁹Beziler: «Hee, shu iken» dése, yene beziler: «Yaq, u emes, lékin uninggha oxshaydiken» déyishti.

Biraq u özi:

□ **9:4** «méni Ewetküchining emellirini ada qilishim kérek» — yaki «méni Ewetküchining emellirini ada qilishimiz kérek». «Kech kirse, shu chaghda héchkim ish qilalmaydu» — Eysaning yer yüzide bolidighan xizmitige belkim peqet alte ay qalghan bolsa kérek. ■ **9:5** Yesh. 42:6; Luqa 2:32; Yuh. 1:9; 8:12; 12:35,46; Ros. 13:47. ■ **9:6** Mar. 8:23. □ **9:7** «Siloam» — Ibraniy tilida «Siloha». «*Eysa* uninggha: «Siloam kölchiki»ge bérip yuyuwetkin» dédi... héliqi adem bérip yuyuwıdı, közi köridighan bolup qaytip keldi» — bu kor adem ibadetxanigha yéqin jayda tilemchilik qilip olturghan bolsa, ibadetxanidin «Siloam kölchiki»ge bir kilométrdek kéletti. Shuning üçün bu seper kor ademning ishenchige nisbeten xéli bir sinaq idi. Lay qattiqlashqandin kéyin u közlidirini héch achalmighan halda mushu uzun yolni méngishi kérek idi. Bu kor adem üçün intayin éghir idi, elwette. Uning üstige yolni bikar mangsa köp «tilemchilik waqti» israp bolup kétetti. ■ **9:8** Ros. 3:2.

— Men del shu kishi bolimen! — dédi.

¹⁰ — Undaқта közliring qandaq échildi? — dep sorashti ular.

¹¹ U jawaben mundaq dédi:

— Eysa isimlik bir kishi *tükürükidin* lay qilip közliringe sürüp qoyuwidi, manga: «Siloam kölchikige bérip yuyuwetkin» dégenidi. Men bérip yuyuwidim, köreleydighan boldum.

¹² — U hazir qeyerde? — dep sorashti ular.

— Bilmeymen, — dédi u.

Perisiylerning möjizini sürüshürüshi

¹³ Xalayıq ilgiri qarighu bolghan bu ademni Perisiylerning aldigha élip bérishiti ¹⁴ (eslide Eysa lay qilip bu ademning közlirini achqan kün del shabat küni idi). ■ ¹⁵ Shuning bilen Perisiyler qaytidin bu ademdin qandaq köreleydighan bolghinini soriwidi, u ulargha: — U közliringe lay *sürüp* qoydi, men yuyuwidim we mana, köreleydighan boldum! — dédi.

¹⁶ Shuning bilen Perisiylerdin beziliri:

— U adem Xudaning yénidin kelgen emes, chünki u shabat künini tutmaydu, — déyishti.

Yene beziliri:

— U gunahkar adem bolsa, qandaqlarche bundaq möjizilik alametlerni yaritalaytti? — déyishti.

Buning bilen ularning arisida bölünüş peyda

■ **9:14** Mat. 12:1; Mar. 2:23; Luqa 6:1; Yuh. 5:9.

boldi. □ ■ 17 Ular qarighu ademdin yene:

— U közliringni échiptu, emdi sen u toghruluq néme deysen? — dep sorashti.

U: — U bir peyghember iken, — dédi.■

18 Yehudiylar köreleydighan qilin'ghan kishining ata-anisini tépip kelmigüche, burun uning qarighu ikenlikige we hazir köreleydighan qilin'ghanliqigha ishenmeytti. Shunga ular uning ata-anisini chaqirtip, 19 ulardin:

— Bu silerning oghlunglarmu? Tughma qarighu, dewatatinglar? Emdi hazir qandaqlarche köreleydighan bolup qaldi? — dep sorashti.

20 Ata-anisi ulargha: — Uning bizning oghlimiz ikenliki, shundaqla tughulushidinla qarighu ikenlikini bilimiz; 21 lékin hazir qandaqlarche köreleydighan bolup qalghanliqini, közlirini kim achqanliqini bilmeymiz. U chong adem tursa, *buni* özidin soranglar, u özi dep bersun, — dep jawab berdi.

22 Ata-anisining shundaq déyishi Yehudiylardin qorqqanliqi üçün idi; chünki Yehudiylar kimdekim Eysani Mesih dep étirap qilsa, u sinagog jamaitidin qoghlap chiqirilsun dep qarar

□ 9:16 «U adem Xudaning yénidin kelgen emes, chünki u shabat künini tutmaydu» — ular «u shabat künini tutmaydu» deydu. Chünki ular Eysaning tükürükidin lay qilishni «emgek qilish», shundaqla shabatning «dem élish prinsipi»ni buzush, dep qaraytti. Eysa bolsa «Atamning emellirini ada qilishim kérek» dégenidi (4-ayet). Démek, «ish qilghuchi» yaki «emel qilghuchi» eslide Xuda Özidur. Uningdin bashqa kim shundaq möjize yaritaytti? ■ 9:16 Yuh. 3:2; 7:12; 9:33; 10:19. ■ 9:17 Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 4:19; 6:14.

qilghanidi. □ ■ ²³ Shu sewebtin uning ata-anisi: «U chong adem tursa, *buni* özidin soranglar» dégenidi.

²⁴ Perisiyler eslide qarighu bolghan ademni yene chaqirip uninggha:

— Xudagha shan-sherep bérip *qesem qil!* Biz bu ademning gunahkar ikenlikini bilimiz, — déyishti. □ ■

²⁵ U mundaq jawab berdi:

— U gunahkarmu, emesmu, bilmeymen. Biraq men shu birla ishni bilimenki, qarighu idim, hazir köreleydighan boldum.

²⁶ Ular uningdin yene bir qétim:

— U séni qandaq qildi? Közliringni qandaq achi? — dep sorashti.

²⁷ U jawaben:

— Silerge alliqachan éyttim, biraq qulaq salmid-inglar. Siler néme dep qaytidin anglashni xalap qaldinglar? Silermu uning muxlisiri bolay de-watamsiler?! — dédi.

²⁸ Buning bilen, ular uni qattiq tillap:

— Sen héliqining muxlisi! Biz bolsaq Musa

□ **9:22** «Yehudiylar **kimdekim Eysani Mesih dep étirap qilsa, u sinagog jamaitidin qoghlap chiqirilsun dep qarar qilghanidi**» — «sinagogtin chiqirilish»ning netijisi, jemiyyetkilerdin héchkim sinagogtin chiqirilghan kishi bilen bardi-keldi qilmaytti.

■ **9:22** Yuh. 7:13; 12:42.

□ **9:24** «Xudagha **shan-sherep bérip qesem qil**» — Eslide grék tilida «qesem qil» dégen söz yoq idi. Bu ayette shu söz bolmisimu, shu mene chiqip turidu (mesilen «Yeshua» 7:19ni körüng). Shuning üçün bu jümlining menisi «Eysagha emes, belki Xudagha shan-sherep ber» dégenlik emes, belki «Xudani ulughlash üçün rast gep qil, bu möjize eslide chong bir aldanchiliq emesmu?» dégendek. ■ **9:24** Ye. 7:19.

peyghemberning muxlislirimiz. ²⁹ Xudaning Musagha sözligenlikini bilimiz; lékin bu némining bolsa qeyerdin kelgenlikinimu bilmeymiz, — déyishti.

³⁰ Héliqi adem ulargha mundaq jawab qayturdi: — Ajayip ishqu bu! Gerche siler uning qeyerdin kelgenlikini bilmigininglar bilen, u méning közlimni achi. ³¹ Biz bilimizki, Xuda gunahkarlarning tileklirini anglimaydu; biraq Özige ixlasmen bolup iradisige emel qilghuchilarningkini angalaydu. ■ ³² Dunya apiride bolghandin tartip, birersining tughma qarighuning közini achqanliqini anglap baqqan emes. ³³ Eger bu adem Xudadin kelmigen bolsa, héchnéme qilalmighan bolatti.

³⁴ Ular uni: — Sen tüptin gunah ichide tughulghan turuqluq, bizge telim bermekchimusen? — déyiship, uni *sinagogtin* qoghlap chiqiriwétishti.□

Rohiy qarighuluq

³⁵ Eysa ularning uni *sinagogtin* qoghlap chiqarghanliqini anglap, uni izdep tépip: Sen, Xudaning Oghligha étiqad qilamsen? — dep soridi.□

³⁶ U jawaben: — Teqsir, u kim? Men uninggha étiqad qilay, — dédi.

■ **9:31** Zeb. 66:18; Pend. 15:29; 28:9; Yesh. 1:15; Mik. 3:4.

□ **9:34** «ular... **uni sinagogtin qoghlap chiqiriwétishti**» — 22-ayet we izahatni körüng. □ **9:35** «**Sen, Xudaning Oghligha étiqad qilamsen?**» — bezi kona köchürmilerde «Sen, Insan'oghligha étiqad qilamsen?» dep pütülgen.

37 — Sen hem uni kördüng hem mana, hazir sen bilen sözlshiwatqan del shuning özi, — dédi Eysa uninggha.

38 Héliqi adem:

— I Reb, étiqad qilimen! — dep, uninggha sejde qildi.

39 — Men korlarni köridighan bolsun, köridighanlarni kor bolsun dep bu dunyagha höküm chiqirishqa keldim, — dédi Eysa. □ ■

40 Uning yénidiki bezi Perisiyler bu sözlerni anglap uningdin:

— Bizmu kormu? — dep sorashti. 41 Eysa ulargha: — Kor bolghan bolsanglar, gunahinglar bolmaytti; lékin siler hazir «körüwatimiz» déginginglar üçhün silerge gunah hésabliniwéridu, — dédi.

10

Eysa sözini dawam qilidu — «Men yaxshi qoy

□ **9:39** «Men korlarni köridighan bolsun, köridighanlarni kor bolsun dep bu dunyagha höküm chiqirishqa keldim» — «höküm chiqirishqa keldim» — Bu «höküm» toghruluq «Yesh.» 42:1 we uningdiki izahatni körüng. Bu qandaq «höküm»? Bizningche Yeshaya peyghemberning bésharitide éytilghandek az dégende bu «höküm»ning öch teripi bardur: (1) étiqadchilargha toghra közqarashlarni yetküzüsh; (2) Xudaning köp ishlar üstidiki hökümlirini bildürüsh; (3) Mesihning xewiri kishilerning qelbini yaki yoruq yaki téximu qarangghu, kor qilish; xuddi Yeshaya peyghember öz waqtida Xudaning söz-kalamini Israilgha yetküzgende, Israilning ehwali «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler; körüşhni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler» («Yesh.» 6:9-10) dégendek bolghan'gha oxshash. «Yesh.» 44:18nimu körüng. ■ **9:39** Yuh. 3:17; 12:47.

baqquchidurmen»

¹ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qoy qotinigha ishiktin kirmey, bashqa yerdin yamiship kirgen kishi oghri we qaraqchidur.

² Ishiktin kiridighan kishi bolsa qoylarning padichisidur. ³ Ishik baqar uninggha ishikni échip béridu we qoylar uning awazini anglap tonuydu; u öz qoylirining isimlirini bir-birlep chaqirip ularni sirtqa bashlap chiqidu. □ ⁴ U qoylirining hemmisini sirtqa chiqirip bolup, ularning aldida mangidu, qoylarmu uning keynidin egiship méngishidu; chünki ular uning awazini tonuydu. □

⁵ Lékin ular yat ademning keynidin mangmaydu, belki uningdin qachidu; chünki ular yatlarning awazini tonumaydu.

⁶ Eysa bu temsilni ulargha sözlep bergini bilen, lékin ular uning özlirige néme dewatqanliqini héch chüshenmidi. ⁷ Shunga Eysa ulargha yene mundaq dédi:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip

□ **10:3** «Ishik baqar uninggha ishikni échip béridu we qoylar uning awazini anglap tonuydu...» — «ishik baqar» belkim Chömüldürgüchi Yehyani körsitishi mumkin. Bu ayet hem 4-ayetke munasiwetlik, «Mik.» 2:13 we izahatni körüng. □ **10:4** «U qoylirining hemmisini sirtqa chiqirip bolup, ularning aldida mangidu, qoylarmu uning keynidin egiship méngishidu; chünki ular uning awazini tonuydu» — démisekmu, Ottura Sherqtiki qoychilar del shundaq yol bilen qoylarni baqidu. Qoychi barliq qoylarga isim qoyup ularni bu isim bilen chaqiridu. U daim «qoylirini bashlaydu», ular uning awazi bilen egiship mangidu. Adette qoychining qoylarni «heydesh»ning héch hajiti yoq.

qoyayki, qoylarning ishiki özümdurmen. □
 8 Mendin ilgiri kelgenlarning hemmisi oghri we qaraqchidur, lékin qoylar ulargha qulaq salmidi. □ 9 Ishik özümdurmen. Men arqiliq kirgini qutquzulidu hem kirip-chiqip, ot-chöplerni tépip yéyeleydu. ■ 10 Oghri bolsa peqet oghrilash, öltürüş we buzush üçünla kélidu. Men bolsam ularni hayatliqqa érishsun we shu hayatliqi mol bolsun dep keldim. □

11 Yaxshi padichi özümdurmen. Yaxshi padichi qoylar üçün öz jénini pida qilidu. □ ■ 12 Lékin medikar undaq qilmaydu. U belki ne qoylarning igisi ne padichisi bolmighachqa, börining kelginini körse, qoylarni tashlap qachidu we böre kélip qoylarni

□ **10:7** «qoylarning **ishiki özümdurmen**» — Ottura Sherqte padichilar kéchide qoylarni qoghdash üçün qotanning aghzida toghrisigha yétip uxlaydu. Shuning bilen ular özlirini «qoylarning ishiki» deydu. Undaq qoychilar herkünü «öz qoyliri üçün jénini pida qilidu». □ **10:8** «Mendin **ilgiri kelgenlarning hemmisi oghri we qaraqchidur, lékin qoylar ulargha qulaq salmidi**» — bu yerde Eysaning közde tutqini Tewrattiki peyghemberler emes, belki özlirini «Israilni baqquchilar» dep atiwalghanlar — yeni Perisiyler, bash kahinlar, Tewrat ustazliri, Yehudiy aqsaqalliri, shundaqla özidin ilgiri peyda bolghan «saxta Mesihler» (mesilen, «Ros.» 5:36-37)din ibaret. Israilgha baqquchi bolush kérek bolghanlar eksiche padidin payda-menpeet alidighanlarga aylandurulghan («Yer.» 23-bab, «Ez.» 34-babni körüng). ■ **10:9** Yuh. 14:6. □ **10:10** «Oghri **bolsa peqet oghrilash, öltürüş we buzush üçünla kélidu**» — «öltürüş» grék tilida «boghuzlash».

□ **10:11** «Yaxshi **padichi qoylar üçün öz jénini pida qilidu**» — «yaxshi padichi» bolghandin kéyin bashqa xil padichilar bolamdu? Bu toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **10:11** Yesh. 40:11; Ez. 34:11, 12, 15, 22, 23; Mik. 1:14; Ibr. 13:20; 1Pét. 5:4.

titip tiripiren qiliwétidu. □ ■ 13 Emdi medikar bolsa peqet heqqini dep ishlep, qoylarga köngül bölmey beder qachidu.

14-15 Yaxshi padichi özümdurmen. Ata méni tonighinidek men atini tonughinimdek, men özümningkilerni tonuymen we özümningkilermu méni tonuydu; qoylar üçün jénim pida. ■ 16 Bu qotandin bolmighan bashqa qoylirimmu bar. Ularnimu élip bashlishim kérek we ularmu awazimni anglaydu; shuning bilen bir pada bolidu, shundaqla ularning bir padichisi bolidu. □ ■

17 Ata méni shu sewebtin söyiduki, men jénimni qayturuwélishim üçün uni pida qilimen. ■ 18 Jénimni héchkim mendin alalmaydu, men uni öz ixtiyarim bilen pida qilimen. Men uni pida qilishqa hoquqluqmen we shundaqla uni qayturuwélishqimu hoquqluqmen; bu emrni Atamdin tapshuruwalghanmen. ■

19 Bu sözler tüpeylidin Yehudiylar arisida yene bölünüş peyda boldi. ■ 20 Ulardin köp ademler: — Uninggha jin chaplishiptu, u jöylüwatidu, néme üçün uning sözige qulaq salghudeksiler? —

□ **10:12** «böre kélip qoylarni titip tiripiren qiliwétidu» — yaki «böre kélip qoylarni tutuwélip tiripiren qiliwétidu». ■ **10:12** Zek. 11:16. ■ **10:14-15** 2Tim. 2:19; Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 6:46; 7:29. □ **10:16** «Bu qotandin bolmighan bashqa qoylirimmu bar. Ularnimu élip bashlishim kérek ... shuning bilen bir pada bolidu, shundaqla ularning bir padichisi bolidu» — héchqandaq shübhe yoqki, mushu yerde «bu qotandin bolmighan»lar Mesihke étiqad qilidighan Yehudiy emeslerni körsitidu. ■ **10:16** Ez. 37:22. ■ **10:17** Yesh. 53:12. ■ **10:18** Yuh. 2:19. ■ **10:19** Yuh. 7:12; 9:16.

déyishti.■

²¹ Yene beziler bolsa:

— Jin chaplashqan ademning sözliri bundaq bolmaydu. Jin qandaqmu qarighularning közlrini achalisun?! — déyishti.■

Eysaning chetke qéqilishi

²² Qish pesli bolup, Yérusalémda «Qayta béghishlash héyti» ötküzülüwatatti. □ ²³ Eysa ibadetxanidiki «Sulaymanning péshaywini»da aylinip yüretti. ■

²⁴ Yehudiylar uning etrapigha olishiwélip:

— Bizni qachan'ghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen? Eger Mesih bolsang, bizge ochuqini éyt, — déyishti.□

²⁵ Eysa mundaq jawab berdi:

— Men silerge éyttim, lékin ishenmeysiler. Atamning nami bilen qilghan emellirimning özi manga guwahliq béridu. ■ ²⁶ Biraq men silerge éytqinimdek, siler étiqad qilmidinglar, chünki méning qoylirimdin emessiler. ²⁷ Méning qoylirim méning awazimni anglaydu, men ularni tonuymen we ular manga egishidu. ■ ²⁸ Men

■ **10:20** Yuh. 7:20; 8:48, 52. ■ **10:21** Mis. 4:11; Zeb. 94:9; 146:8. □ **10:22** «Qayta béghishlash héyti» — (ibadetxanini)

«qayta béghishlash héyti» bolsa miladiyedin ilgiri 164-yili «Yehuda Makkabuh» ibadetxanini Yunandikilerning butpereslikidin qayturuwélip, uni qaytidin Xudaning yoligha atap béghishlighanliqini tebrikleydighan héyt. Bu héyt Yehudiylar arisida hazirghiche «Xannukah» dep atilidu. ■ **10:23** 1Pad. 6:3; Ros. 3:11; 5:12.

□ **10:24** «Bizni qachan'ghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen?» — grék tilida «jénimizni qachan'ghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen?». ■ **10:25** Yuh. 5:36. ■ **10:27** Yuh. 8:47.

ulargha menggülik hayat ata qilimen; ular esla halak bolmaydu. Héchkim ularni qolumdin tartiwalalmaydu. ■ 29 Ularni manga teqdim qilghan atam hemmidin üstündür we héchkim ularni atamning qolidin tartiwalalmaydu. 30 Men we Ata *eslidinla* birdurmiz. □ ■

31 Buning bilen Yehudiylar yene uni chalma-késesk qilishmaqchi bolup, yerdin qollirigha tash élishti. ■

32 Eysa ulargha: — Atamdin kelgen nurghun yaxshi emellerni silerge körsettim. Bu emellerning qaysisi üçhün méni chalma-késesk qilmaqchisiler? — dédi.

33 — Séni yaxshi bir emel üçhün emes, belki kupurluq qilghining üçhün chalma-késesk qilimiz. Chünki sen bir insan turuqluq, özüngni Xuda qilip körsetting! — dédi Yehudiylar jawaben. ■

34 Eysa ulargha mundaq jawab berdi:

— Silerge tewe muqeddes qanunda «Men éyttim, siler ilahlarsiler» dep pütülgen emesmu? □ ■

■ 10:28 Yuh. 6:39; 17:12; 18:9. □ 10:30 «Men we Ata eslidinla birdurmiz» — «Qan» 32:39ni körüng. Mushu yerde Mesihning «bir» dégini, yuqirida tilgha élin'ghan ishlirida özining Xuda'Ata bilen birge bir bolghanliqini tekitleydu. ■ 10:30 Yesh. 54:5; Yuh. 5:19; 14:9; 17:5. ■ 10:31 Yuh. 8:59; 11:8. ■ 10:33 Yuh. 5:18. □ 10:34 «Silerge tewe muqeddes qanun» — 8:17 we izahatini körüng. «Men éyttim, siler ilahlarsiler» — bu sözler «Zeb.» 82:6de tépilidu. Toluq éytsaq «Men éyttim: — Siler ilahlar ikensiler; hemminglar Hemmidin Aliy Bolghuchining oghullirisiler» dégen bolup, bu söz eslide sot mejlisige qatnashqan «ilahlar»gha, yeni Xudaning xelqige soraqchi bolghan yaki öz xelqi arisida herqandaq hoquq-mes'uliyiti bar ademlerge éytilghanidi. Ular mushu ishta, hemmini soraq qilghuchi Xudagha oxshap ketkechke, «ilahlar» déyilidu. 35-36-ayet we izahatini körüng. «Zeb.» 82:1diki izahatnimu körüng. ■ 10:34 Zeb. 82:6.

³⁵ Xuda öz söz-kalamini yetküzgenlerni «ilahlar» dep atighan yerde (we muqeddes yazmilarda éytilghini hergiz küchtin qalmaydu) ³⁶ néme üçün Ata Özige xas-muqeddes qilip paniy dunyagha ewetken zat «Men Xudaning Oghlimen» dése, u toghruluq «kupurluq qilding!» deysiler? □ ■ ³⁷ Eger Atamning emellirini qilmisam, manga ishenmenglar. ■ ³⁸ Biraq qilsam, manga ishenmigen halettimu, emellerning özlirige ishininglar. Buning bilen Atining mende ikenlikini, méningmu Atida ikenlikimni heq dep bilip étiqad qilidighan bolisiler.■

³⁹ Buning bilen ular yene uni tutmaqchi boldi, biraq u ularning qolliridin qutulup, u yerdin ketti. ■ ⁴⁰ Andin u yene Iordan deryasining u qétigha, yeni Yehya *peyghember* deslipide ademlerni chömüldürgen jaygha béríp, u yerde turdi.■

⁴¹ Nurghun kishiler uning yénigha keldi. Ular:

— Yehya héch möjizilik alamet körsetmigen, lékin uning bu adem toghrisida barliq éytqanliri rast iken! — déyishti. ⁴² Shuning bilen nurghunlighan kishiler bu yerde uninggha étiqad qildi.

□ **10:36** «Néme üçün Ata Özige xas-muqeddes qilip paniy dunyagha ewetken zat «Men Xudaning Oghlimen» dése, u toghruluq «kupurluq qilding!» deysiler?» — bu 36-ayet boyiche, Xuda «Zebur»da «Xudaning söz-kalami yetküzülgenler»ni «ilahlar» dep atighan yerde, **Xudaning Söz-Kalamining Özi** dunyagha kelgende, «Xudaning Oghlimen» dése, bu qandaqmu kupurluq bolidu? ■ **10:36** Yuh. 5:1; 6:27. ■ **10:37** Yuh. 15:24. ■ **10:38** Yuh. 14:11; 17:21. ■ **10:39** Luqa 4:29; Yuh. 8:59. ■ **10:40** Yuh. 1:28; 3:23.

11

Lazarusning ölümi

¹ Lazarus dégen bir adem késel bolup qalghanidi. U Meryem we hedisi Marta turghan, Beyt-Aniya dégen kentte turatti ² (bu Meryem bolsa, Rebge xushbuy mayni sürkigen, putlirini öz chachliri bilen értip qurutqan héliqi Meryem idi; késel bolup yatqan Lazarus uning inisi idi).□ ■

³ Lazarusning hediliri Eysagha xewerchi ewetip: «I Reb, mana sen söygen *dostung* késel bolup qaldi» dep yetküzdi.

⁴ Lékin Eysa buni anglap:

— Bu késeldin ölüp ketmeydu, belki bu arqiliq Xudaning Oghli ulughlinip, Xudaning shan-sheripi ayan qilinidu — dédi.■

⁵ Eysa Marta, singlisi we Lazarusni tolimu söyetti.

⁶ Shunga u Lazarusning késel ikenlikini anglighan bolsimu, özi turuwatqan jayda yene ikki kün turdi.□ ⁷ Andin kéyin u muxlisirigha:

□ **11:2** «**bu Meryem bolsa, rebge xushbuy mayni sürkigen, putlirini öz chachliri bilen értip qurutqan héliqi Meryem idi; késel bolup yatqan Lazarus uning inisi idi**» — bu ish deslepte «Mat.» 26:6-13 we «Mar.» 14:3-9de we kéyin «Yh.» 12:3-8de xatirilinidu. Yuhanna oqurmenler bu ishtin Injildiki bashqa «bayanlar» arqiliq alliqachan xewer tapqan, dep perez qilidu. ■ **11:2** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 12:3.

■ **11:4** Yuh. 9:3; 11:40.

□ **11:6** «**Shunga u Lazarusning késel ikenlikini anglighan bolsimu, özi turuwatqan jayda yene ikki kün turdi**» — bu ayettiki «shunga» belkim oqurmenlerni heyran qaldiridu. Bizde qilche shübhe yoqki, Xuda Özini söygenlernimu intayin söygechke, ularning Xudaning heqiqiy shan-sheripi we ulughluqini körüp chüshinishi, shundaqla étiqadining kücheytilishi üçhün bezide béshimizdin bu ishqa oxshap kétédighan azabliq ishlarni ötküzidu (15-ayetni körüng).

— Yehudiyega qayta barayli! — dédi.

⁸ Muxlisliri uningha:

— Ustaz, yéqindila *u yerdiki* Yehudiyalar séni chalma-késeq qilmaqchi bolghan tursa, yene u yerge qayta baramsen? — déyishti. □ ■

⁹ Eysa mundaq dédi:

— Kündüzde on ikki saet bar emesmu? Kündüzi yol mangghan kishi putlashmas, chünki u bu dunyaning yoruqini köridu. ¹⁰ Lékin kéchisi yol mangghan kishi putlishar, chünki uningda yoruqluq yoqtur.

¹¹ Bu sözlerni éytqandin kéyin, u:

— Dostimiz Lazarus uxlap qaldi; men uni uyqusidin oyghatqili barimen, — dep qoshup qoydi. ■

¹² Shunga muxlislar uningha:

— I Reb, uxliqan bolsa, yaxshi bolup qalidu, — dédi.

¹³ Halbuki, Eysa Lazarusning ölümi toghruluq éytqanidi, lékin ular u dem élishtiki uyquni de-watidu, dep oylashti. ¹⁴ Shunga Eysa ulargha ochuqini éytip:

— Lazarus öldi, — dédi. ¹⁵ — Biraq silerni dep, silerning étiqad qilishinglar üçün, *uning qéshida* bolmighanliqimgha xushalmen. Emdi uning yénigha barayli, — dédi.

¹⁶ «Qoshkézek» dep atilidighan Tomas bashqa muxlisdashlirigha:

— Bizmu uning bilen bille barayli hem uning bilen bille öleyli, — dédi. □

□ **11:8** «Ustaz» — grék tilida «Rabbi». ■ **11:8** Yuh. 8:59; 10:31.

■ **11:11** Mat. 9:24; Mar. 5:39; Luqa 8:52. □ **11:16** ««Qoshkézek» dep atilidighan Tomas» — drék tilida ««Didimos» dep atilidighan Tomas».

Eysaning Lazarusni tirildürishi

¹⁷Eysa muxlisliri bilen Beyt-Aniyagha barghanda, Lazarusning yerlikke qoyulghinigha allıqachan töt kün bolghanliqi uninggha melum boldi.

¹⁸Beyt-Aniya Yérusalémgha yéqin bolup, uningdin alte chaqirimche yiraqliqta idi, □ ¹⁹shuning bilen nurghun Yehudiylar Marta bilen Meryemge inisi toghrisida teselli bergili ularning yénigha kelgenidi. ²⁰Marta emdi Eysaning kéliwatqinini anglapla, uning aldigha chiqti. Lékin Meryem bolsa öyide olturup qaldi.

²¹Marta emdi Eysagha: — I Reb, bu yerde bolghan bolsang, inim ölmigen bolatti. ²²Hélihem Xudadin némini tiliseng, Uning sanga shuni bérیدighanliqini bilimen, — dédi.

²³— Ining qayta tirilidu, — dédi Eysa.

²⁴Marta:

— Axirqi künide, yene tirilish künide uning jezmen tirilidighanliqini bilimen, — dédi.■

²⁵Eysa uninggha: — Tirilish we hayatliq men özümdurmen; manga étiqad qilghuchi kishi ölsimu, hayat bolidu; ■ ²⁶we hayat turup, manga étiqad qilghuchi ebedil’ebed ölmes; buninggha ishinemsen?■

²⁷U uninggha: — Ishinimen, i Reb; séning dunyagha kélishi muqerrer bolghan Mesih, Xudaning Oghli ikenlikingge ishinimen.■

²⁸Buni dep bolup, u bérıp singlisi Meryemni

□ **11:18** «alte **chaqirim**» — grék tilida «on besh stadiyon». Bir «stadiyon» 185 métr idi. ■ **11:24** Dan. 12:2; Luqa 14:14; Yuh. 5:29.

■ **11:25** Yuh. 1:4; 3:16, 36; 5:24; 6:47; 14:6; 1Yuh. 5:10. ■ **11:26**

Yuh. 6:51. ■ **11:27** Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luqa 9:20; Yuh. 6:69.

astighina chaqirip:

— Ustaz keldi, séni chaqiriwatidu, — dédi.

²⁹ Meryem buni anglap, derhal ornidin turup, uning aldigha bard ³⁰ (shu peyitte Eysa téxi yézigha kirmigen bolup, Marta uning aldigha méngip, uchriship qalghan yerde idi). ³¹ Emdi *Meryemge* teselli bériwatqan, öyde uning bilen olturghan Yehudiylar uning aldirap qopup sirtqa chiqip ketkinini körüp, uni qebrige bérip shu yerde yigha-zar qilghili ketti, dep oylap, uning keynidin méngishti.

³² Meryem emdi Eysa bar yerge barghanda uni körüp, ayighigha özini étip:

— I Reb, bu yerde bolghan bolsang, inim ölmigen bolatti! — dédi.

³³ Eysa Meryemning yigha-zar qilghinini, shundaqla uning bilen bille kelgen Yehudiy xelqning yigha-zar qilishqinini körgende, rohida qattiq pighan chékip, köngli tolimu biaram boldi we: □

³⁴ — Uni qeyerge qoydunglar? — dep soridi.

— I Reb, kélip körgin, — déyishti ular.

³⁵ Eysa köz yéshi qildi. □ ■ ³⁶ Yehudiy xelqi: — Qaranglar, u uni qanchilik söygen! — déyishti.

³⁷ We ulardin beziliri:

□ **11:33** «*Eysa...* rohida qattiq pighan chékip, köngli tolimu biaram boldi» — Eysa némige shundaq inkas qayturdi? Bizningche, bu uning gunahning insanlarni ölümge we halaketke, jümlidin Sheytanning ilkige élip barghanliqi tüpeylidin bolghan parakendichilik we pighan-qayghugha qarap, bu ishlardin qattiq hayajanlan'ghanliqi we belkim ghezeplen'genlikini körsitidu.

□ **11:35** «*Eysa köz yéshi qildi*» — Eysaning köz yashliri toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtalmisaq bolmaydu. ■ **11:35** Luqa 19:41.

— Qarighuning közini achqan bu kishi késel ademni ölümdin saqlap qalalmasmidi? — déyishti.

³⁸ Eysa ichide yene qattiq pighan chékip, qebrining aldigha bardí. Qebri bir ghar idi; uning kirish aghzigha chong bir tash qoyuqluq idi. ³⁹ Eysa:

— Tashni éliwétinglar! — dédi.

Ölgüchining hedisi Marta:

— I Reb, yerlikke qoyghili töt kün boldi, hazir u purap ketkendu, — dédi.

⁴⁰ Eysa uninggha:

— Men sanga: «Étiqad qilsang, Xudaning shan-sheripini körisen» dégenidimghu! — dédi.

⁴¹ Buning bilen xalayıq tashni éliwetti. Eysa közlerini asman'gha tikip mundaq dua qildi:

— I Ata, tilikimni anghighining üçün sanga teshekkür éytimen. ⁴² Tileklirimni hemishe anghaydighanliqingni bilimen; lékin shundaq bolsimu, etrapimdiki mushu xalayıq séning méni ewetkenlikingge ishensun dep, buni éytiwatimen!■

⁴³ Bu sözlerni qilghandin kéyin, u yuqiri awazda:

— Lazarus, tashqirigha chiq! — dep towlidi.

⁴⁴ Ölgüchi qol-putliri képenlen'gen, éngiki téngilghan halda tashqirigha chiqti. Eysa ulargha:

— Képenni yéshiwétip, uni azad qilinglar! — dédi.■

Eysani öltürüş suyiqesti

Mat. 26:1-5; Mar. 14:1-2; Luqa 22:1-2

⁴⁵ Meryemning yénigha pete qilip kélip, uning emilirini körgen Yehudiylar ichidin nurgunliri uninggha étiqad qildi. ⁴⁶ Lékin ularning ichide beziliri

Perisiylarning yénigha bérip, Eysaning qilghan ish-lirini melum qilishti. ⁴⁷ Shunga bash kahinlar we Perisiyler Yehudiylarning kéngeshmisini yighip:

— Qandaq qilishimiz kérek? Bu adem nurghun möjizilik alametlerni yaritiwatidu.

■ ⁴⁸ Uninggha shundaq yol qoyup bériwersek, hemme adem uninggha étiqad qilip kétidu. Shundaq bolghanda, Rimliqlar kélip bu bizning jayimiz we qowmimizni weyran qiliwétidu! — déyishti. □

⁴⁹ Ularning ichide biri, yeni shu yili bash kahin bolghan Qayafa:

— Siler héchnémini bilmeydikensiler! ⁵⁰ Pütün xelqning halak bolushining ornigha, birla ademning ular üçün ölüshining ewzellikini chüshinip yetmeydikensiler, — dédi ■ ⁵¹⁻⁵² (bu sözni u özlükidin éytmighanidi; belki u shu yili bash kahin bolghanliqi üçün, Eysaning *Yehudiy* xelqi üçün, shundaqla peqet u xelq üçünla emes, belki Xudaning her yan'gha tarqilip ketken perzentlirining hemmisini bir qilip uyushturush üçün ölidighanliqidin aldın bésharet bérip shundaq

■ **11:47** Zeb. 2:2; Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luqa 22:2; Ros. 4:27. □ **11:48** «Rimliqlar kélip bu bizning jayimiz we

qowmimizni weyran qiliwétidu!» — «bu bizning jayimiz» bizningche ibadexanini körsetse kérek. Éniqki, bu ademlerning ibadexanini «Xudaning» démeydu, belki «bizning» deydu. Ularning gépidin roshenki, özining menpeetini birinchi orun'gha qoyidu, öz xelqining tinch-amanliqini ikkinchi orun'gha qoyidu. «Bu bizning jayimiz» bashqa birxil terjimisi: «bizning bu ornimiz» (démek, mensipimiz). ■ **11:50** Yuh. 18:14.

dégenidi). □ ■

⁵³ Shuning bilan ular meslihetlaship, shu kúndin bashlap Eysani óltürüwétishni qestlidi. ⁵⁴ Shuning üçhün Eysa emdi Yehudiylar arisida ashkara yürmeytti, u u yerdin ayrilip chólge yéqin rayondiki Efraim isimlik bir shehirige béríp, muxlisliri bilen u yerde turdi.

⁵⁵ Emdi Yehudiylarning «ötüp kétish héyti»gha az qalghanidi. Nurghun kishiler taharetni ada qilish üçhün, héyttin ilgiri yézilardin Yérusalémgha kélishti.

□ ⁵⁶ Shuning bilan bille shu kishiler Eysani izdeshti. Ular ibadetxanida yighilghanda bir-birige:

— Qandaq oylawatisiler? U héyt ötküzgili kelmesmu? — déyishti. ■

⁵⁷ Bash kahinlar bilen Perisiyler bolsa uni tutush üçhün, herkimning uning qeyerdilikini bilse, melum qilishi toghruluq perman chiqarghanidi.

□ **11:51-52** «bu sözni u özlükidin éytmighanidi; belki u shu yili bash kahin bolghanliqi üçhün... aldin bésharet béríp shundaq dégenidi» — démek, gerche u özi xudasiz adem bolsimu, Tewrat békitken orunda turghach, Muqeddes Roh uning arqiliq (özining dewatqinining menisini toluq chüshenmigen halda) bésharet berdi.

■ **11:51-52** Ef. 2:14, 15, 16. □ **11:55** «Nurghun kishiler taharetni ada qilish üçhün...» — mushu yerdiki «taharet» toghruluq: Musa peyghemberge chüshürülgen qanun boyiche, birsi ölük bir nersige, qan'gha yaki melum késel yarisigha tégip ketken bolsa, «napak» dep hésablinatti we shundaqla pak hésablinish üçhün yuyunushi kérek we yene bezi ehwallardimu qurbanliq qilishi kérek idi. Uning üstige perisiyler we «Tewrat ustazliri» özlükidin bu ishlargha nurghun bashqa murekkep qaidilerni qoshuwalghanidi. Mesilen, «Mar.» 7:3-4ni körüng. Shunga «taharet»ni ötküzüshke bezide xéli waqit kérek bolghan. «Yérusalémgha kélishti» — grék tilida «Yérusalémgha chiqishti». ■ **11:56** Yuh. 7:11.

12

Meryemning Eysani etirlishi

Mat. 26:6-13; Mar. 14:3-9

¹ Ötöp kétish héytidin alte kün ilgiri, Eysa özi ölümdin tirildürgen Lazarus turuwatqan jay — Beyt-Aniyagha keldi. ■ ² Shu wejidin ular u yerde uninggha ziyapet berdi. Marta méhmanlarni kütüwatatti; Lazarus bolsa Eysa bilen hemdastixan bolghanlarning biri idi. ³ Meryem emdi nahayiti qimmet bahaliq sap sumbul etirdin bir qadaq ekilip, Eysaning putlirigha quydi andin chachliri bilen putlirini értip qurutti. Etirning xush puriqi öyni bir aldi. □ ⁴ Lékin uning muxlisliridin biri, yeni uninggha pat arida satqunluq qilghuchi, Simonning oghli Yehuda Ishqariyot:

⁵ — Némishqa bu *qimmet bahaliq* etir kembeghel-lerge sediqe qilip bérilishke üç yüz dinargha sétilmidi? — dédi □ ■ ⁶ (u bu sözni kembeghellerning ghémini yégenliki üçün emes, belki oghri bolghanliqi üçün dégenidi; chünki u *muxlislarning ortaq* hemyanini saqlighuchi bolup, daim uninggha sélin'ghinidin oghriliwalatti). ■

⁷ Emdi Eysa: — Ayalni öz ixtiyarigha qoyghin! Chünki u buni méning depne künüm üçün

■ **12:1** Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 11:2. □ **12:3** «nahayiti **qimmet bahaliq sap sumbul etirdin bir qadaq**» — «bir qadaq» (grék tilida «bir litra») — Rimliqlarning qadiqi, texminen 325 gram. «Eysaning **putlirigha quydi andin chachliri bilen putlirini értip qurutti**» — yaki «Eysaning putlirigha quydi we chachliri bilen etirni putlirigha sürdi». □ **12:5** «**üç yüz dinar**» — shu chaghda addiy bir ishchining yilliq kirimige teng bolatti.

■ **12:5** Mar. 14:5. ■ **12:6** Yuh. 13:29.

teyyarliq qilip saqlighandur; □ ■ 8 chunki kembegheller hemishe siler bilen bille bolidu, lékin men hemishe siler bilen bille bolmaymen, — dédi. ■

Bash kahinlarning Lazarusni öltürüş suyiquesti

9 Zor bir top Yehudiylar uning shu yerde ikenlikidin xewer tépip, shu yerge keldi. Ularning kélishi yalghuz Eysani depla emes, yene u ölüm din tirildürgen Lazarusnimu körüş üçün idi. ■ 10 Lékin bash kahinlar bolsa Lazarusnimu öltürüşni meslihetleshkenidi; 11 Chunki uning sewebidin nurghun Yehudiylar özliridin chékinip Eysagha étiqad qiliwatatti.

Yérusalémgha tentenilik bilen kirish

Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Luqa 19:28-40

12 Etisi, «ötüp kétish héyti»ni ötküzüşke kelgen zor bir top xalayıq Eysaning Yérusalémgha kéliwatqanliqini anglap, ■ 13 qollirigha xorma shaxlirini tutushqan halda uni qarshi alghili chiqishti we: «Teshekkür-hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchi, Israilning padishahigha mubarek bolghay!» dep

□ 12:7 «u buni méning depne künüm üçün teyyarliq qilip saqlighandur» — bashqa birxil terjimisi: «u shundaq qilip méning depne künümge teyyarliq qiliwatidu». ■ 12:7 Mar. 14:8.

■ 12:8 Qan. 15:11; Mat. 26:11; Mar. 14:7. ■ 12:9 Yuh. 11:44.

■ 12:12 Mat. 21:8; Mar. 11:8; Luqa 19:36.

warqirashti. □ ■ 14 Eysa bir texeyni tépip, uninggha mindi; xuddi *muqeddes yazmilarda* mundaq pütülgendek: —

15 «Qorqma, i Zion qizi! Mana, Padishahing éshek texiyige minip kéliwatidu!» □ ■

16 Eyni chaghda uning muxlisliri bu ishlarni chüshenmeytti, lékin Eysa shan-sherepte ulughlan'ghandin kéyin, bu sözlerning uning toghruluq pütülgenlikini, shundaqla bu ishlarning derweqe uningda shundaq yüz bergenlikini ésige keltürdi. □

17 Emdi u Lazarusni qebriidin chaqirip tirildürgen chaghda uning bilen bille bolghan xalayıq bolsa, bu ishqa guwahliq bériwatatti. 18 Eysa yaratqan bu möjizilik alametnimu anghighachqa, uni qarshi élishqa shu bir top ademler chiqishqanidi.

19 Perisiyler bolsa bir-birige:

— Qaranglar, *barliq* qilghininglar bikar ketti! Mana emdi pütkül jahan uninggha egeshmekte! — déyishti. ■

□ **12:13** «Teshekkür-hosanna! **Perwerdigarning namida kelgüchi, Israilning padishahigha mubarek bolghay!**» — bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharettin élin'ghan. «Hosanna» dégen söz «Qutquzghaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende menisi «Xudagha teshekkür-medhiye»mu bolup qalghanidi. «Zebur» 118-küyidiki izahatlarimu körüng. ■ **12:13** Zeb. 118:25, 26. □ **12:15** «Qorqma, i Zion qizi! Mana, Padishahing éshek texiyige minip kéliwatidu!» — «Zek.» 9:9. «Zion qizi» Yérusalémda turuwatqanlarni, shundaqla barliq Yehudiy xelqini körsitidu. ■ **12:15** Yesh. 62:11; Zek. 9:9; Mat. 21:5. □ **12:16** «Eysa shan-sherepte ulughlan'ghandin kéyin...» — uning ölümdin tirilip ershke kötürülgenlikini körsitidu. ■ **12:19** Yuh. 11:47.

Gréklarning Eysa bilan körüşhushni telep qilishi — uning öz ölümi toghruluq sözlisi

²⁰ Ötüp kêtish héytida ibadet qilghili kelgenler arisida birnechche gréklarmu bar idi. ■ ²¹ Bular emdi Galiliyening Beyt-Saida yézisidin bolghan Filipning yénigha kélip:

— Ependim, biz Eysa bilan körüşhsek, — dep telep qilishti.■

²² Filip béríp buni Andriyasqa éytti. Andin Andriyas we Filip ikkisi Eysagha melum qildi.

²³ Lékin Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

— «Insan’oghlining shan-sherepte ulughlinidighan waqit-saiti yétip keldi. □ ■ ²⁴ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, bughday déni tupraq ichige chüshüp ölmigüche, özi yenila yalghuz qalidu; lékin ölse, mol hosul béridu. □ ■ ²⁵ Kimdekim öz hayatini ayisa uningdin mehrum bolidu; lékin bu dunyada öz hayatidin nepretlense, uni menggülük hayatliqqa saqliyalaydu. □ ■ ²⁶ Kimdekim xizmitimde

■ **12:20** Ros. 8:27. ■ **12:21** Yuh. 1:45. □ **12:23** «Lékin Eysa ulargha jawaben mundaq dédi: — «Insan’oghlining shan-sherepte ulughlinidighan waqit-saiti yétip keldi...» — gréklarning (22-ayettiki) telipige bu sirlıq sözler qandaq jawab bolidu? Buning toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **12:23** Yuh. 13:32; 17:1. □ **12:24** «bughday déni tupraq ichige chüshüp ölmigüche, özi yenila yalghuz qalidu; lékin ölse, mol hosul béridu» — Mesihning «uruqning ölüshi» dégini birxil oxshishtur. Uruq yerge chüshüp «ölmise» bir tal péti qéliwéridu. Tupraqqa chüshkende «ölse», uningdin nurghun uruq méwileydu. ■ **12:24** 1Kor. 15:36. □ **12:25** «kimdekim öz hayatini ayisa..» — «ayisa» grék tilida «söyise» yaki «amraq bolsa». ■ **12:25** Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33.

bolushni xalisa, manga egeshsun. Men qeyerde bolsam, méning xizmatchimmu shu yerde bolidu. Kémdekim méning xizmitimde bolsa, Ata uninggha izzet qilidu.■

²⁷ Hazir jénim qattiq azabliniwatidu. Men néme déyishim kérek? «Ata, méni bu saettin qutquzghin!» deymu? Lékin men del mushu waqit-saet üçün keldim. □ ■ ²⁸ Ata, naminggha shan-sherep keltürgin!».

Shuan, asmandin bir awaz anglinip:

— Uninggha shan-sherep keltürdüm we yene uninggha shan-sherep keltürimen!» — déyildi.

²⁹ Buni anglighan shu yerde turghan xalayıq:

— Hawa güldürlidi, — déyishti.

Yene beziler bolsa:

— Bir perishte uninggha gep qildi, — déyishti.

³⁰ Eysa bolsa jawaben: — Bu awaz méni dep emes, silerni dep chüshti. ■ ³¹ Emdi dunyaning üstige höküm chiqirilish waqti keldi; hazir bu dunyaning hökümdarining tashqirigha qoghlinish waqti keldi. □ ■ ³² We men bolsam, yerning üstidin kötürülginimde, pütkül insanlarni özümge jelp qilip tartimen, — dédi ■ ³³ (uning buni dégini özining qandaq ölüm bilen ölidighanliqini körsetkini idi).

³⁴ Xalayıq buninggha jawaben uningdin:

■ **12:26** Yuh. 14:3; 17:24. □ **12:27** «Ata, méni bu saettin qutquzghin!» deymu?» — Bu «saet» uning kélidighan azab-oqubetlerni tartidighanliqini körsitidu. ■ **12:27** Mat. 26:37,38,39; Mar. 14:34; Luqa 22:44. ■ **12:30** Yuh. 11:42. □ **12:31** «hazir bu dunyaning hökümdarining tashqirigha qoghlinish waqti keldi» — «bu dunyaning hökümdari» — Sheytanni körsitidu. Bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **12:31** Yuh. 14:30; 16:11; Kol. 2:15. ■ **12:32** Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 3:14; 8:28.

— Biz muqaddes qanundin Mesihning ebedgiche qalidighinini anglighan; sen qandaqsige «Insan’oghli kötürülüshi kérek» deysen?! Bu qandaqmu «Insan’oghli» bolsun? — dep soridi. □ ■

³⁵ Shunga Eysa ulargha: — Nurning aranglarda bolidighan waqti uzun bolmaydu. Shunga qarangghuluqning silerni bésiwalmasliqi üçün, nur bar waqtida *uningda* ménginglar; qarangghuluqta mangghan kishi özining qeyerge kétiwatqanliqini bilmeydu. ■ ³⁶ Nur aranglarda bar waqitta, uninggha ishininglar; buning bilen nurning perzentliri bolisiler, — dédi.

Eysa bu sözlerni qilghandin kéyin, ulardin ayrilip yoshurunuwaldi.

Yehudiy xelqining Mesihni ret qilishi

³⁷ Gerche u ularning köz aldida shunche tola möjizilik alamet körsetken bolsimu, ular téxi uninggha étiqad qilmidi. ³⁸ Shuning bilen Yeshaya peyghemberning yazmisida aldin’ala körsitilgen bésharet del emelge ashurdi:

«I Perwerdigar, bizning yetküzgen xewirimizge kimmu ishen’gen?»

□ **12:34** «sen qandaqsige «Insan’oghli kötürülüshi kérek» deysen?!» — xalayıqning «Insan’oghli» (Mesih) toghruluq közde tutqini Mesihning ulughluqini körsitidighan «Yar.» 49:10, «Zeb.» 89:35-37, 110:2, «Yesh.» 9:7, «Ez.» 37:25, «Dan.» 7:14 Idi. ■ **12:34** 2Sam. 7:16; 1Tar. 22:10; Zeb. 45:7; 89:36; 110:4; Yesh. 9:5; Yer. 23:6; Ez. 37:26; Dan. 2:44; 7:14, 27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8. ■ **12:35** Yer. 13:16; Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ef. 5:8; 1Tés. 5:4

Hem «Perwerdigarning biliki» Bolghuchi kimgimu ayan qilin'ghan?»□ ■

³⁹⁻⁴⁰ Xalayıqning étiqad qilmighining sewebi del shuki (xuddi Yeshaya peyghember yene aldin'ala éytqandek):

«*Perwerdigar* ularning közlirini kor,
Qelbini tash qildi;
Meqset, ularning közlirining körüp,
Qelbining chüshinip,
Gunahliridin yénishining aldini élish üçündür;
Bolmisa, Men ularni saqaytqan bolattim, — *deydu Perwerdigar*».□ ■

⁴¹ Bu sözlerni Yeshaya *peyghember Mesihning* shan-sheripini körüp uninggha qarita aldin'ala

□ **12:38** «I **Perwerdigar, bizning yetküzgen xewirimizge kimmu ishen'gen?» hem «Perwerdigarning biliki» Bolghuchi kimgimu ayan qilin'ghan?»** — «Yesh.» 53:1. «Perwerdigarning biliki» — bir zat, yeni del Xudaning Mesihni bolsa kérek («Yesh.» 53:2, 3-ayetnimu körüng). ■ **12:38** Yesh. 53:1; Rim. 10:16.

□ **12:39-40** «**Perwerdigar ularning közlirini kor, qelbini tash qildi**» — mushu yerde «Perwerdigar» grék tilida «U». «**Perwerdigar ularning közlirini kor, qelbini tash qildi; meqset, ularning közlirining körüp, qelbining chüshinip, gunahliridin yénishining aldini élish üçündür; bolmisa, Men ularni saqaytqan bolattim**» — «Yesh.» 6:10. ■ **12:39-40** Yesh. 6:9, 10; Ez. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Ros. 28:26; Rim. 11:8

söz qilghinida éytqanidi. □ ■

⁴² Wehalenki, gerche hetta Yehudiy aqsaqallirid-inmu nurghunlighan ademler uninggha étiqad qilghan bolsimu, ular Perisiyler wejidin qorqup, özlirining sinagogtin qoghlap chiqiriwétilmesliki üçhün uni étirap qilmidi. □ ■ ⁴³ Buning sewebi, ular insanlardin kélidighan izzet-shöhretni Xudadin kélidighan izzet-shöhrettin yaxshi köretti. ■

⁴⁴ Biraq Eysa yuqiri awaz bilen mundaq dédi:

— Manga étiqad qilghuchi mangila emes, belki méni Ewetküchige étiqad qilghuchidur. ⁴⁵ Kimki méni körgüchi bolsa, méni Ewetküchini körgüchi bolidu. ■ ⁴⁶ Men manga étiqad qilghuchilar qarangghuluqta qalmisun dep, nur süpitide dunyagha keldim. ■ ⁴⁷ Birsiz sözlirimni anglap, ularni tutmisa, uni soraqqa tartmaymen; chünki men dunyadikilerni soraqqa tartqili emes, belki

□ **12:41** «Bu sözlerni **Yeshaya peyghember Mesihning shan-sheripini körüp uninggha qarita aldin'ala söz qilghinida éytqanidi**» — grék tilida «uning shan-sheripini körüp...» déyilidu. Kimning shan-sheripi? Éniqki, «uning» mushu yerde Mesihning özini körsitidu. 37-, 39- we 42-ayetni körüng (kimge étiqad qilish kérek?). Toluq ish «Yesh.» 6:1-13de xatirilinidu. Yeshaya bu bésharetni bergen chaghda Perwerdigar Xudaning shan-sheripini körgechke, xulasimiz shuki, «Mesih Özi Xudaning shan-sheripi we ipadisi»din ibarettur. ■ **12:41** Yesh. 6:1. □ **12:42** «nurghunlighan ademler uninggha étiqad qilghan bolsimu, ular Perisiyler wejidin qorqup, özlirining sinagogtin qoghlap chiqiriwétilmesliki üçhün uni étirap qilmidi» — Mushu yerde «sinagog» Yehudiylarning umumiy jemiyyitini körsitidu. «Sinagogtin chiqirilish» — kimki sinagogdin chiqiriwétilse, Yehudiylar jemiyyitidikiler ular bilen héch bardikeldi qilmaytti. ■ **12:42** Yuh. 7:13; 9:22. ■ **12:43** Yuh. 5:44. ■ **12:45** Yuh. 10:30; 14:9. ■ **12:46** Yesh. 42:6; 49:6; Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ros. 13:47.

dunyadikilerni qutquzghili keldim. ■ ⁴⁸ Biraq méni chetke qaqquchini, shundaqla sözlirimni qobul qilmighanni bolsa, uni soraqqa tartquchi birsi bar. U bolsimu, men éytqan söz-kalamimdur. U axirqi küni uni soraqqa tartidu. ■ ⁴⁹ Chünki men özlükümdin sözliginim yoq, belki méni ewetken Ata méning némini déyishim we qandaq sözlishim kéreklikige emr bergen. □ ■ ⁵⁰ Uning emrining menggülik hayatliq ikenlikini bilimen. Shunga némini sözlisem, Ata manga buyrughinidek sözleymen.

13

Eysaning muxlisirining putini yuyushi

¹ Ötüp kétish héytidin ilgiri, Eysa bu dunyadin ayrilip, Atining yénigha baridighan waqit-saetning yétip kelgenlikini bildi we shuning üçün bu dunyadiki öz ademlirige körsitip kelgen méhir-muhebbitini axirghiche toluq körsitip turdi. □ ■ ² Emdi kechlik tamaq yéyiliwatqanidi;

■ **12:47** Yuh. 3:17; 9:39. ■ **12:48** Mar. 16:16; Yuh. 3:18; 8:24. □ **12:49** «méning némini déyishim we qandaq sözlishim kérekliki» — yaki bolmisa «méning néme telim-emr bérishim we némini sözlishim kérekliki».

■ **12:49** Qan. 18:18; Yuh. 3:11; 5:20; 7:16; 8:28; 14:10, 24; 16:13. □ **13:1** «Eysa... **bu dunyadiki öz ademlirige körsitip kelgen méhir-muhebbitini axirghiche toluq körsitip turdi**» — bu muhebbet belkim töwendiki 1-20-ayetlerde muxlisirining putlirini yuyushi, shundaqla 13-18-bablarda xatir-ilen'gendek ulargha körsetken sewr-taqet, kechürüm, méhribanliqini, andin axirida ular üçün özini pida qilishining hemmisini öz ichige alghan bolsa kérek.

■ **13:1** Mat. 26:2; Mar. 14:1; Luqa 22:1.

Iblis alliburun Simonning oghli Yehuda Ishqariyotning könglige Eysagha satqunluq qilish weswesisini salghanidi.■ ³ Eysa Atining her ishni uning qoligha tapshurghinini, we özining Xudaning yénidin kélip, Xudaning yénigha qaytidighanliqini bilgechke,■ ⁴ dastixandin turup, ton-könglikini yéship, bir lönge bilen béli ni baghlidi. ⁵ Andin jawurgha su quyup, muxlislarning putlirini yuyushqa we bélige baghligan lönge bilen sürtüp qurutushqa bashlidi. ⁶ Nöwet Simon Pétrusqa kelgende, Pétrus uninggha:

— I Reb, putumni sen yusang qandaq bolghini?!
— dédi.■

⁷ Eysa uninggha:

— Néme qiliwatqinimni hazir bilmeysen, lékin kéyin bilisen, — dédi.

⁸ Pétrus: — Sen méning putumni yusang hergiz bolmaydu! — dédi.

Eysa uninggha jawaben: — Séni yumisam, méning bilen teng nésiweng bolmaydu, — dédi.

⁹ Simon Pétrus:

— I Reb, undaqta peqet putlirimnila emes, qollirimnimu, béshimnimu yughaysen! — dédi.

¹⁰ Eysa uninggha:

— Bedini yuyulup, tamamen pakiz bolghan adem peqet putlirini yusila qayta yuyunushining hajiti bolmaydu. Siler pakiz, lékin hemminglar

■ **13:2** Luqa 22:3; Yuh. 13:2.

■ **13:3** Mat. 11:27; 28:18; Yuh.

3:35. ■ **13:6** Mat. 3:14.

emes, — dédi □ ■ 11 (chünki u özini kimning tutup béridighanliqini biletti; shuning üçhün u «Heminglarla pakiz emes» dégenidi). ■ 12 Shuning bilen u ularning putlirini yuyup bolghandin kéyin, ton-könglikini kiyip, yene dastixan'gha olturup ulargha mundaq dédi:

— Silerge néme qilghinimni uqtunglarmu? 13 Siler méni «Ustaz» we «Reb» deysiler we rast éytisiler, men shundaqturmen. ■ 14 Eger men Reb we ustazinglar turuqluq, putliringlarni yughanikenmen, silermu bir-biringlarning putlirini yuyushunglar kérek. □ ■ 15 Men silerge qilghandek silerningmu hem shundaq qilishinglar üçhün bu ülgini qaldurdum. ■ 16 Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qul xojayinidin üstün turmaydu, elchimu özini ewetküchidin üstün turmaydu. ■ 17 Bu ishlarni bilgenikensiler, shundaq qilsanglar bextliksiler!

□ 13:10 «...bedini yuyulup, tamamen pakiz bolghan adem peqet putlirini yusila qayta yuyunushining hajiti bolmaydu» — mushu sirliq gepning menisi néme? Bizningche Qutquzghuchimizning «put yuyush» dégen bu herikiti özini eng töwen derijige chüshürüp kréstlinishni qobul qilishigha bésharet bolidu. Shunga, muxlislar buni qobul qilmisa bolmaydu. «Qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 13:10 Yuh. 15:3.

■ 13:11 Yuh. 6:64. ■ 13:13 Mat. 23:8,10; 1Kor. 8:6; 12:3; Fil. 2:11. □ 13:14 «Eger men Reb we ustazinglar turuqluq,

putliringlarni yughanikenmen, silermu bir-biringlarning putlirini yuyushunglar kérek» — oqurmenler muxlislarning Mesihni «ustaz» andin «Reb» deydighanliqini (13-ayet), lékin Mesih bolsa özini «Reb» we «ustaz» deydighanliqini bayqiyalaydu (13-14-ayet) we shundaqla tertipning oxshimasliqining sewebini oyliyalaydu. ■ 13:14 Gal. 6:1, 2. ■ 13:15 1Pét. 2:21; 1Yuh. 2:6. ■ 13:16 Mat. 10:24; Luqa 6:40; Yuh. 15:20.

Eysaning satqunluq bilan tutulushini aldin éytishi

Mat. 26:20-25; Mar. 14:17-21; Luqa 22:21-23

¹⁸ Men ularni hemminglarga qaritip éytmidim. Men tallighanlirimni bilimen, lékin *muqeddes yazmilarda* aldin pütülgen: «Men bilen hemdastixan bolup nénimni yégenmu manga put atti!» dégen bu söz emelge ashurulmay qalmaydu.

□ ■ ¹⁹ Men bu ish yüz bérishtin awwal uni silerge éytip qoyayki, u ishlar yüz bergende méning «Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishinisiler. □ ■

²⁰ Berheq, berheq, silerge shuni éytip qoyayki, kimki men ewetken herqandaq birsini qobul qilghan bolsa, méni qobul qilghan bolidu; we méni qobul qilghuchilar méni Ewetküchini qobul qilghan bolidu.■

²¹ Eysa bu sözlerni éytqandin kéyin, rohta qattiq pighan chékip, mundaq guwahliq berdi:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, aranglarda bireylen manga satqunluq qilidu!■

²² Muxlislar kimni dewatqanliqini bilelmey, bir-birige qarashti. ²³ Emdi dastixanda muxlis-liridin biri Eysaning meydisige yölinip yatqanidi;

□ **13:18** «Men **bilen hemdastixan bolup nénimni yégenmu manga put atti!**» — «Zeb.» 41:9ni körüng. ■ **13:18** Zeb. 41:9; Mat. 26:23; 1Yuh. 2:19. □ **13:19** «bu ishlar yüz bergende méning «Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishinisiler» —

yaki «bu ishlar yüz bergende méning «U» (yeni, Mesih) ikenlikimge ishinisiler». ■ **13:19** Yuh. 14:29; 16:4. ■ **13:20** Mat. 10:40; Luqa 10:16. ■ **13:21** Mat. 26:21; Mar. 14:18; Luqa 22:21; Ros. 1:17; 1Yuh. 2:19.

u bolsa «Eysa söyidighan muxlis» idi. □ ■ ²⁴ Simon Pétrus uningdin *Eysaning* kimni dewatqinini so-
rap béqishini isharet qildi.

²⁵ Shuning bilen u Eysaning meydisige yölinip tu-
rup uningdin:

— I Reb, u kimdur? — dep soridi.

²⁶ Eysa jawab bérip:

— Bu bir chishlem nanni ashqa tögürüp kimgе
sunsam, shudur, — dédi. Shuning bilen u bir
chishlem nanni *ashqa* tögürüp, Simonning oghli
Yehuda Ishqariyotqa sundi. □ ²⁷ Yehuda nanni
éliwidi, Sheytan uning ichige kirdi.

— Qilidighiningni chapsan qil, — dédi Eysa uning-
gha.

²⁸ (Emdi dastixanda olturghanlarning héchqaysisi
uning *Yehudagha* bu sözlerni néme üçhün déginini
bilmidi. ²⁹ Yehuda ularning ortaq hemyanini
tutqini üçhün, beziler Eysa uninggha: «Bizge
kéreklik héytliq nersilerni élip kel» yaki «Kembeghel-
lerge birer nerse ber» dewatsa kérek, dep oy-
lashti).■

³⁰ Yehuda bu bir chishlem nanni élip tashqirigha
chiqip ketti (bu chagh kéche idi).□

□ **13:23** «Eysa söyidighan muxlis» — belkim bu «bayan»ning mu-
elipi rosul Yuhanna. «Kirish söz»imizni körüng. ■ **13:23** Yuh. 20:2;
21:7,20. □ **13:26** «bu bir chishlem nanni ashqa tögürüp

kimgе sunsam, shudur» — dastixanda olturup birsige bir chish-
lem nanni ashqa tögürgen halda sunush chongqur muhebbitini
bildürüş herikiti idi. ■ **13:29** Yuh. 12:6. □ **13:30** «bu chagh
kéche idi» — bu dégenning esli menisidin bashqa, köchme menisi
bardur. Yuqiridiki 9:5, 11:9-10, 12:35-36de Eysaning «kündüz» we
«qaranghuluq» yaki «kéche» toghruluq sözlirini körüng.

Yéngi emr

³¹ Yehuda tashqirigha chiqip ketkendin kéyin, Eysa mundaq dédi:

— Emdi Insan’oghli ulughlinidighan waqit-saet yétip keldi we Xuda u arqiliq ulughlinidu. ³² We eger Xuda uningda ulughlansa, Xudamu Özide uni ulughlaydu, shundaqla derhal uni ulughlaydu.

□ ■ ³³ Balilirim, siler bilen bille bolidighan yene azghina waqtim qaldi. Siler méni izdeysiler, lékin méning Yehudiylargha: «Men baridighan yerge siler baralmaysiler» dep éytqinimdek, buni silergimu éytimen.■

³⁴ Silerge yéngi bir emr tapshurimenki, «bir-biringlarni söyünglar». Silerni söyginimdek, silermu bir-biringlarni söyünglar. ■ ³⁵ Aranglarda bir-biringlarga méhir-muhebbitinglar bolsa, hemme adem silerning méning muxlisirim ikenlikinglarni bilidu.■

Eysaning Pétrusning tanidighanliqini aldin éytishi
Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Luqa 22:31-34

³⁶ Simon Pétrus uningdin:

□ **13:32** «eger Xuda uningda ulughlansa, Xudamu özide uni ulughlaydu, shundaqla derhal uni ulughlaydu» — bizning qarishimizche «özide» mushu yerde «Xuda Özide» dégeni körsitidu. Bezi alimlar mushu yerde «özide» «Mesihning özide» dégeni bildüridu, dep qaraydu. «Xudamu Özide uni ulughlaydu» — yaki (yuqiriqi izahatta éytilghandek) «Xuda uni (Insan’oghlining) özide ulughlaydu». Bu muhim 31-32-ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **13:32** Yuh. 12:23; 17:1. ■ **13:33** Yuh. 7:34; 8:21. ■ **13:34** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 15:12; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23, 4:21. ■ **13:35** 1Yuh. 2:5; 4:20.

— I Reb, qeyerge barisen? — dep soridi.

Eysa jawaben: — Men kétédighan yerge hazirche egiship baralmaysen, lékin kéyin manga egiship barisen, — dédi. □ ■

³⁷ Pétrus uninggha:

— I Reb, néme üçhün hazir séning keyningdin egiship baralmaymen? Sen üçhün jénimni pida qilay! — dédi. ■

³⁸ Eysa jawaben mundaq dédi:

— Men üçhün rasttinla jéningni pida qilamsen? Berheq, berheq, sang a éytip qoyayki, xoraz chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen! □ ■

14

Eysa sözini dawam qilidu — «Yol, heqiqet we hayatliqturmen»

□ **13:36** «Men kétédighan yerge hazirche egiship baralmaysen, lékin kéyin manga egiship barisen» — «kéyin egiship barisen» — Pétrus jismaniý tereptin (ölümdin tirilip asman'gha kötürülüş yolida) Pétrus Rebge egishelmidi, elwette. Lékin Eysaning közde tutqini rohiy jehettiki «Xudaning yolida pida bolush» idi. Shu tereptimu Pétrus Eysagha egishishke teyyar bolmidi. U awwal Eysadin ténip, andin qattiq towa qilish jeryani arqiliq, shundaqla Muqeddes Rohning kélishi bilen u «kéyin» teyyar bolidu. Mesihning «kéyin manga egishisen» dégini bolsa, Pétrus qattiq téyilip ketken waqtida uninggha teselli yetküzidighan qimmatlik wede bolidu. ■ **13:36** Yuh. 21:18; 2Pét. 1:14. ■ **13:37** Mat. 26:33; Mar. 14:29; Luqa 22:33. □ **13:38** «xoraz chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen!» — grék tilida «sen mendin üç qétim tanmighuche, xoraz chillimaydu». ■ **13:38** Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luqa 22:34.

¹ Könglünglarni parakende qilmanglar! Xudagha ishinisiler; mangimu ishininglar. ² Atamning öyide nurghun makanlar bar. Bolmighan bolsa, buni silerge éytqan bolattim; chünki men her-biringlarga orun teyyarlash üçün shu yerge kêtip barimen. □ ³ Men silerge orun teyyarlighili baridighanikenmen, choqum qaytip kélip, silerni özümge alimen; shuning bilen, men qeyerde bolsam, silermu shu yerde bolisiler. □ ■ ⁴ Siler méning qeyerge kétidighanliqimni we u yerge baridighan yolni bilisiler.

⁵ Tomas uninggha: — I Reb, séning qeyerge kétidighanliqingni bilmeymiz. Shundaq iken, yolni qandaq bilimiz? — dédi.

⁶ Eysa uninggha:

— Yol, heqiqet we hayatliq özümdurmen. Méningsiz héchkim Atining yénigha baralmaydu. □ ■ ⁷ Eger

□ **14:2** «Atamning öyide nurghun makanlar bar» — bu sözler jennetni körsitemdu? Oqurmenlarning éside barki, Eysa 2-babta öz ténini «Xudaning öyi» (ibadetxana) dep süretlidi, shundaqla 8:35de «Xudaning öyi»ni rohiy jehettin tilgha aldi. Buninggha qarighanda «turalghu-makan»ni rohiy jehettin chüshinish kérek. «qoshumche söz»imizde bu toghrisida toxtilimiz. □ **14:3** «Men silerge orun teyyarlighili baridighanikenmen, choqum qaytip kélip, silerni özümge alimen; shuning bilen, men qeyerde bolsam, silermu shu yerde bolisiler» — Mesihning bu «qaytip kélish»i Mesihning qiyamette dunyagha kélishi yaki Muqeddes Rohning ewetilishini körsitemdu? Bu üçinchi ayet üstidimu «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **14:3** Yuh. 12:26; 17:24. □ **14:6** «Yol, heqiqet we hayatliq özümdurmen. Méningsiz héchkim atining yénigha baralmaydu» — Mesih üçün Atining yénigha baridighan yol kréstitki ölüm arqiliq bolatti; özige étiqad qilghuchilargha nisbeten, Mesihning özi Atining aldigha baridighan yoldur. ■ **14:6** Yuh. 1:4, 17; 10:9; 11:25; Ibr. 9:8.

méni tonughan bolsanglar, Atamnimu tonughan bolattinglar. Hazirdin bashlap uni tonudunglar hem uni kördünglar, — dédi.

⁸ — I Reb, Atini bizge körsitip qoysangla, shu kupa-
paye, — dédi Filip.

⁹ Eysa uningha mundaq dédi: — «I Filip, siler bilen birge bolghinimgha shunche waqit boldi, méni téxiche tonumidingmu? Méni körgen kishi Atini körgen bolidu. Shundaq turuqluq, sen némishqa yene: «Bizge Atini körsetkeysen» deysen? ■ ¹⁰ Men Atida, Ata mende ikenlikige ishenmensen? Silerge éytqan sözlirimni özlükümdin éytqinim yoq; belki mende turuwatqan Ata Öz emellirini qiliwatidu. ■ ¹¹ Méning Atida bolghanliqimgha, Atining mende bolghanliqigha ishininglar. Yaki héchbolmighanda, méning qilghan emellirimdin manga ishininglar.□

¹² Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, manga ishen'gen kishi méning qiliwatqan emellirimni qilalaydu; we bulardinmu téximu ulugh emellerni qilidu, chünki men Atining yénigha *qaytip* kétimen. □ ■ ¹³ We Atining Oghulda ulughlinishi üçün, hernémini méning namim bilen tilisenglar, shularni ijabet

■ **14:9** Yuh. 10:30. ■ **14:10** Yuh. 5:17; 7:16; 8:28; 10:38; 12:49; 16:13; 17:21. □ **14:11** «... héchbolmighanda, **méning qilghan emellirimdin manga ishininglar**» — 11- we 12-ayetlerde

«emeller» Eysa yaratqan möjizilik alametler. □ **14:12** «**manga ishen'gen kishi méning qiliwatqan emellirimni qilalaydu; we bulardinmu téximu ulugh emellerni qilidu, chünki men Atining yénigha qaytip kétimen**» — bu «téximu ulugh emeller» üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz. ■ **14:12** Mat. 21:21; Luqa 17:6; Ros. 5:12; 19:11.

qilimen. ■ 14 Méning namim bilen herqandaq nersini tilisenglar, men silerge shuni ijabet qilimen».

Eysaning Muqeddes Rohni ewetishi; Uning qilidighan ishliri

15 — «Méni söysenglar, emrlirimge emel qilisiler.

■ 16 Menmu Atidin tileymen we U silerge bashqa bir Yardemchi ata qilidu. U siler bilen ebedgiche birge bolidu. □ 17 U bolsimu Heqiqetning Rohidur. Uni bu dunyadikiler qobul qilalmaydu, chünki Uni ne körmeydu, ne tonumaydu. Biraq siler Uni tonuysiler, chünki U siler bilen bille turuwatidu

■ 14:13 Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 15:7; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22. ■ 14:15 Yuh.

14:21, 23; 15:10; 1Yuh. 5:3. □ 14:16 «Menmu Atidin tileymen we U silerge bashqa bir Yardemchi ata qilidu» — muhim söz «**bashqa bir Yardemchi**»dur. Birinchi «Yardemchi» bolsa Eysa Mesihning özi, elwette. «Yardemchi» grék tilidiki «paraklétos» dégen sözning menisini toluq ipadilep bérelmeydu. Grék tilidiki «paraklétos»ning toluq menisi «melum birawning yénigha yarem bérishke chaqirilghuchi», yeni «teselli bergüchi», «hemrah», «meslihetchi», «kücheytküchi», «adwokat-aqlighuchi» qatarliqlardur. «Bashqa bir...» dégini bizge shuni körsitiduki, Eysa muxlislar bilen birge bolghan waqtida, ulargha qandaq jehetlerdin «Yardemchi» bolghan bolsa, u ulardin ayrilghanda, Muqeddes Roh ulargha Eysaning toluq wekili bolup, ikkinchi «Yardemchi» rolida bolidu, dégen qimmatlik wedini bildüridu.

hem silerde makan qilidu.□

18 Men silerni yétim qaldurmaymen, yéninglarga yene qaytip kélimen. ■ 19 Azghina waqit-tin kéyin, bu dunya méni körmeydu, lékin siler körüsiler. Men hayat bolghanliqim üçün, silermu hayat bolisiler. 20 Shu künde méning Atamda bolghanliqim, silerning mende bolghanliqinglar we menmu hem silerde bolghanliqimni bilisiler.

21 Kim emrlirime ige bolup ularni tutsa, méni söygüchi shu bolidu. Méni söygüchini Atammu söyidu, menmu uni söyimen we özümni uninggha ayan qilimen». 22 Yehuda (Yehuda Ishqariyot emes) uningdin:

— I Reb, sen özüngni bu dunyadikilerge ayan qilmay, bizgila ayan qilishing qandaq ish? — dep soridi.□

23 Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:

— «Birkim méni söyse, sözümni tutidu; Atammu uni söyidu we *Atam* bilen ikkimiz uning yénigha bérip, uning bilen bille makan qilimiz. □ 24 Méni

□ 14:17 «U bolsimu Heqiqetning Rohidur» — «Heqiqetning Rohi» — yaki «heqiqetke bashlighuchi Roh». «siler **Uni tonuysiler, chünki U siler bilen bille turuwatidu**» — ular qaysi yol bilen Muqeddes Rohni tonuydu? U shu chaghda qandaq yol bilen «ular bilen bille turidu»? Jawab shübhisizki, ular Eysani tonughachqa, Muqeddes Rohnimu tonughan bolidu; Eysa ular bilen bille turghachqa, Muqeddes Rohmu ular bilen bille turuwatatti. Lékin Eysa ulardin ayrilghandin kéyin Muqeddes Roh ularning «ichide, qelbide, rohida» makan qilidu. ■ 14:18 Mat. 28:20. □ 14:22 «I **Reb, sen özüngni bu dunyadikilerge ayan qilmay, bizgila ayan qilishing qandaq ish?**» — shübhisizki, muxlislar uni derhal özini pütkül dunyagha ayan qilidu, dep oylatti. □ 14:23 «**Atam bilen ikkimiz uning yénigha bérip, uning bilen bille makan qilimiz**» — «Atam bilen ikkimiz» grék tilida «biz».

söymeydighan kishi sözlirimni tutmaydu; we siler anglawatqan bu söz bolsa méning emes, belki méni ewetken Atiningkidur. ■ ²⁵ Men siler bilen bille boluwatqan chéghimda, bularni silerge éyttim. ²⁶ Lékin Ata méning namim bilen ewetidighan Yardemchi, yeni Muqeddes Roh silerge hemmini ögitidu hem méning silerge éytqan hemme sözlirimni ésinglarga keltüridu.■

²⁷ Silerge xatirjemlik qaldurimen, öz xatirjemlikimni silerge bérimen; méning silerge berginim bu dunyadikilerning berginidek emestur. Könglünglarni parakende qilmanglar we jür'etsiz bolmanglar.□ ■

²⁸ Siler méning: «Men *silerdin* ayrilip kétimen, kéyin yéninglarga yene qaytip kélimen» déginimni anglidinglar. Méni söygen bolsanglar, Atining yénigha kétidighanliqim üçün xursen bolattinglar. Chünki Ata mendin ulughdur. ■ ²⁹ Silerning bu ishlar yüz berginide ishinishinglar üçün bu *ishlar* yüz bérishtin awwal silerge éyttim. □ ■ ³⁰ Mundin kéyin siler bilen köp sözleshmeymen; chünki bu dunyaning hökümdari kélish aldida turidu we

■ **14:24** Yuh. 7:16; 8:28; 12:49; 14:10; 16:13. ■ **14:26** Luqa 24:49; Yuh. 15:26; 16:7, 13; Ros. 2:4. □ **14:27** «méning silerge berginim bu dunyaning ademlirining berginidek emestur» — bu dunyadiki ademler bir nerse berginide daim dégüdek xalap bermeydu — aldanchiliq, yalghanchiliq we nurghun shertler bilen béridu. Lékin Xuda bizge bir nerse berse uni qayturghuzmaydu. ■ **14:27** Fil. 4:7. ■ **14:28** Yuh. 14:3.

□ **14:29** «Silerning bu ishlar yüz berginide ishinishinglar üçün bu ishlar yüz bérishtin awwal silerge éyttim» — «bu ishlar» — Eysaning tutulup öltürülüşhi («silerdin ayrilip kétishim») ularning étiqadigha dehshetlik zerb bolidu. ■ **14:29** Yuh. 13:19; 16:4.

mendin kirgüdek héch yochuq tapalmaydu. □ ■
 31 Lékin bu dunyaning ademlirining méning Atini söyidighanliqimni bilishi üçün Ata manga néme emr qilghan bolsa, men del shuni emelge ashurimen. Turunglar, bu jaydin kéteyli». □ ■

15

Eysa — heqiqiy üzüm télidur; uning sözining dawami

¹ — «Heqiqiy üzüm téli» özümdurmen, Atam bolsa baghwendur. □ ² Baghwen mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni késip tashlaydu. Méwe bergenlirini bolsa téximu köp méwe bersun dep,

□ **14:30** «bu dunyaning hökümdari kélish aldida turidu we mendin kirgüdek héch yochuq tapalmaydu» — «bu dunyaning hökümdari» Sheytan, Iblisni körsitidu. ■ **14:30** Yuh. 12:31; 16:11; Ef. 2:2. □ **14:31** «Ata manga néme emr qilghan bolsa, men del shuni emelge ashurimen» — 30-ayet bilen zich baghlinidu. Démeq, Eysaning özining tutulushi, sotlinishi, haqaretlinishi andin kréstlinishini ixtiyari bilen qobul qilishining tüp meqsiti bolsa, Iblisning üstidin qandaqtur bir hoquqqa ige bolush üçün emes, belki Atining iradisi üçün bolidu. ■ **14:31** Yuh. 10:18; Ibr. 10:5.

□ **15:1** ««Heqiqiy üzüm téli» özümdurmen» — «heqiqiy üzüm téli» bolghandin kéyin, saxta yaki por-püchek üzüm télimu barmu? Buning toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

pak qilib putap turidu. □ ■ 3 Emdi siler men silerge yetküzgen sözüm arqiliq alliburun pak boldunglar. □ ■ 4 Siler mende izchil turunglar, menmu silerde izchil turimen. Shax talda turmay, özi méwe bérelmeydighinidek, silermu mende izchil turmisanglar, méwe bérelmeysiler.

5 «Üzüm téli» özümdurmen, siler bolsanglar shaxliridursiler. Kim mende izchil tursa, menmu shundaqla uningda turghinimda, u köp méwe béridu. Chünki mensiz héchnémini qilalmaysiler. 6 Birsi mende turmisa, u kéreksiz shaxtek tashlinip, qurup kétidu. Bundaq shaxlar yighip kélinip otqa tashlinidu. ■ 7 Siler mende izchil tursanglar we sözlirim silerde izchil tursa, némini telep qilsanglar, silerge shu ijabet bolidu. ■ 8 Silerning köp méwi bérishinglar, shundaqla méning muxlislirim ikenlikinglarni ispatlishinglar bilen

□ 15:2 «Baghwen mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni késip tashlaydu» — boshqa birxil terjimisi «Mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni baghwen (baranggha) ésp qoyidu». Lékin 6-ayetke qarighanda terjimimiz toghra bolsa kérek. «Méwe bergenlirini bolsa téximu köp méwe bersun dep, pak qilib putap turidu» — «putap turidu» grék tilida «tazilaydu» yaki «paklaydu» bilen ipadilinidu. 4-ayetni körüng. ■ 15:2 Mat. 15:13. □ 15:3 «... siler men silerge yetküzgen sözüm arqiliq alliburun pak boldunglar» — «pak» mushu yerde yene «putalghan» dégen menisinimu bildürüshi mumkin. Biraq muhim menisi «pak» ikenlikige shübhisini yoqtur (10:31ni körüng). ■ 15:3 Yuh. 13:10. ■ 15:6 Ez. 15:2-8; Mat. 3:10; 7:19; Kol. 1:23. ■ 15:7 Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22; 5:14.

shan-sherep Atamgha keltürüldü.□

⁹ Atam méni söyginidek, menmu silerni söydüm; méning méhir-muhebbitimde izchil turunglar.

¹⁰ Eger emrlirimni tutsanglar, xuddi men Atamning emrlirini tutqan we hemishe uning méhir-muhebbitide turghinimdek, silermu hemishe méning méhir-muhebbitimde turisiler.■

¹¹ Méning xushalliqim silerde bolsun we shuningdek xushalliqinglar tolup tashsun dep, men bularni silerge éyttim. ¹² Méning emrim shuki, men silerni söyginimdek, silermu bir-biringlarni söyünglar. ■ ¹³ Insanlarning öz dostliri üçün jénini pida qilishtin chongqur méhir-muhebbiti yoqtur. ■

¹⁴ Silerge buyrughan emrlirimni ada qilsanglar, méning dostlirim bolisiler. □ ■ ¹⁵ Emdi mundin kéyin men silerni «qul» dep atimaymen. Chünki qul xojayinining néme qiliwatqinini bilmeydu. Uning ornigha silerni «dost» dep atidim, chünki

□ **15:8** «Siler mende izchil tursanglar we sözlirim silerde izchil tursa, némini telep qilsanglar, silerge shu ijabet bolidu. Silerning köp méwi hérishinglar, shundaqla méning muxlisirim ikenlikinglarni ispatlishinglar bilen shan-sherep atamgha keltürüldü» — 7-8-ayetke qarighanda, muxlislar Xudagha chiqarghan, uni xursen qilidighan méwe ünümlük dua-tilawetlerni öz ichige alidu. ■ **15:10** Yuh. 14:15, 21, 23; 1Yuh. 5:3. ■ **15:12** Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 13:34; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuh. 3:23; 4:21. ■ **15:13** Rim. 5:7; Ef. 5:2; 1Yuh. 3:16. □ **15:14** «Silerge buyrughan emrlirimni ada qilsanglar, méning dostlirim bolisiler» — 13-14-ayette Xudaning muhebbitining ulughluqi ayan qilinidu. «Mesihning dostliri» uning emrlirini ada qilghuchilardur. Lékin Mesih barliq kishiler, jümlidin öz emrlirini ada qilmighuchilar, yeni **düşmenliri üçün** jénini pida qilghandur. ■ **15:14** Mat. 12:50; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11.

Atamdin anglighanlirimning hemmisini silerge yetküzdü. □ ■ **16** Siler méni tallighininglar yoq, eksiche men silerni tallidim we silerni bérip méwe bersun hemde méwiliringlar daim saqlansun, méning namim bilen Atidin néme tilisenglar, u silerge bersun dep silerni tiklidim. □ ■ **17** Silerge shuni emr qilimenki, bir-biringlarni söyünglar.□

Dunyadikilerning Eysagha bolghan nepriti

18 Bu dunyadikiler silerdin nepretlense, silerdin awwal mendin nepretlen'genlikini bilinglar. ■ **19** Silermu bu dunyadikilerdin bolghan bolsanglar, bu dunyadikiler silerni özimizningki dep, söygen bolatti. Biraq siler bu dunyadin bolmighachqa, belki men silerni bu dunyadin ayrip tallighanliqim üçün, emdi bu dunyadikiler silerdin nepretlinidu. □ ■ **20** Men silerge éytqan sözni ésinglarda tutunglar: «Qul xojayinidin üstün

□ **15:15** «Emdi **mundin kéyin men silerni** «qul» dep atimaymen» — «qul» yaki «chakar». ■ **15:15** Yuh. 8:26. □ **15:16** «Siler méni tallighininglar yoq, eksiche men silerni tallidim we silerni bérip méwe bersun hemde méwiliringlar daim saqlansun...» — «...bérip méwe bersun» dégen ibare belkim, muxlislar Xudagha chiqarghan, uni xursen qilidighan méwe bolsa, pütün dunyagha **bérip** xush xewer arqiliq bashqilarni Xudaning yoligha keltürüşni öz ichige alidu, dep körsetse kérek. ■ **15:16** Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yuh. 13:18; Ef. 1:4; Kol. 1:6. □ **15:17** «Silerge **shuni emr qilimenki, bir-biringlarni söyünglar**» — grék tilida «Silerge shularni emr qilimenki, bir-biringlarni söyünglar». ■ **15:18** 1Yuh. 3:13. □ **15:19** «Silermu **bu dunyadikilerdin bolghan bolsanglar, bu dunyadikiler silerni özimizningki dep, söygen bolatti**» — grék tilida «Silermu bu dunyadin bolghan bolsa, bu dunya silerni öziningki dep söygen bolatti». ■ **15:19** Yuh. 17:14; Gal. 1:10.

turmaydu». Ular manga ziyankeshlik qilgan bolsa, silergimu ziyankeshlik qilidu. Méning sözümnü tutqan bolsa, ular silerningkinimu tutidu.■

²¹ Biraq méning namim tüpeylidin ular silergimu shu ishlarning hemmisini qilidu, chünki ular méni Ewetküchini tonumaydu. ■ ²² Eger men kélip ulargha söz qilmighan bolsam, ularda gunah yoq dep hésablinatti. Lékin hazir gunahi üçün ularning héch bahanisi yoqtur. ■ ²³ Kimdekim mendin nepretlense Atamdinmu nepretlen'gen bolidu. ²⁴ Men ularning arisida bashqa héchkim qilip baqmighan emellerni qilmighan bolsam, ularda gunah yoq dep hésablinatti. Lékin ular hazir *emellirimni* körgen turuqluq, yenila hem mendin hem Atamdin nepretlendi. ■ ²⁵ Lékin bu ishlar ulargha tewe bolghan Tewrat qanunida: «Héchqandaq sewesizla mendin nepretlendi» dep pütülgen söz emelge ashurulushi üçün shundaq yüz berdi.□ ■

²⁶ Lékin men silerge Atining yénidin ewetidighan Yardemchi, yeni Atining yénidin chiqquchi Heqiqetning Rohi kelgende, U manga guwahliq

■ **15:20** Mat. 10:24; 24:9; Luqa 6:40; Yuh. 13:16; 16:2. ■ **15:21** Mat. 10:22; Yuh. 16:3. ■ **15:22** Rim. 4:15; 5:20. ■ **15:24** Yuh. 10:37. □ **15:25** «Ulargha tewe bolghan Tewrat qanuni» — hejwi, kinayilik söz. 8:17 we izahatini körüng. «Héchqandaq sewesizla mendin nepretlendi» — «Zeb.» 35:7, 19 we 69:4. ■ **15:25** Zeb. 35:19; 69:4

béridu. □ ■ ²⁷ Silermu manga guwahliq bérisiler, chünki siler bashtin tartip men bilen bille boldunglar.■

16

Kélidighan ziyankeshlikler

¹ Silerning putliship ketmeslikinglar üçün bularni silerge éyttim. ² Ular silerni sinagoglarning jamaetliridin qoghlap chiqiriwétidu; hemde shundaq bir waqit-saet kéliduki, silerni öltürgüchi özini Xudagha xizmet qiliwatimen, dep hésablaydu. □ ■ ³ Ular bularni ya Atini, ya méni tonumighanliqi üçün qilidu.■ ⁴ Lékin men bu ishlarni silerge éyttimki, waqit-saiti kelgende, men shundaq aldin'ala éytqinimni ésinglarga keltüreleysiler. □ ■

□ **15:26** «...Yardemchi, **yeni Atining yénidin chiqquchi Heqiqetning Rohi kelgende, U manga guwahliq béridu**» — mushu ayettin Muqeddes Rohning shexs ikenliki körünüp turidu. Mesih Uni «Atining yénidin **chiqidu**» ewetidu; mushu yerde Muqeddes Roh yene «Atining yénidin **chiqidu**» déyilidu. Grék tilida «chiqidu» dégen péil «hazirqi zaman» shekilde bolghachqa, Muqeddes Rohning herdaim shu heriketni qiliwatqini körsitilidu. ■ **15:26** Luqa 24:49; Yuh. 14:26; 16:7; Ros. 5:32. ■ **15:27** Ros. 1:8, 21; 5:32.

□ **16:2** «Ular **silerni sinagoglarning jamaetliridin qoghlap chiqiriwétidu**» — yuqiriqi bashqa izahatlarda éytqinimizdek, Yehudiy xelqi birsini «sinagogtin chiqiriwetse», kéyin uning bilen héchqandaq bard-keldi qilmay, belki uninggha téximu ziyankeshlik qilishimu mumkin. ■ **16:2** Yuh. 9:22, 34; 12:42. ■ **16:3** Yuh. 15:21; 1Kor. 2:8. □ **16:4** «... **waqit-saiti kelgende**» — démek, Yehudiy xelqidin we kéyin bashqilar teripidin bolghan ziyankeshlikler kelgende. ■ **16:4** Yuh. 13:19; 14:29.

Muqeddes Rohning yétkekchi we ustaz bolidighanliqi

⁵ — Men bashta bularni silerge éytmidim, chünki men siler bilen bille idim.

Lékin emdi méni ewetküchining yénigha qaytip kétimen. Shundaq turuqluq, aranglardin héchkim mendin: «Nege kétisen?» dep sorimaywatidu.

⁶ Eksiche, silerge bularni éytqinim üçün, qelbinglar qayghugha chömüp ketti. ⁷ Emma men silerge heqiqetni éytip qoyayki, méning kétishim silerge paydiliqtur. Chünki eger ketmisem, Yardemchi silerge kelmeydu. Emma ketsem, Uni silerge ewetimen. ■

⁸ U kelgende, bu dunyadikilergé gunah toghrisida, heqqaniylik toghrisida we axiret soriqi toghrisida heqiqetni bilgüzidu. ⁹ U ularni gunah toghrisida bilgüzidu, chünki ular manga étiqad qilmidi. □ ¹⁰ Ularni heqqaniylik toghrisida *bilgüzidu*, chünki Atamning yénigha qaytip barimen we siler méni yene körelmeysiler. ¹¹ Ularni axiret soriqi toghrisida *bilgüzidu*, chünki bu dunyaning hökümdari üstige höküm chiqirildi. □ ■

¹² Silerge éytidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin

■ **16:7** Luqa 24:49; Yuh. 14:26; 15:26. □ **16:9** «U

ularni gunah toghrisida bilgüzidu — yaki «U ularni öz gunahi toghruluq bilgüzidu» yaki «U ularni gunahning néme ikenlikini bilgüzidu». Dégendek üç terjimisi bolushi mumkin, lékin umumiy menisi asasen oxshash. □ **16:11** «**bu dunyaning hökümdari**» — Sheytan, Iblis. «...Ularni **axiret soriqi toghrisida bilgüzidu, chünki bu dunyaning hökümdari üstige höküm chiqirildi**» —

9-11-ayettiki «U (Muqeddes Roh)... gunah toghrisida... heqqaniylik toghrisida... we axiret soriqi toghrisida... bilgüzidu...» dégenlarning üstide «qoshumche söz»de azraq toxtilimiz. ■ **16:11** Yuh. 12:31; 14:30; Ef. 2:2; Kol. 2:15.

siler ularni hazirche kötörelmeysiler. □ ¹³ Lékin U, yeni Heqiqetning Rohi kelgende, U silerni barliq heqiqetke boshlap baridu. Chünki U özlükidin sözlimeydu, belki némini anglighan bolsa, shuni sözleydu we kelgüside bolidighan ishlardin silerge xewer béridu. □ ■ ¹⁴ U méni ulughlaydu; chünki U mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu. ¹⁵ Atida bar bolghanning hemmisi hem méningkidur; mana shuning üçün men: «U mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu» dep éyttim. □ ■

Ghem-qayghuliringlar menggü xushalliqa aylinidu

¹⁶ Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; we yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler,

□ **16:12** «Silerge éytidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin siler ularni hazirche kötörelmeysiler» — muxlislar qandaq sözlerni kötörelmeydu? Bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **16:13** «Chünki U özlükidin sözlimeydu, belki némini anglighan bolsa, shuni sözleydu» — «U (Mukeddes Roh)... némini anglighan bolsa» — démek, Muqeddes Rohning Xuda we Uning Kalamidin anglighini. **«Muqeddes Roh»**,... némini anglighan bolsa, shuni sözleydu we kelgüside bolidighan ishlardin silerge xewer béridu» — bu muhim wede toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **16:13** Yuh. 12:49; 14:26 □ **16:15** « **Muqeddes Roh** mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu» — Bu muhim wede toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **16:15** Yuh. 17:10.

chünki men Atamning yénigha kétimen». □ ■

17 Shunga muxlislarning beziliri bir-birige:

— Bizlerge: — «Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler» we yene «Chünki men Atamning yénigha kétimen» déginini néme déginidu? **18** «Az waqittin kéyin» dégen sözining menisi néme? Uning némilerni dewatqanlirini bilmiduq, — déyishidu.

19 Eysa ularning özidin némini sorimaqchi bolghinini bilip ulargha mundaq dédi:

— «Méning «Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni körisiler» déginimning menisini bir-biringlardin sorawatamsiler? □ **20** Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler yigha-zar kötürüsiler, lékin bu dunyadikiler xushal bolushup kétidu; siler qayghurisiler, lékin qayghuliringlar shadliqqa aylinidu. **21** Ayal kishi tughutta azablinidu, chünki uning waqit-saiti yétip kelgen; lékin bowiqi tughulup bolghandin kéyin, bir perzentning dunyagha kelgenlikining shadliqi bilen tartqan azabini untup kétidu. ■ **22** Shuninggha oxshash, silermu hazir azabliniwatisiler, lékin men siler bilen qayta körüşimen, qelbinglar

□ **16:16** «yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler, chünki men Atamning yénigha kétimen» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «chünki men Atamning yénigha kétimen» dégen söz tépilmaydu. Lékin bizningche 17-ayet uning eslide barliqini ispatlaydu. ■ **16:16** Yuh. 7:33. □ **16:19**

«Méning «Az waqittin kéyin, méni körmeysiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni körisiler» — Mesihning mushu déginide közde tutqini, bizningche, uning ölümi, depne qilinishi we ölümdin tirilip muxlislirigha özini ayan qilishidin ibaret. ■ **16:21** Yesh. 26:17.

shadlinidu we shadliqinglarni héchkim silerdin tartiwalalmaydu. ²³ Shu künde siler mendin héchnerse sorimaysiler. Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, méning namim bilen Atidin némini tilisenglar, u shuni silerge béridu. ■ ²⁴ Hazirghiche méning namim bilen héchnéme tilimidinglar. Emdi tilenglar, érishisiler, buning bilen shadliqinglar tolup tashidu!

Bu dunya üstidin ghelibe qilish

²⁵ Silerge bularni temsiller bilen éytip berdim. Biraq shundaq bir waqit kéliduki, u chaghda silerge yene temsiller bilen sözlimeymen, Ata toghruluq silerge ochuq éytimen. □ ²⁶ Shu küni tileklirninglarni méning namim bilen iltija qilisiler. Men siler üçhün Atidin telep qilimen, dep éytmaymen; ²⁷ chünki Ata özimu silerni söyidu; chünki siler méni söyisiler we méning Xudaning yénidin kelgenlikimge ishendinglar.■

²⁸ Men Atining yénidin chiqip bu dunyagha keldim; emdi men yene bu dunyadin kétip Atining yénigha barimen».■

²⁹ Muxlisleri:

■ **16:23** Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 15:7; Yaq. 1:5; 1Yuh. 3:22; 5:14. □ **16:25** «Silerge bularni temsiller bilen éytip berdim. Biraq shundaq bir waqit kéliduki, u chaghda silerge yene temsiller bilen sözlimeymen, ata toghruluq silerge ochuq éytimen» — temsillerdin bolghan birnechche misallar 10-babtin («qoylarning ishiki» we «yaxshi padichi» toghruluq) 13-babtin (ulargha «put yuyush» toghruluq temsil we ölge) 15-babtin («heqiqiy üzüm téli» toghruluq) we 21-ayetin («tughutta bolghan ayal» toghruluq) tépidu. ■ **16:27** Yuh. 17:8. ■ **16:28** Yuh. 13:3.

— Mana sen hazir ochuq éytwatisen, temsil keltürüp sözlimiding! □ ³⁰ Biz séning hemmini bilginingni, shundaqla héchkimning sendin soal sorishining hajiti yoqluqini emdi bilip yettuq. Shuningdin séning Xudaning yénidin kelgenlikingge ishenduq, — déyishti. □ ■

³¹ Eysa jawaben ulargha:

— Hazir ishendinglarmu? ³² Mana, shundaq waqit-saiti kéley dep qaldi, shundaqla kélip qaldiki, hemminglar méni yalghuz tashlap herbiringlar öz yolliringlarga tarqilip kétisiler. Biroq men yalghuz emesmen, chünki Ata men bilen billidur. □ ■ ³³ Silerning mende xatirjemlikke ige bolushunglar üçün bularni silerge éyttim. Bu dunyada turup azab-oqubet tartisiler, emma gheyretlik bolunglar! Men bu dunya üstidin ghelibe qildim! ■

17

Eysaning muxlisliri üçün dua qilishi

□ **16:29** «Mana sen hazir ochuq éytwatisen, temsil keltürüp sözlimiding!» — muxlislarning heqiqiy chüshen'gen-chüshenmigini 31-ayettin körünüdu. □ **16:30** «héchkimning sendin soal sorishining hajiti yoq» — menisi belkim Mesihning ularning özidin sorimaqchi bolghan soallirini téxi sorimay turupla, ularning sorimaqchi bolghinini alliqachan bilgenlikini közde tutidu. ■ **16:30** Yuh. 21:17. □ **16:32** «hemminglar méni yalghuz tashlap herbiringlar öz yolliringlarga tarqilip kétisiler» — «öz yolliringlarga» yaki «özünlarningkige» (démek, öz öyünlargha). «Matta» 26:56, «Mar.» 14:50ni körüng. ■ **16:32** Zek. 13:7; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Yuh. 8:29; 14:10. ■ **16:33** Yesh. 9:5; Yuh. 14:27; Rim. 5:1; Ef. 2:13; Kol. 1:20.

¹ Eysa bu sözlerni qilghandin kéyin, közlrini ershke tikip, mundaq dua qildi:

— I Ata, waqit-saet yétip keldi; Sen Oghlungni ulughlatquzghaysen; buning bilen Oghlungmu Séni ulughlatquzidu; ■ ² yeni, uning Sen uninggha tapshurghan insanlarga menggülük hayat ata qilishi üçün, uninggha pütkül et igiliridin üstün hoquq ata qilghiningdek, uni ulughlatquzghaysen. □ ■ ³ Menggülük hayat shuki, birdinbir heqiqiy Xuda — Séni we Sen ewetken Eysa Mesihni tonushtin ibarettur. ■

⁴ Men Séning emel qilishim üçün tapshurghan ishingni orundishim bilen Séni yer yüzide ulughlatquzdum. ■ ⁵ I Ata, Séning alem apiride bolushtin burun men Özüngning yéningda ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüngning yéningda ulughlatquzghaysen. □ ■

⁶ Sen bu dunyadin manga tallap bergen ademlerge Séning namingni ayan qildim. Ular Séningki idi, Sen ularni manga berding we

■ **17:1** Yuh. 12:23; 13:32. □ **17:2** «Sen uninggha tapshurghan insanlar...» — grék tilida «uninggha bergen barliq insanlar...» — démek, Mesihke étiqad qilghuchilar. ■ **17:2** Zeb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 3:35; 5:27; 1Kor. 15:25; Fil. 2:10; Ibr. 2:8.

■ **17:3** Yesh. 53:11; Yer. 9:22 ■ **17:4** Yuh. 4:34; 13:32; 14:13; 19:30. □ **17:5** «I Ata, Séning alem apiride bolushtin burun men Özüngning yéningda ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüngning yéningda ulughlatquzghaysen» — yaki bolmisa

«I Ata, men Sen bilen birge ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüng bilen teng ulughlandurghaysen». ■ **17:5** Yuh. 1:1, 2; 10:30; 14:9.

ular Séning söz-kalamingni tutup keldi. □ 7 Ular hazir Sen manga bergen hemme nersilerning Séningdin kelgenlikini bildi. 8 Chünki Sen manga tapshurghan sözlerni ulargha yetküzdüm; ularmu bularni qobul qildi, shuning bilen Sendin chiqqinimni heqiqeten bilip yetti hemde Séning méni ewetkenlikingimu ishendi. ■ 9 Bulargha dua qilimen; bu dunyadiki ademlerge emes, belki Sen manga bergen ademlerge dua qilimen; chünki ular Séningkidur. 10 Méning barliqim Séningkidur we Séning barliqing bolsa méningkidur we men ularda sherep taptim. □ ■

11 Men emdi bu dunyada turiwermeymen; lékin ular bu dunyada qaldi we men Séning yéninggha kétiwatimen. I muqeddes Ata, Sen manga bergen naming arqiliq ularni saqlighinki, biz ikkimiz bir bolghinimizdek, ularmu bir bolghay. □ 12 Men ular bilen bille bolghan waqtimda, Sen manga bergen naming bilen

□ 17:6 «**Sen bu dunyadin manga tallap bergen ademlerge Séning namingni ayan qildim**» — Mesihning «Séning namingni ayan qildim» éytqini némini körsitidu? Tewrat-Zeburda Xudaning nurghun namliri (Perwerdigar (Yahweh), Xuda (Elohim), Reb (Adonay) qatarliqlar) ayan qilin'ghandin kéyin Mesih qaysi namni ulargha ayan qilghan? U «Ata» emesmu? ■ 17:8 Yuh. 16:27.

□ 17:10 «**men ularda sherep taptim**» — «ularda...» mushu yerde közde tutulghini belkim «Sen manga bergen ademlerde..» bolsa kérek. ■ 17:10 Yuh. 16:15. □ 17:11 «**Sen manga bergen naming arqiliq ularni saqlighinki...**» — bashqa birxil terjimisi:

«Sen naming bilen manga tapshurup bergenlerning Sanga bolghan sadiqliqini saqlighinki,... ». Mushu yerde «Sen manga tapshurup bergen naming» bolsa yenila Xuda'Atining Öz Mesihige insanalargha ögitish üçün tapshurghan «Ata» (ibraniy tilida «Abba») dégen qimmatlik namidur.

ularni saqlidim hem qoghdidim; we muqeddes yazmildiki bésharetning emelge ashurulushi yolida, ularning ichidin halaketke xas bolghan kishidin bashqa birimu yoqalmidi. □ ■ ¹³ Mana emdi séning yéninggha barimen. Méning shadliqim ularda tolup tashsun dep, bu sözlerni dunyadiki waqtimda sözlidim. ¹⁴ Men ulargha söz-kalamingni tapshurdum. Men bu dunyadin bolmighinimdek, ularmu bu dunyadin bolmighini üçhün, bu dunyaning ademliri ulardin nepretlinidu. □ ■ ¹⁵ Ularni bu dunyadin ayriwetkeysen dep tilimeymen, belki ularni rezil bolghuchidin saqlighaysen, dep tileymen. □ ¹⁶ Men bu dunyadin bolmighinimdek, ularmu bu dunyadin emestur. ¹⁷ Ularni heqiqet arqiliq Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen, chünki söz-

□ **17:12** «Men ular bilen bille bolghan waqtimda, Sen manga bergen naming bilen ularni saqlidim hem qoghdidim;...» — bashqa birxil terjimisi: «Séning naming bilen ularni saqlidim; Sen manga tapshurup bergenlerning Sanga bolghan sadiqliqini qoghdidim;... ». Bu «nam» yenila yuqiriqi izahatta éytqinimizdek «Ata» bolsa kérektur. «halaketke xas bolghan kishi» — grék tilida «halaketning oghli» dégen söz bilen ipadilinidu, u Yehuda Ishqariyotni körsitidu, elwette. Mesihge satqunluq qilghan kishining halaketke yüzlinishi toghruluq bésharetler belkim «Zeb.» 41:9, 109:1-20 we «Pend.» 24:22 (LXX)ni öz ichige alsa kérek. ■ **17:12** Yesh. 8:18; Yuh. 6:39; 10:28; 18:9; Ibr. 2:13. □ **17:14** «men bu dunyadin bolmighinimdek...» — yaki «men bu dunyagha mensup bolmighinimdek...». ■ **17:14** Yuh. 15:19. □ **17:15** «rezil bolghuchi» — Sheytan, Iblis.

kalaming heqiqettur. □ ■ 18 Sen méni dunyagha ewetkinigdek, menmu ularni dunyagha ewettim. ■ 19 Ularmu heqiqette muqeddes qilinip Özüngge atalsun dep, özümni Sanga xas ataymen. □ ■

20 Men yalghuz ular üçhünla emes, yene ularning sözi arqiliq manga étiqad qilidighanlar üçhünmu dua qilimen. 21 Ularning hemmisi bir bolghay; i Ata, Sen mende, men Sende bolghandek, ularmu Bizde bir bolghay; shundaq bolghanda, bu dunyadikiler méni Séning ewetkenlikingge ishinidu. ■

22 Sen manga ata qilghan shan-sherepni ulargha ata qildimki, biz ikkimiz bir bolghandek, ularmu bir bolghay; 23 yeni men ularda, sen mende bolup, ular birlikte kamil qilin'ghay. Shu arqiliq bu dunyadikiler méni ewetkenlikingni hem méni söygingingdek ularnimu söygenlikingni bilidu.

24 I Ata, Sen manga bergenliringning hemmisining men bolghan yerde men bilen birge bolushini, shundaqla méning shan-sheripimni, yeni Sen alem apiride bolushtin burun méni söygenliking üçhün, manga bergen shan-sherepni

□ **17:17** «Ularni heqiqet arqiliq Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen» — «Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen» grék tilida «muqeddesleshtürgeysen» dégen birla söz bilen ipadilididu. Injilda hem Tewratta «muqeddes» dégen söz «pak» hem «Xudagha alayiten atalghan» dégen ikki uqumni bildüridu. ■ **17:17** Zeb. 119:142; Yuh. 8:4. ■ **17:18** Yuh. 20:21. □ **17:19** «Ularmu heqiqette muqeddes qilinip özüngge atalsun dep...» — «muqeddes qilinip Özüngge atalsun» grék tilida «ularmu heqiqette muqeddesleshtürülsun» dégen birla söz bilen ipadilididu. Yuqiriqi izahatni körüng. ■ **17:19** 1Kor. 1:2,30; 1Tés. 4:7. ■ **17:21** Yuh. 10:38; 14:11; Gal. 3:28.

ularning körüşhini xalaymen.■

²⁵ I heqqaniy Ata, bu dunyadikiler séni tonumighan, emma men Séni tonuymen we bularmu méni Séning ewetkenlikingni bildi. ■ ²⁶ We men Séning namingni ulargha ayan qildim we yene dawamliq ayan qilimen. Shuning bilen, Séning manga körsetken méhir-muhebbiting ularda bolidu we menmu ularda bolay.□

18

Eysaning tutqun qilinishi

Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Luqa 22:47-53

¹ Eysa bularni éytqandin kéyin, muxlisliri bilen bille tashqirigha chiqip Kidron jilghisining u qétigha ötti. U yerde bir baghche bar idi. Eysa bilen muxlisliri u baghchige kirdi.□ ■ ² Uninggha satqunluq qilidighan Yehudamu u yerni biletti, chünki Eysa muxlisliri bilen pat-pat u yerde yighilip olturatti. ³ Shuning bilen Yehuda bir top Rim leshkerliri bilen bash kahinlar hem Perisiyler ewetken qarawullarni bashlap bu yerge keldi. Ularning qollirida panus, mesh'el we qorallar bar idi.■ ⁴ Eysa béshigha chüshidighanlarning hem-

■ **17:24** Yuh. 12:26; 14:3. ■ **17:25** Yuh. 15:21; 16:3, 27; 17:8. □ **17:26** «men Séning namingni ulargha ayan qildim»

— 6-ayet we uningdiki izahatni körüng. □ **18:1** «Eysa bularni éytqandin kéyin, muxlisliri bilen bille tashqirigha chiqip...» — mushu yerdiki «tashqirigha chiqip...» ziyapet bolghan öydin yaki Yérusalém shehirining özidin chiqishni bildüridu. Kidron wadisi bolsa sheherning sirtida (sherq terepte) idi. ■ **18:1** 2Sam. 15:23; Mat. 26:36; Mar. 14:32; Luqa 22:39. ■ **18:3** Mat. 26:47; Mar. 14:43; Luqa 22:47.

misini bilip, ularning aldigha chiqip:

— Kimni izdeysiler? — dep soridi.

⁵ Nasaretlik Eysani, — dep jawab bérishdi ular.

Eysa ulargha:

— Mana men bolimen, — dédi.

(Uninggha satqunluq qilghan Yehudamu ularning arisida turatti). ⁶ Eysa: «Mana men bolimen» déwidi, ular arqisigha yénip yerge yiqilishti. □

⁷ Shuning bilen Eysa ular din yene bir qétim: — Kimni izdeysiler? — dep soridi.

— Nasaretlik Eysani, — déyishti ular.

⁸ Eysa: — Silerge éyttimghu, men shu bolimen. Eger izdigininglar men bolsam, bularni ketkili qoyunglar, — dédi.

⁹ Buning bilen özining: «Ata, Sen manga bergenlerdin héchqaysisini yittürmidim» dégen sözi emelge ashuruldi. □ ■

¹⁰ Simon Pétrusning yénida bir qilich bolghach, u shuan uni sughurup, bash kahinning chakirigha birni urup, ong quligini shilip chüshürüwetti. Chakarning ismi Malkus idi. ■ ¹¹ Eysa Pétrusqa: — Qilichni ghilapqa sal! Ata manga tapshurghan

□ **18:6** «Eysa: «Mana **men bolimen**» déwidi, **ular arqisigha yénip yerge yiqilishti**» — «Yuhanna»diki bashqa bezi yerlerdiki «Men bolimen» dégen söz Xudaning «Men ezeldin Bar Bolghuchidurmen» dégen namini bildüridu. Bizningche mushu yerde «Mana men bolimen» dégenmu shu menini bildüridu; chünki anglighuchilar uni anglapla «arqilirigha yénip yerge yiqilishti». □ **18:9** «**Buning bilen özining ... sözi emelge ashuruldi**» — yaki «Buning bilen özining ... sözi emeliyette ispatlandi». Bu sözler asasen hem 6:39 hem 17:12de tépilidu. ■ **18:9** Yuh. 6:39; 10:28; 17:12. ■ **18:10** Mat. 26:51; Mar. 14:47; Luqa 22:50.

qedehni ichmemdim? — dédi. □ ■

Eysaning Annasning aldigha élip bérilip, soraq qilinishi

Mat. 26:57-58; Mar. 14:53-54; Luqa 22:54

¹² Shuning bilan, leshkerler topi bilan mingbéshi hem Yehudiylarning qarawulliri Eysani tutup baghlashti. ¹³ Andin uni aldi bilan Annasning aldigha élip bérishdi. Annas bolsa shu yili bash kahin bolup turghan Qayafaning qéynatisi idi. ■ ¹⁴ Burun Yehudiy kéngeshmisidikilerge: «Pütün xelqning *halak bolushining* ornigha, birla ademning ular üçün halak bolushi yaxshi» dep meslihet bergen kishi del shu Qayafa idi. □ ■

Pétrusning Eysadin ténishi

Mat. 26:69-70; Mar. 14:66-68; Luqa 22:55-57

¹⁵ Emdi Simon Pétrus bilen yene bir muxlis Eysaning keynidin egiship barghanidi. U muxlis bash kahin'gha tonush bolghachqa, bash kahinning

□ **18:11** «Ata manga tapshurghan qedehni ichmemdim?» — bu «qedeh» özi tartish kérek bolghan azab-oqubetlerni körsitidu. «Mat.» 26:39, «Mar.» 14:36 we Luqa» 22:42ni körüng. ■ **18:11** Mat. 20:22; 26:39. ■ **18:13** Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luqa 3:2; 22:54. □ **18:14** ««Pütün xelqning halak bolushining ornigha, birla ademning ular üçün halak bolushi yaxshi» dep meslihet bergen kishi del shu Qayafa idi» — 11:49-50ni körüng. ■ **18:14** Yuh. 11:50.

sariyigha Eysa bilen teng kirdi. □ ■ 16 Lékin Pétrus bolsa derwazining sirtida qaldi. Shunga bash kahin'gha tonush bolghan héliqi muxlis tashqirigha chiqip, derwaziwen qiz bilen sözlishop, Pétrusni ichkirige bashlap kirdi. 17 Derwaziwen bolghan shu dédek Pétrustin:

— Senmu bu ademning muxlisiridin emesmu? — dep soridi.

Yaq, emes, — dédi Pétrus.□

18 Emdi hawa soghuq bolghanliqi üçün, chakarlar we qarawullar shaxardin gülxan yaqqan bolup, uning chöriside issinip turushatti. Pétrusmu ularning yénida turup issindi.■

Bash kahin Annasning Eysani soraq qilishi

Mat. 26:59-66; Mar. 14:55-64; Luqa 22:66-71

19 Bash kahin bolsa Eysadin muxlisleri toghruluq we telimi toghruluq soal sorashqa bashlidi.

20 Eysa uninggha jawaben mundaq berdi:

— Men xelq-alem aldida ashkara söz qilghanmen, barliq Yehudiylar yighilidighan sinagoglarda we ibadetxanida daim telim bérip keldim, men

□ **18:15** «yene **bir muxlis...**» — «yene bir muxlis» grék tilida «héliqi muxlis». Yuhanna bayanida pat-pat özini namsiz körsitip «héliqi muxlis» deydu (18:16, 20:2, 3, 4 we 8ni körüng). «**U muxlis bash kahin'gha tonush bolghachqa...**» — alimlar namsiz «u muxlis»ni Yuhanna dep bilidu. Chünki ushbu bayanda bolghandek u daim dégüdek peqet «öz közüm bilen körgenlirim»nila asas qilidu. 21:24ni körüng. ■ **18:15** Mat. 26:58; Mar. 14:54; Luqa 22:54.

□ **18:17** «Senmu **bu ademning muxlisiridin emesmu?**» — «sen**mu**» dégen söz belkim birinchi muxlis özining Eysaning muxlisi ikenlikini bu qizgha étirap qilghanliqini körsitidu. ■ **18:18** Mat. 26:69; Mar. 14:67; Luqa 22:55.

yoshurun héchnéme démidim. ■ 21 Bularni némishqa mendin soraysen? Éytqan sözlirimni anglighanlardin sorighin; mana, ular néme dégenlikimni bilidu.

22 Eysa bu sözlerni qilghanda, yénida turghan qarawullardin biri uni bir kachat urup: — Bash kahin'gha mushundaq jawab qayturam-sen? — dédi.■

23 — Eger yaman söz qilghan bolsam, uning yaman ikenlikini köpchilikning aldida körsetkin. Emma éytqanlirim durus bolsa, méni néme üçün urisen? — dédi Eysa uninggha.

24 Buning bilen Annas uni baghlaqliq péti bash kahin Qayafagha yollidi.□ ■

Pétrusning Eysadin yene ikki qétim ténishi

Mat. 26:71-75; Mar. 14:69-72; Luqa 22:58-62

25 Simon Pétrus *otning* aldida issinip turuwatqanidi. *Yénidikiler*:

— Senmu uning muxlisliridin emesmiding? — déyishti.

— Yaq, emesmen, — dep tandi Pétrus.□ ■

26 U yerde bash kahinning chakarliridin, Pétrus quliqini késip tashlighan kishige tughqan birsi bar idi. U Pétrusqa:

■ 18:20 Yuh. 7:26. ■ 18:22 Yer. 20:2; Ros. 23:2. □ 18:24

«buning bilen Annas uni baghlaqliq péti bash kahin Qayafagha yollidi» — bu ayetke qarighanda ikki bash kahin bar idi. 22-ayette Annasmu «bash kahin» déyilidu. Mumkinchiliki barki, ular nöwet boyiche bash kahinliq wezipisini ötewatqan. 19:21nimu körüng.

■ 18:24 Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luqa 22:54. □ 18:25

«yénikiler» — grék tilida «ular». ■ 18:25 Mat. 26:71; Mar. 14:69; Luqa 22:58.

— Baghchide séni uning bilen bille körgenidimghu?!

— dédi.

²⁷ Pétrus yene tandi. Del shu chaghda xoraz chillidi.■

Eysaning waliy Pilatus aldida soraq qilinishi

Mat. 27:1-2, 11-31; Mar. 15:1-20; Luqa 23:1-25

²⁸ Andin ular Eysani Qayafaning yénidin rimliq waliyning ordisigha élip keldi (shu chaghda tang atqanidi). Uni élip kelgen *Yehudiylar* bolsa özimizni napak qilip bulghimayli dep, ordigha kirmidi. Bolmisa ötüp kêtish héytining dastixinidin ghizalinalmaytti.□ ■

²⁹ Shunga *waliy* Pilatus sirtqa chiqip, ularning aldigha bérip ulargha:

— Bu ademning üstidin néme erz qilisiler? — dep soridi.

³⁰ Ular:

■ **18:27** Yuh. 13:38. □ **18:28** «...Bolmisa ötüp kêtish héytining dastixinidin ghizalinalmaytti» — mushu ayettiki «ötüp kêtish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti)ni körsitidu. 19:14diki izahatni körüng. «Özimizni napak qilip bulghimayli». Ularning közqarishi: «Yehudiy emeslerning öyige kirsek bolmaydu; chünki ular belkim «napak bir nerse» (mesilen bir jeset yaki ölük nerse)ge tegken bolushi mumkin; biz ulargha tegsek ulardiki «napakliq» bizgimu yuqturulushi mumkin» dégendek idi. Démisekmu, ular köngül bölgen bu «taharetler» Tewrattiki muqeddes qanundiki «napakliq» toghru-luq belgilimilerdin köp éship ketkenidi. Qiziq yéri shuki, ular «bulghinish»tin qorqup öz «pakliqini» bulghimasliqqa qizghinliq bilen tirishqini bilen, yene Xuda ewetken Qutquzghuchi-Mesihni öltürüş aldida turatti. ■ **18:28** Mat. 27:1; Mar. 15:1; Luqa 22:66; 23:1.

— Bu adem jinayetchi bolmisa, uni sizge tapshurmighan bolattuq, — dep jawab bérishdi.□

31 — Uni özünqlar élip kétip, öz qanununglar boyiche hóküm chiqiringlar! — dédi Pilatus ulargha.

Yehudiylar:

— Bizning héchkimni ölümge mehkom qilish hoquqimiz yoq tursa, — déyishti.

32 Bu ishlar Eysaning özi qandaq ölüm bilen ölüdighini toghrisidiki aldın éytqan bésharetlik sözining emelge ashurulushi üçün yüz berdi.□ ■

33 Andin Pilatus yene ordisigha kirip, Eysani chaqirtip, uningdin:

— Sen Yehudiylarning padishahimu? — dep soridi.■

34 Eysa uninggha:

— Bu soalni özüng sorawatamesen, yaki bashqilar men toghruluq sanga shundaq éytqanmu? — dédi.

35 — Men bir Yehudiyumu?! Séni manga tapshurghanlar öz xelqing we bash kahinlarghu! Néme *jinayet* ötküzgeniding? — dédi Pilatus.□

□ **18:30** «**bu adem jinayetchi bolmisa...**» — yaki «bu adem rezil qilghuchi bolmisa...». □ **18:32** «**Bu ishlar Eysaning özi qandaq ölüm bilen ölüdighini toghrisidiki aldın éytqan bésharetlik sözining emelge ashurulushi üçün yüz berdi**» — oqurmenlarning éside barki, Mesih birnechche qétim Yehudiy xelqingning özini öltürüş üçün étiqadsiz Yehudiy emeslarning qoligha tapshuridighanliqini we shuningdek özining rimliqlar ijad qilghan kréstte ölidighanliqini éytqanidi (mesilen, «Mat.» 20:19, 26:2, «Luqa» 18:32-33, «Yh.» 3:14, 12:32-33). ■ **18:32** Mat. 20:19; Yuh. 12:32.

■ **18:33** Mat. 27:11; Mar. 15:2; Luqa 23:3. □ **18:35** «**men bir Yehudiyumu?**» — Pilatusning bu sözi: «Men Yehudiy emes, xelqing sen toghruluq birnéme démigen bolsa, menmu héchnéme démeymen'ghu!» dégen puriqi bar soaldur.

³⁶ Eysa jawaben: — Méning padishahliqim bu dunyagha tewe emestur. Eger bu dunyagha tewe bolghan bolsa, xizmetchilirim méning Yehudiy-largha tapshurulmasliqim üçün jeng qiliwatqan bolatti. Halbuki, méning padishahliqim bu yerge tewe emestur, — dédi. □ ■

³⁷ Shunga Pilatus uninggha:

— Undaqta, sen padishahmu?

Eysa jawaben: — Shundaq, éytqiningdek, padishahmen. Men shuninggha tughulghanmen, we shuninggha dunyagha keldim: — heqiqetke guwahliq bérishim üçündin ibarettur. Heqiqetke tewe bolghan herbir kishi bolsa méning awazimgha qulaq salidu, — dédi. □

³⁸ Pilatus uningdin:

— «Heqiqet» dégen néme? — dep soridi.

Pilatus mushularni dep, yene tashqirigha, Yehudiylarning aldigha chiqip ulargha:

— Men uningdin héchqandaq jinayet tapalmidim.

■ ³⁹ Lékin her yili ötüp kétish héytida siler üçün *mehbuslardin* birni qoyup bérish qaidem bar. Shunga bu «Yehudiylarning padishahi»ni silerge qoyup bérishimni xalamsiler? — dédi. □ ■

⁴⁰ Ularning hemmisi jawab bérip:

— Bu ademni emes, Barabbasni qoyup béring!

□ **18:36** «Méning padishahliqim bu dunyagha tewe emestur» — yaki «méning padishahliqim bu dunyadin emestur».

■ **18:36** Yuh. 6:15; 1Tim. 6:13. □ **18:37** «Shundaq, éytqiningdek» — Eysaning bu jawabning grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu.

■ **18:38** Mat. 27:24; Luqa 23:4. □ **18:39** «...mehbuslardin birni qoyup bérish qaidem bar» — yaki: «...mehbuslardin birni qoyup bérish bir aditim bar».

■ **18:39** Mat. 27:15; Mar. 15:6; Luqa 23:17.

— dep qiyqas-süren sélishti (Barabbas bolsa bir qaraqchi idi).■

19

Eysaning ölümge höküm qilinishi

¹ Shuning bilen, Pilatus Eysani élip bérip qamchilatti.□ ■ ² Leshkerler tikenlik shaxlarni örüp, bir taj yasap, uning béshigha kiydürüshti we uninggha *shahane* sösün renglik bir ton kiydürüp, ³ uning aldigha kélip:

— Yashighayla, i Yehudiylarning «padishahi»! — dep mesxire qiliship, uning yüzige qayta-qayta kachat saldi.

⁴ Pilatus bolsa yene ordisidin chiqip, xalayiqqa: — Mana! Uningdin héchqandaq jinayet tapalmighanliqimni bilishinglar üçün, uni silerning aldinglarga élip chiqtim, — dédi.

⁵ Buning bilen Eysa béshigha tikenlik taj we uchisigha sösün ton kiygüzülgen halda tashqirigha élip chiqildi. Pilatus ulargha:

— Qaranglar, u ademge! — dédi.□

⁶ Bash kahinlar we qarawullar uni körüp:

■ **18:40** Mat. 27:16; Mar. 15:7; Luqa 23:19; Ros. 3:1. □ **19:1** «Shuning bilen, Pilatus Eysani élip bérip qamchilatti» — mushu xil «qamchilash» adette kréstlinishtin awwalqi jaza idi. Jaza eswabi tömür yaki söngék parchiliri baghlaqliq nechche taniliq qamcha idi. Bu jazaning özi shunche éghirki, jazalan'ghuchi gahi waqitlarda téxi kréstlenmey turupla, uningdin ölüp kétetti. ■ **19:1** Mat. 27:26; Mar. 15:15. □ **19:5** «Qaranglar, u ademge!» — Pilatus mushu yerde bilmigen halda Zekeriya peyghemberning shu bésharitini aghzigha alghan idi: «Qaranglar, «Shax» dep atalghan adem!» («Zek.» 3:8, 6:12).

— Uni kréstleng, kréstleng! — dep warqirashti.

Pilatus ulargha: — Uni élip béríp özünglar kréstlenglar! Chünki men uningdin héchqandaq jinayet tapalmidim! — dédi.

⁷ Yehudiylar uninggha jawaben:

— Bizde shundaq bir qanun bar. Shu qanunimizgha asasen u ölümge mehkum qilinishi kérek, chünki u özini Xudaning Oghli dep atiwaldi.■

⁸ Pilatus bu sözni anglap téximu qorqup, □ ⁹ yene ordisigha kirip, Eysadin:

— Sen zadi qeyerdin kelgen? — dep soridi.

Lékin Eysa uninggha jawab bermidi.

¹⁰ Shunga Pilatus uninggha: — Sen manga gep qilmamsen? Séni qoyup bérishke hoququm barliqini, shundaqla kréstleshkimu hoququm barliqini bilmemsen? — dédi.

¹¹ Eysa jawaben: — Sanga ershtin bérilmigen bolsa, méning üstümdin héchqandaq hoququng bolmighan bolatti. Shuning üçün méni sanga tapshurup bergen ademning gunahi téximu

■ **19:7** Law. 24:16; Yuh. 5:18; 10:3. □ **19:8** «Pilatus bu sözni anglap téximu qorqup,...» — Pilatus némishqa qorqti? Eger birsi özini rimliq impéراتor Qeyserge barawer qilip «Men Xudaning Oghli» dése, «Qeyserning düshmini» dep hésablinishi mumkin; shunga gerche uning Eysani qoyuwetküsi bolsimu, yenila shundaq qilishtin qorqatti. U yene bir tereptin, yeni ayalining Eysa toghruluq agahlandurushidin qorqishimu mumkin idi («Mat.» 27:19).

éghirdur, — dédi.□

¹² Shu chaghdin tartip, Pilatus uni qoyuwétishke amal izdeytti. Lékin Yehudiylar warqiriship:

— Bu ademni qoyuwetsingiz, siz Qeyserning dosti bolmighan bolisiz! Özini padishah dégen herbir kishi Qeyserge qarshi chiqqan bolidu! — dep chuqan sélishti.□ ■

¹³ Pilatus bu sözlerni anglap, Eysani tashqirigha chiqardi we «tash taxtayliq hoyla» dep atalghan, ibraniy tilida «Gabbata» dep atalghan yerde «soraq texti»ge olturdi ¹⁴(u waqit ötüp kétish héytining teyyarliq künining altinchi saiti etrapida idi). Pilatus Yehudiylargha:

Mana bu silerning padishahinglardur! — dédi.□

¹⁵ Lékin ular warqiriship: — Yoqiting, yoqiting,

□ **19:11** «Sanga ershtin bérilmigen bolsa, méning üstümdin héchqandaq hoququng bolmighan bolatti» — «ershtin» dégen söz grék tilida «yuqiridin». Mushu yerde shübhisizki, ershning özini körsitidu. «... méni sanga tapshurup bergen adem» — mushu yerde Yehuda emes, belki bash kahin Qayafa idi. Qayafa Yehudiylarning özlirining Qutquzghuchi-Mesihini étiqadsiz rimliqlargha tapshurghanda, emeliyette u pütkül Yehudiy xelqining wekili bolghanidi. □ **19:12** «Bu ademni qoyuwetsingiz, siz Qeyserning dosti bolmighan bolisiz!» — «Qeyser» Rim impérorining unwani.

«Qeyserning dosti» — bu mexsus bir unwan idi. Pilatus belkim ming teslikte shu alahide unwan'gha érishken bolushi mumkin. U yene shundaq yuqiri unwandin mehrum bolushtin intayin qorqatti. ■ **19:12** Ros. 17:7. □ **19:14** «u waqit ötüp kétish héytining teyyarliq künining altinchi saiti etrapida idi» — mushu ayettiki «ötüp kétish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti)ni körsitidu. Bu kündiki héyt «Chagigah» dep atilatti («Qan.» 16:1-13, «2Tar.» 35:1, 2, 6 we 18ni körüng). «Altinchi saet» bashqa izahatlimizda éytqinimizdek, Rim waqtini körsitidu. Bu etigen saet alte idi.

uni kréstleng! — dédi.

Pilatus ulargha: — Méni padishahinglarni kréstligin, demsiler? — dédi.

Bash kahinlar jawaben:

— Qeyserdin bashqa héchqandaq padishahimiz yoqtur! — dep *towlashti*.

Buning bilen Pilatus uni kréstleshke ulargha tapshurup berdi.■

Eysaning kréstlinishi

Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Luqa 23:26-39

¹⁶⁻¹⁷ *Leshkerler* Eysani élip mangdi. U öz kréstini yüdüp, «Bash söngék jayi» (ibraniy tilida «Golgota») dégen yerge bardı.■ ¹⁸ Ular uni shu yerde yene ikki kishi bilen teng kréstke tartti; bu teripide birsi, u teripide birsi we Eysa ularning otturisida kréstke tartildi.

¹⁹ Pilatus taxtigha élan yézip kréstke békitip qoydi. Uninggha: — «Nasaretlik Eysa — Yehudiylarning padishahi» dep yézilghanıdı.

■ ²⁰ Eysa kréstlinidighan yer sheherge yéqin bolghachqa, nurghun Yehudiylar taxtidiki sözlerni oqıdı. Taxtidiki sözler ibraniyche, latinche we grékche yéziqta yézilghanıdı. ²¹ Shunga Yehudiylarning bash kahinliri Pilatusqa:

— «Yehudiylarning padishahi» dep yazmang, belki «U özini men Yehudiylarning padishahi, dégen» dep yézing, — déyishti.

²² Biraq Pilatus jawaben:

■ **19:15** Yar. 49:10. ■ **19:16-17** Mat. 27:26; Mar. 15:22; Luqa 23:24,25; Mat. 27:31, 33; Mar. 15:22; Luqa 23:26, 33. ■ **19:19** Mat. 27:37; Mar. 15:26; Luqa 23:38.

— Yazidighanni yézip boldum! — dédi.

²³ Leshkerler Eysani kréstligendin kéyin, uning kiyimlirini élip, tötke bölüp, herbir leshker bir ülüshtin élishti; ular hem ichidiki uzun köngleknimu élishti; lékin bu könglek tikilmigen, üstidin ayighighiche bir pütün toqulghanidi. ■ ²⁴ Shuning üçün leshkerler bir-birige:

— Buni yirtmayli, belki chek tartishayli, kimgé chiqsa shu alsun, — déyishti.

Bu ishlar muqeddes yazmilardiki munu sözler emelge ashurulush üçün yüz berdi: —

«Ular méning kiyimlirimni öz arisida üleshti, Méning könglikimge érishish üçün chek tashlashti». Derweqe, leshkerler shundaq qilishti. □ ■

²⁵ Eysaning kréstining yénida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Meryem we Magdalliq Meryemler turatti. □ ■ ²⁶ Eysa anisi bilen özi söyidighan muxlisining birge turghanliqini körüp, anisigha:

■ **19:23** Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luqa 23:34. □ **19:24** «Méning könglikim» — bashqa birxil terjimisi: «méning chapanim». Zeburda («Zeb.» 22:18) ibranij tili boyiche «chapan» yaki «könglek»ni körsitidu. «Ular méning kiyimlirimni öz arisida üleshti, méning könglikimge érishish üçün chek tashlashti» — «Zeb.» 22:18. ■ **19:24** Zeb. 22:18 □ **19:25** «Eysaning kréstining yénida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Meryem we Magdalliq Meryemler turatti» — bu ayetni «Mat.» 27:56 bilen birlishtürüp qarighanda, «Eysaning anisining singlisi», yeni Meryemning singlisi bolsa Zebedyning ayali, shundaqla rossullardin Yuhanna bilen Yaqupning anisi bolush mumkinchiligi bardur. «Mar.» 15:40de u «Salomi» dep atilidu. ■ **19:25** Mat. 27:55; Mar. 15:40; Luqa 23:49.

— I xanim, mana séning oghlung! — dédi.□

²⁷ Andin u bu muxlisqa:

— Mana séning anang! — dédi.

Shundin étibaren, u muxlis uni özining öyide turghuzdi.

Eysaning ölumi

Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Luqa 23:44-49

²⁸ Andin Eysa hemme ishlarning tamam bolghinini bilip (muqeddes yazmilardiki bésharet emelge ashurulush üçün):

— Ussap kettim! — dédi.□ ■

²⁹ U yerde sirke sharab bilen toldurulghan bir koza bar idi. Ular bir parche bulutni sirke sharabqa chilap, bir lépekgül gholigha baghlap, Eysaning aghzigha tenglidi. ³⁰ Eysa sirke sharabni ichkendin kéyin:

— Tamam boldi! — dédi-de, béshini töwen qilip, rohini tapshurup berdi.□

Eysaning biqinigha neyze sanjilishi

□ **19:26** «Eysa anisi bilen özi sóyidighan muxlisining birge turghanliqini körüp...» — «özi sóyidighan muxlisi» belkim bu bayanning muellipi Yuhanna bolushi mumkin. «Kirish söz»imizni körüng. □ **19:28** «Eysa hemme ishlarning tamam bolghinini bilip (muqeddes yazmilardiki bésharet emelge ashurulush üçün): — Ussap kettim! — dédi» — «Zeb.» 22:15, 31- yaki 69:21ni körüng. ■ **19:28** Zeb. 22:15; 69:21. □ **19:30** «Eysa... béshini töwen qilip, rohini tapshurup berdi» — Eysa «béshini töwen chüshürdi» andin, «rohini tapshurup berdi». Adettiki adem bolsa, awwal «rohini béridu» **andin** «béshini töwen chüshüridu». Démek, Eysa özi ölüşining deqiqisini talliwaldi, özlükidin öldi (10:17-18ni körüng).

³¹ U küni *ötüp kétish héytining* teyyarliq küni bolghachqa, kréstlen'genlarning jesetirini shabat künide kréstte qaldururmasliq üçün (shabat küni «ulugh kün» hésablan'ghachqa) Yehudiylar Pilatustin kréstlen'genlarning putlirini chéqip andin jesetirini krésttin tézrek chüshürüwétishni telep qildi. □ ³² Shuning bilen leshkerler bérip Eysa bilen bille kréstlen'gen birinchi andin ikkinchi ademning putlirini chaqti. ³³ Lékin Eysagha kelgende, uning alliqachan ölgenlikini kördi, shuning bilen uning putini chaqmidi. ³⁴ Emma leshkerlerdin biri uning biqinigha neyzini sanjiwidi, shuan qan we su éqip chiqti. □

□ **19:31** «U küni *ötüp kétish héytining teyyarliq küni bolghachqa,...*» — mushu ayettiki «ötüp kétish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti). 14-ayet we izahatini körüng. Yuqirida éytqinimizdek, «pétir nan héyti»ning birinchi küni «shabat küni» dep hésablinatti. Shuningdek bu küni adettiki bir shabat küni (heptining yettinchi küni, yeni shenbe küni) bolghan buloshimu mumkin. Ikki tereptin «shabat» küni bolghachqa, belkim «ulugh kün» déyilishi mumkin idi. «kréstlen'genlarning jesetirini shabat künide kréstte qaldururmasliq üçün (shabat küni «ulugh kün» hésablan'ghachqa) Yehudiylar Pilatustin kréstlen'genlarning putlirini chéqip andin jesetirini krésttin tézrek chüshürüwétishni telep qildi» — «Qan.» 21:22-23 we «Yeshua» 8:29de Yehudiy xelqi üçün békitilgen qanun boyiche, ölüm jazasi bérilgen birsining jesiti tüwrük yaki derexke kechkiche ésiqliq turmasliqi kérek idi; bolmisa «zémininglar napak bolidu» dep békitilgen. Kréstke tartilghanlar bezi waqitlarda ikki-üch kün ésilghandin kéyinla öletti. Eger putiliri sunulghan bolsa, köksini toluq kötürelmesliki tüpeylidin nepes alalmay tézla öletti. □ **19:34** «Emma leshkerlerdin biri uning biqinigha neyzini sanjiwidi, shuan qan we su éqip chiqti» — «1Yuh.» 5:6-8ni körüng. «Qan we su»ning teng chiqishi ademning heqiqiy ölgenlikini körsitidu.

³⁵ Buni körgüchi silerning ishinishinglar üçün guwahliq béridu; körgüchining guwahliqi heqtur, u özining éytqanlirini heq dep bilidu. ³⁶⁻³⁷ Bu ishlarning hemmisi muqeddes yazmilarda: «Uning bir tal söngikimu sundurulmaydu» we yene bir bésharette: «Ular özliri sanjighan ademge qaraydu» dep aldin éytilghanlarni emelge ashurush üçün yüz berdi. □ ■

Eysaning depne qilinishi

Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Luqa 23:50-56

³⁸ Bu ishlardin kéyin, Arimatiyalıq Yüsüp Pilatustin Eysaning jesitini élip kêtishni telep qildi (Yüsüp Eysaning muxlisiridin idi, lékin Yehudiy-lardin qorqqini üçün buni mexpiy tutatti); Pilatus ruxset berdi, shuning bilen Yüsüp bérip Eysaning jesitini élip ketti. ■ ³⁹ Burun bir kéchisi Eysaning yénigha kelgen héliqi Nikodim mu murmekki bilen sebre arilashturulghan xushbuy dora-dermandin yüz jingche élip, *uning bilen bille* keldi. □ ■ ⁴⁰ Ikkiylen Eysaning jesitini Yehudiylarning depne qilish aditi boyiche dora-dermanlarni chéchip, kanap rextler bilen orap

□ **19:36-37** «Uning **bir tal söngikimu sundurulmaydu**» — «Mis.» 12:10, (LXX) , 12:46, «Chöl.» 9:12, «Zeb.» 34:20. «Ular **özliri sanjighan ademge qaraydu**» — «Zek.» 12:10. ■ **19:36-37** Mis. 12:46; Chöl. 9:12; Zeb. 34:20; Zek. 12:10. ■ **19:38** Mat. 27:57; Mar. 15:42; Luqa 23:50; Yuh. 12:42. □ **19:39** «Burun **bir kéchisi Eysaning yénigha kelgen héliqi Nikodim**» — «Yh.» 3:1-15ni körüng. «murmekki **bilen sebre arilashturulghan xushbuy dora-dermandin yüz jingche élip,**...» — shu chaghdiki «jing» belkim 0.325 kilogram idi, shunga dora-dermanlar 32 kiloche idi. ■ **19:39** Yuh. 3:1; 7:50.

képenlidi. ⁴¹ Eysa kréstlen'gen yerde bir bagh bolup, baghning ichide téxi héchkim yerlenmigen yéngi bir bosh yerlik bar idi. □ ⁴² Bu Yehudiylarning héytining teyyarliq küni bolghachqa hem bu yerlik yéqin jayda bolghanliqi üçün, ular Eysani shu yerlikke qoydi.□

20

Eysaning tirilishi

Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Luqa 24:1-12

¹ Heptining birinchi küni tang seher, Magdalliq Meryem qebrige bardi we qebrining aghzidiki tashning éliwétilgenlikini kördi.□ ■ ² Shunga u yügürginiche kélip Simon Pétrus we Eysa söygen héliqi muxlisning yénigha kélip, ulargha:

□ **19:41** «baghning ichide téxi héchkim yerlenmigen yéngi bir bosh yerlik bar idi» — Injildiki bashqa bayanlardan éniqki, bu qebre (yerlik) tash öngkür idi. «Héchkim shu yerge qoyulmighan» bolghachqa, shu yer Tewrat qanuni boyiche pütünley «pakiz bir jay» (héch ölük tégip baqmighan) dep hésablinatti. □ **19:42** «Yehudiylarning héytining teyyarliq küni bolghachqa,...» — «héyt» bolsa «pétir nan héyti». Uning birinchi küni bilen shabat küni oxshashla shu küni kech saet 6-de bashlinatti, shunga tézrek depne qilinish kérek idi. □ **20:1** «heptining birinchi küni» — yeni yekshenbe küni. «Magdalliq Meryem... qebrining aghzidiki tashning éliwétilgenlikini kördi» — qebre öngkür idi («Mat.» 27:60, «Luqa» 23:53). ■ **20:1** Mat. 28:1; Mar. 16:1; Luqa 24:1.

— Ular Rebni qebridin yotkiwétiptu, uni qeyerge qoyghinini bilmiduq! — dédi. □ ■

³ Pétrus bilen héliqi muxlis tashqirigha chiqip, qebrige qarap yol aldi. ■ ⁴ Ikkiylen teng yügürüp mangdi, lékin héliqi muxlis Pétrustin téz yügürüp, qebrige birinchi bolup yétip bardı. ⁵ U éngiship ichige qarap, kanap képenlarning u yerde yéyikliq turghanliqini kördi, lékin ichkirige kirmidi. ■ ⁶ Uninggha egiship kelgen Simon Pétrus yétip kélip, qebrige kirdi we u yerde yéyikliq turghan kanap képenlerni, ⁷ shundaqla Eysaning béshigha oralghan yaghliqnimu kördi. Yaghliq képenler bilen bir yerde emes, belki ayrim yerde yögeklik turatti. ■

⁸ Andin qebrige awwal kelgen héliqi muxlismu qebrige kirip, ehwalni körüp ishendi □ ⁹ (chünki ular uning ölümdin qayta tirilishining muqerrerliki heqqide muqeddes yazmilardiki bésharetni téxiche

□ **20:2** «Ular Rebni qebridin yotkiwétiptu, uni qeyerge qoyghinini bilmiduq!» — mushu ayettiki «biz» ispatlayduki, Injildiki bashqa «bayanlar»da éytilghandek, eslide Meryem bilen bille yene bashqa ayallarmu bar idi («Mat.» 28:1, «Mar.» 16:1-2. «Luqa» 23:54-24:1ni körüng). ■ **20:2** Yuh. 13:23; 21:7,20. ■ **20:3** Luqa 24:12. ■ **20:5** Yuh. 19:40. ■ **20:7** Yuh. 11:44. □ **20:8** «Andin qebrige awwal kelgen héliqi muxlismu qebrige kirip, ehwalni körüp ishendi» — «héliqi muxlis» (Yuhanna) némige ishendi? U shu képenlerni we yaghliqning shundaq retlik qoyulghanliqini körüp, Eysaning jesitini héchkim oghrilmidi, belki u choqum ölümdin tirildi, dep ishendi.

chüshenmeytti). □ ■ 10 Shuning bilen ikkiylen öz turalghulirigha qaytishti.□

Eysaning Magdalliq Meryemge körünüshi

Mar. 16:9-11

11 Emma Meryem bolsa qebrining sirtida turup yighlawatatti. U yighlap turup qebrining ichige éngiship qariwidi, ■ 12 mana aq kiyim kiygen ikki perishte turatti; ularning biri Eysaning jesiti qoyulghan yerning bash teripide, yene biri ayagh teripide olturatti.

13 Ular Meryemdin:

— Xanim, némishqa yighlaysen? — dep soridi.

— Rebbimni élip kétiptu, uni nege qoyghanliqini bilelmeywatimen, — dédi u ulargha.

14 U shu sözlerni qilipla, keynige buruluwidi, Eysaning shu yerde turghanliqini kördi. Lékin u uning Eysa ikenlikini bilmidi.■

15 Eysa uningdin — Xanim, némishqa yighlaysen, kimni izdeysen? — dep soridi.

Meryem uni baghwen shu, dep oylap:

— Teqsir, eger uni siz shu yerdin yökkiwetken bolsingiz, qeyerge qoyghanliqingizni éytip bergeysiz. Men uni élip kétimen, — dédi.

□ 20:9 «uning ölümdin **qayta tirilishi..**» — grék tilida «uning ölgenlerning arisidin tirilishi...». «uning ölümdin **qayta tirilishining muqerrerliki heqqide muqeddes yazmilardiki bésharet...**» — biz bashqa yerlerde körsetkinimizdek, Tewrat-Zeburda Mesihning ölümdin tirilishini körsitidighan nurghun bésharetler bardur. ■ 20:9 Zeb. 16:10; Ros. 2:25,31; 13:35. □ 20:10 «Shuning **bilen ikkiylen öz turalghulirigha qaytishti**» — «öz turalghulirigha» grék tilida «özliriningkige» yaki «özliriningkilerge». ■ 20:11 Mat. 28:1; Mar. 16:5; Luqa 24:4. ■ 20:14 Mat. 28:9; Mar. 16:9.

16 Meryem! — dédi Eysa uninggha.

Meryem burulupla, ibraniy tilida:

— Rabboni! — dédi (bu söz «ustaz» dégen menide).

17 Eysa uninggha: — Manga ésilmighin! Chünki men téxi atamning yénigha chiqmidim. Bérip qérindashlirimgha: Méni «Silerningmu Atanglarning, yeni méning Atamning, silerning Xudayinglarning, yeni méning Xudayimning yénigha chiqimen!» deydu, — dep yetküzgin, dédi. □ ■

18 Shuning bilen Magdalliq Meryem muxlislarning yénigha bérip, ulargha: «Rebni kördüm!» dédi we shundaqla Eysa özige éytqan u sözlerni ulargha yetküzdi. ■

Eysaning muxlislirigha körünüshi

Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Luqa 24:36-49

19 Shu küni kechte, yeni heptining birinchi küni kechte, Yehudiylardin qorqqanliqi üçün muxlislar yighilghan öyde ishiklirini him taqiwalghanidi; shu waqitta, Eysa kélip ularning otturisida *körünüp*, öre turghan halda ulargha:

□ **20:17** «Eysa **uninggha**: — **Manga ésilmighin!.. dédi**» — «manga ésilmighin!» yaki «manga qol tegküziwerme». Kéyinki sözler buning menisining «ésilmighin» ikenlikini éniq körsitidu. «**Bérip qérindashlirimgha: Méni «Silerningmu atanglarning, yeni méning atamning, silerning Xudayinglarning, yeni méning Xudayimning yénigha chiqimen!» deydu, — dep yetküzgin**» — Eysaning Magdalliq Meryemge körünüshi toghruluq we uninggha éytqan bu muhim sözliri toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

■ **20:17** Zeb. 22:22; Mat. 28:10; Yuh. 16:2; Ibr. 2:11. ■ **20:18** Mat. 28:8; Mar. 16:10; Luqa 24:9.

— Silerge aman-xatirjemlik bolghay! — dédi. □ ■
 20 Buni dep, qollirini we biqinini ulargha körsetti. Shuning bilen muxlislar Rebni körginidin shadlandi. ■ 21 Shunga Eysa ulargha yene:
 — Silerge aman-xatirjemlik bolghay! Ata méni ewetkinidek, menmu silerni ewetimen, — dédi. ■
 22 Bu sözni éytqandin kéyin, u ularning üstige bir püwlep:
 — Muqeddes Rohni qobul qilinglar. 23 Kimning gunahlrini kechürsenglar, uning gunahi kechürüm qilinidu; kimning gunahlrini tutuwalsanglar, shuning gunahi tutuwélinidu!
 — dédi. □ ■

Eysaning Tomasqa körünüshi

24 Emma on ikkiyenning biri, yeni «qoshkézek» dep atalghan Tomas Eysa kelgende ularning

□ **20:19** «Silerge **xatirjemlik bolghay**» — ibraniy tilida «Shalom eleyqum!» dégen söz bilen ipadilinidu, ereb tilida «essalamueleykum». ■ **20:19** Mar. 16:14; Luqa 24:36; 1Kor. 15:5.
 ■ **20:20** Yuh. 16:22. ■ **20:21** Yesh. 61:1; Mat. 28:19; Mar. 16:15; Luqa 4:18; Yuh. 17:18. □ **20:23** «Kimning **gunahlrini kechürsenglar, uning gunahi kechürüm qilinidu; kimning gunahlrini tutuwalsanglar, shuning gunahi tutuwélinidu!**» — bu rosullarning kishilerning gunahini toluq kechürüm qilish hoquqi bar, dégenlik emes. Undaq hoquq peqet Xudaghila tewedur. «Mat.» 16:19 we 18:18ni körüng. Bizningche, bu «gunahlarni kechürüm qilish» jamaetning tertipige baghliqtur. Éghir gunah sadir qilghan étiqadchilar jamaetke qatnishiweremdu? Rebbimiz «Mat.» 18:15-20de bu mesile toghruluq emr béridu; bu emr boyiche jamaetning gunah sadir qilghan emma towa qilmighan qérindashlrini jamaettin chiqirish hoquqi bardur. «Korintliqlargha (1) we (2)»diki «qoshumche söz»imizni körüng, bolupmu «2Kor.» 2:11 toghruluq chüshendürüshimizni körüng. ■ **20:23** Mat. 16:19; 18:18.

yénida emes idi. □ 25 Shunga bashqa muxlislar uninggha:

— Biz Rebni körduq! — déyishti. Lékin Tomas ulargha:

— Uning qollirida mixlarning izini körmigüche, mixlarning izigha öz barmiqimni we biqinigha öz qolumni tiqip baqmighuche, hergiz ishenmeymen, — dédi.

26 Sekkiz kündin kéyin, muxlislar yene shu öy ichide jem bolghanda, Tomasmu ular bilen bille idi. Ishikler taqaqliq tursimu, Eysa kélip ularning arisida turup:

— Silerge aman-xatirjemlik bolghay! — dédi.

27 Andin u Tomasqa:

— Barmiqingni bu yerge tegküzüp, qolliringha qara. Qolungni uzitip, biqinimgha tiqip, gumanda bolmay, ishen'güchi bolghin! — dédi.■

28 Tomas uninggha: — Méning Rebbim hem méning Xudayimsen! — dep jawab berdi.□

29 Eysa uninggha:

— Méni körgenliking üçün ishending. Körmey turup ishen'güchiler bextliktur! — dédi.■

Ushbu kitabning meqsiti

30 Eysa muxlislirining aldida bu kitabta xatirilenmigen bashqa nurghun möjizilik alametlernimu körsetti. ■ 31 Lékin mushular silerni Eysan-

□ 20:24 ««qoshkézek» dep atalghan Tomas» — grék tilida ««Didimus» dep atalghan Tomas». ■ 20:27 1Yuh. 1:1.

□ 20:28 «Méning Rebbim hem méning Xudayimsen!» — grék tilida «Méning Rebbim hem méning Xudayim!». Hazir barliq muxlislar Mesihning toluq salahiyitini tonup yetkenidi. ■ 20:29 1Pét. 1:8.

■ 20:30 Yuh. 21:25.

ing Mesih, shundaqla Xudaning Oghli ikenlikige ishensun hem bu arqiliq *uninggha* étiqad qilip, uning nami arqiliq hayatliqqa érishsun, dep yézildi.

21

Eysaning yette muxlisigha körünüshi

¹ Bu ishlardin kéyin, Eysa Tibériyas déngizining boyida muxlisirigha yene bir qétim köründi. Uning bu qétimqi körünüshi mundaq boldi:□

² Simon Pétrus, «qoshkézek» dep atalghan Tomas, Galiliyediki Kanaliq Nataniyel, Zebediyning oghulliri we bashqa ikki muxlis bille idi.■ ³ Simon Pétrus:

Men béliq tutqili barimen, — dédi.

Köpchilik:

Bizmu sen bilen bille barimiz, — déyishti.

Ular tashqirigha chiqip, kémige olturdi, lékin shu bir kéche héchnerse tutalmidi. ⁴ Tang atay déginide, Eysa qirghaқта turatti, biraq muxlislar uning Eysa ikenlikini bilmidi. ⁵ Shunga Eysa:

— Balilar, silerde yégüdek bir nerse yoqqu? — dep soridi.

— Yoq, — dep jawab berdi ular.□

⁶ Eysa ulargha — Torni kémining ong teripige tashlanglar, shundaq qilsanglar tutisiler, — dédi.

□ **21:1** «Tibériyas déngizi» — Galiliyede bolup, «Galiliye déngizi» we «Xinneseret köli» depmu atilidighan chong köldur. ■ **21:2** Mat. 4:21; Mar. 1:19; Yuh. 1:46. □ **21:5** «silerde yégüdek bir nerse yoqqu?» — grék tilida «béliq tutunglarmu?» dégenni puritidu.

Shuning bilan ular torni *shu yaqqa* tashlap, shundaq köp béliq tuttiki, hetta torni tartip chiqirilmay qaldi. □ ■ ⁷ Eysa söygen muxlis Pétrusqa:

— Bu Rebqu! — dédi.

Simon Pétrus uning Eysa ikenlikini anglap, tonini özige yögep (chünki *bélining asti* yalingach idi) özini déngizgha tashlidi. ■ ⁸ Qirghaqtin anche yiraq emes bolup, texminen ikki yüz gez yiraqliqta bolghachqa, qalghan muxlislar béliq bilen tolghan torni tartip kichik kémisi bilen qirghaqqa keldi. □ ⁹ Ular qirghaqqa chiqqanda, shaxardin yéqilghan, üstide béliq qoyuqluq gülxanni we nanni kördi. ¹⁰ Eysa:

— Emdi tutqan béliqinglardin ekélinglar, — dédi. ■

¹¹ Simon Pétrus *kémige* chiqip, torni qirghaqqa tartip chiqardi. Tor chong béliqlar bilen tolghan bolup, jemiý bir yüz ellik üç béliq bar idi. Béliq shunche köp bolghini bilen, tor yirtilmighanidi. □

¹² Eysa:

— Kélinglar, nashta qilinglar, — dédi. Muxlislarning ichidin héchkim uningdin:

— Sen kim bolisen? — dep sorashqa pétinalmidi.

□ **21:6** «Torni *kémining ong teripige tashlanglar, shundaq qilsanglar tutisiler*» — Galiliye déngizidiki béliqlar künüzi déngiz astigha chüshüwalidighini tüpeylidin, shu waqıtta béliq tutush zadi mumkin emes idi. ■ **21:6** Luqa 5:4, 6, 7. ■ **21:7** Yuh. 13:23; 20:2. □ **21:8** «texminen *ikki yüz gez*» — yüz métrdek. ■ **21:10** Luqa 24:41. □ **21:11** «Béliq *shunche köp bolsimu, tor yirtilmighanidi*» — buning ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

Chünki ular uning Reb ikenlikini bildi. □ ¹³ Eysa nanni ekilip ulargha berdi hem béliqlarnimu shundaq qildi. ¹⁴ Mana bu Eysaning ölgendin kéyin tirilip, özini muxlisirigha üçinchi qétim ayan qilishi idi.□

Eysaning Pétrusning özidin üç qétim ténishidin kéyin uni eslige keltürüshi

¹⁵ Ular nashta qilghandin kéyin, Eysa Simon Pétrustin:

— Yunusning oghli Simon, sen méni bulardinmu chongqur söyemsen? — dep soridi.

— Shundaq Reb, méning séni söyidighanliqimni sen bilisen! — dédi Pétrus.

Eysa uninggha:

□ **21:12** «Muxlislarning **ichidin héchkim uningdin: — Sen kim bolisen? — dep sorashqa pétinalmidi. Chünki ular uning Reb ikenlikini bildi**» — Reb Eysa ulargha tonush bolghan qiyapettin bashqa birxil qiyapette ulargha körün'gen bolsa kérek. □ **21:14** «Eysaning ölgendin **kéyin tirilip**» — grék tilida «Eysaning ölgenler ichidin tirilip,...». «**özini muxlisirigha üçinchi qétim ayan qilishi**» — belkim on bireylenning jem bolghan waqtida ulargha nisbeten üçinchi qétimqi körünüshini körsitidu.

Undaқта, qozilirimni otlitip baq! — dédi.□

¹⁶ U ikkinchi qétim yene uningdin:

— Yunusning oghli Simon, méni söyemsen? — dep soridi.

Pétrus yene:

— Shundaq, Reb, méning séni söyidighanliqimni bilisen, — dédi.

Eysa uninggha:

— Undaқта, qoylirimni baq, — dédi.□

¹⁷ Üchinchi qétim uningdin yene:

— Yunusning oghli Simon, méni söyemsen? — dep soridi.

Pétrus Eysaning üçinchi qétim özidin: «Méni söyemsen?» dep sorighanliqigha köngli yérим bolup:

— Reb, sen hemmini bilisen, séni söyidighanliqimnimu bilisen, — dédi.

Eysa uninggha:

□ **21:15** «Yunusning oghli Simon» — «Yunus» — grék tilida we ibraniy tilida «Yonah» (erebche «Yunus»). Bezi kona köchürmilerde «Yuhanna» déyilidu. «méni bulardinmu chongqur söyemsen» — mushu soalda «bular» kimni bildüridu? Bizningche eyni yerde turghan bashqa muxlislarni körsitidu. «Qoshumche söz»imizde yene toxtilimiz. «méning séni söyidighanliqimni sen bilisen!» — «söyidighanliqim» mushu yerde adette «dost tutush» dégen bir péil bilen ipadilinidu. Bu sözning menisi grék tilidiki «söyüş»tin ajiz bolghachqa, bezi alimlar Pétrusning sözi «méning sanga bolghan muhebbitimni «söyüş» dégili bolmaydu, peqet «dost tutush» dégili bolidu» dégendek kichik péilliqni bildüridu yaki bolmisa Pétrusning özining Eysagha bolghan muhebbitige gumani barliqini bildüridu, dep qaraydu. Biz bu közqarashqa qayilmiz. □ **21:16** «...Reb, méning séni söyidighanliqimni bilisen» — «söyidighanliqim» dégen söz -15-ayettikidek «dost tutush» dégen péil bilen ipadilinidu.

— Undaqt, qoylirimni otlat. □ ■ 18 Berheq, berheq, sanga shuni éytip qoyayki, yash waqtingda bélingni özüng baghlap, qeyerge baray déseng shu yerge mangatting; lékin yashan'ghanda, qolliringni uzitisen we bashqa birsi séni baghlap, sen xalimaydighan yerge élip kétidu, — dédi. □ ■

19 Eysa bu sözni Pétrusning qandaq ölüsh arqiliq Xudagha shan-sherep keltüridighanliqini éniq bildürüş üçün éytti. Andin, uninggha yene:

— Manga egeshküchi bolghin, — dédi. ■

20 Pétrus keynige burulup, Eysa söyidighan muxlisning egiship kéliwatqanliqini kördi (bu muxlis kechlik tamaqta Eysaning quchiqigha yölinip: «I Reb, séni tutup béridighan kimdu?» dep sorighan muxlis idi). □ ■ 21 Pétrus uni körüp, Eysadin:

— I Reb, bu adem kéyin qandaq bolar? — dep soridi.

22 Eysa uninggha: — Eger men qayta kelgüche uning turup qélishini xalisammu, séning buning

□ 21:17 «Yunusning oghli Simon, méni söyemsen?» — «söyemsen» — Eysa bu qétim «söyüş»ni bildürüş üçün (15-ayettiki) «dost tutush» dégen péilni ishlitidu. «Reb, **sen hemmini bilisen, séni söyidighanliqimnimu bilisen**» — bu ayettiki «söyemsen?» we «söyidighanliqim» ikkisi yuqirida tilgha élin'ghan «dost bolush» dégen péil bilen ipadilididu. ■ 21:17 Yuh. 16:30. □ 21:18

«yashan'ghanda, **qolliringni uzitisen we bashqa birsi séni baghlap, sen xalimaydighan yerge élip kétidu**» — bezi kona tarixlar boyiche, rosul Pétrus axirda Rebbi Eysadek kréstlen'gen (Rim shehiride). ■ 21:18 Yuh. 13:36; Ros. 12:3; 2Pét. 1:14.

■ 21:19 2Pét. 1:14. □ 21:20 «Pétrus **keynige burulup, Eysa söyidighan muxlisning egiship kéliwatqanliqini kördi.**» — yuqirida éytqinimizdek, «Eysa söyidighan muxlis» rosul Yuhannadur.

■ 21:20 Yuh. 13:23; 20:2; 21:7.

bilen néme karing?! Manga egeshküchi bolghin, — dédi.

²³ Buning bilen qérindashlar arisida «Héliqi muxlis ölmeydu» dégen gep tarqaldi. Lékin Eysa Pétrusqa: «U ölmeydu» démigenidi, belki peqet: «Eger men qayta kelgüche uning turup qélishini xalisammu, séning buning bilen néme karing?!» dégenidi.

Xatime

²⁴ Bu ishlargha guwahliq bergüchi hemde bu ishlarni xatiriligüchi ene shu muxlistur. Uning guwahliqining heqiqet ikenlikini bilimiz. ■

²⁵ Eysa bulardin bashqa nurghun ishlarnimu qilghanidi; eger ularning hemmisi bir-birlep yézilghan bolsa, méningche yézilghan kitablar pütkül alemning özige sighmaytti! ■

Muqeddes Kalam (latin yéziq)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in
Latin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 12 Sep 2021

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5